

tv-15 naš TOVARIS

Št. 37

18. septembra 1986

Leto XXIV

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Miting ob Rusjanovi stoletnici

Dediči Edovih sanj

Konec prejšnjega tedna je minil v znamenju prireditev ob stoti obletnici rojstva pionirja našega in svetovnega letalstva Edvarda Rusjana.

Prireditve ob tem pomembnem jubileju so se vrstile že skozi vse leto, prireditvi na Brniku in Slovenski filharmoniji v Ljubljani pa sta bile samo sklepni del.

V petek dopoldan je poveljnik jugoslovanskega vojnega letalstva general-podpolkovnik Anton Tus odkril prvo spomeniško portretno upodobitev Edvarda Rusjana, ki jo je ustvaril akademski kipar Bojan Štokelj. Hkrati pasu odprli tudi letalsko razstavo, ki je v Sloveniji še ni bilo.

Zvečer je bila v Slovenski filharmoniji v Ljubljani slovesna akademija. Slavnostni govornik, predsednik predsedstva SR Slovenije France Popit je med drugim dejal, da ljudi našega časa ne zanima le politična in vojaška zgodovina narodov in držav. V tehnično-tehnološki revoluciji, ki sega v vse

pore našega življenja in dela, ljudi vse bolj zanima razvoj človekove ustvarjalnosti. V njej iščejo obče zakonitosti, da bi lažje prepoznali osnovna gibanja sedanjega razvoja, ki jih zdaj v svetu prekriva množična inovativna dejavnost. Pogled v zgodovino letalstva kaže, da niso dosežki pionirjev letalstva, torej tudi bratov Rusjan, le slučajno udejanjenje zamisli redkega tehničnega genija in športnega duha, ampak so dejansko le vrhovi širokega, praviloma med seboj povezanega delovanja najumnejših naravoslovcev in tehnikov novega veka. France Popit je omenil tudi nekatere slovenske ljudi, ki so pomagali uresničiti davni sen človeka o samostojnem letu. To so bili matematik Jurij Vega, fizik Jožef Štefan, univerzalni tehnik Bloudak pa balonar Samec, kovači Bavčarji in mnogi drugi.

Najbolj množičen del prireditve ob obletnici Rusjanove smrti pa se je začel v soboto, ko se je na Brniku zbralo več kot petdeset tisoč ljudi, predvsem solarjev. Ogledali so si preizkušnjo letalskega mitinga. Prireditve se je nadaljevala v nedeljo, ko je prišlo na Brnik več kot sto tisoč ljudi. Nihče od njih ni odšel razočaran, saj je bil celoten spored takšen, da je njihovo zanimanje iz minute v minuto raslo. Vrh nedeljskega mitinga pa je bil prav gotovo nastop akrobatske skupine našega vojnega letalstva.

Tekst in foto: B.K.

Kaj je z muzejem?

Jesen prihaja v deželo in šestinosemdeseto se začne iztekati.

V načrtih, ki nam ostajajo v spominu in zavesti, pa je zapisano, če spomin seveda ne vara, da se bo leta devetnajstošestinosemdesetega začela gradnja prostora Muzeja ljudske revolucije v Ljubljani, na robu trnovskega predmestja.

Prva pripravljajna dela – rušenje starih hišic, ki so napoti bodočemu muzejskemu poslopju, so odstranili že lani in predlani. Potem pa vse tiho je bilo. Res je sicer, da so bili na ustreznih mestih razgrnjeni urbanistični načrti za ta gradbeni projekt, toda stroji zaradi tega svojih žrel doslej še niso zasadi v tla.

Vmes so prišli v veljavo ukrepi nove zvezne vlade, ki je do konca letošnjega koledarja (ali kaj) zamrznila vse negospodarske inve-

sticije. Vendar – spet – ne vseh. Nacionalno pomembni objekti, med njimi je tudi Muzej revolucije, so ostali na seznamu.

V teh dneh je sestava republiške konference SZDL Slovenije prebrala in pretehtala poročilo o delu iniciativnega odbora za izgradnjo nove stavbe Muzeja ljudske revolucije, ustanovljenega februarja 1980. Inicativnemu odboru predseduje Ivan Maček-Matiija, njegov podpredsednik je Janez Vipotnik, na seznamu članov pa je še 34 znanih slovenskih imen.

Kaj je odbor opravil doslej?

Pripravil je družbeni dogovor o graditvi in financiranju nove muzejske stavbe, ga predal v javno obravnavo in ga, prečiščenega, poslal podpisnikom v sprejem. 71 se jih je nabralo. Tako je postala gradnja muzejske stavbe sestavni

del srednjeročnega plana v letih od 1981 do 1985.

Pa se je izkazalo, da je načrt eno, možnosti pa nekaj drugega. Čas izgradnje je bilo treba prenesti v naslednjo »petletko«.

Iniciativni odbor seveda ni sedel prekrižanih rok. Razpisal je javni anonimni natečaj o lokaciji nove stavbe. Izmed 24 predlogov je izbral lokacijo v trnovskem predmestju.

Sledili sta priprava lokacijske dokumentacije in izdaja lokacijskega dovoljenja.

Nato so odkupovali zemljišča, priskrbeli potrebna nadomestna stanovanja, izvedli javno razgrnitev ...

Že prej pa so razpisali splošni jugoslovanski anonimni natečaj za urbanistično arhitektonsko rešitev območja, dobili 71 natečajnih del, dodelili nagrado arhitektoma Juriju Kobetu in Alešu Vodopivcu – in bili z rezultati več kot zadovoljni. Potem so se seveda lahko lotili pripravljanja inve-

sticijsko tehnične dokumentacije, kar sta opravila nagrajena arhitekta iz AB Arhitektnega biroja, medtem ko je za instalacijske projekte poskrbel IMP. Delo je kronal uspeh: kompletni načrt nove stavbe skupaj s projektom njene zunanje ureditve.

In vse to je bilo na ustreznih mestih tudi potrjeno. Medtem je v okviru iniciativnega odbora delovala tudi strokovna redakcija, ki mora pripraviti scenarij prihodnje stalne razstave na predvidenih treh tisočih kvadratnih metrih. Dogovorili so se, da bo imela razstava štiri osnovne enote: razvoj delavskega gibanja do leta 1918, obdobje revolucionarnega gibanja med obema vojnoma, obdobje oboroženega boja slovenskega naroda v letih 1941 do 1945 ter obdobje obnove in graditve oziroma revolucionarnih sprememb. Na voljo bodo različne tehnične in prostorske možnosti, kot jih ponujajo moderni časi.

Toda ... kdaj?

Na to vprašanje vsaj v črnem besedilu na belem papirju, ki so ga dobili v branje člani republiške konference, ni povedano nič določenega.

No, pač: povedano je to, da je gradnja nove stavbe Muzeja revolucije vpisana v družbene plane naše republike za tekoče petletje – in še to, da se bo gradnja začela v prvem tromesečju leta 1987, gradbena in instalacijska dela pa naj bi bila končana do konca leta 1989.

Denarce naj bi prispevali: Kulturna skupnost (55-odstotni delež), proračun (30-odstotni delež) in mesto Ljubljana (15-odstotni delež).

Skratka, kot lahko razumemo, gradnja se bo, če bodo »očetje« novega muzejskega poslopja tokrat držali besedo, začela zgodaj spomladi.

Takšno je prvo poročilo. Upajmo, da govori resnico.

V. K.

Ob smrti dr. Bogdana Breclja

Glavni kirurg slovenske
partizanske vojske

Ob smrti akademika dr. Bogdana Breclja je na žalni seji v veliki dvorani Slovenske akademije znanosti in umetnosti o liku velikega pokojnika govoril dr. Franc Novak-Luka, njegov dolgoletni sodelavec in soborec, tajnik razreda za medicinske vede na naši najvišji znanstveni ustanovi.

O dr. Bogdanu Breclju je povedal...

Akademik Breclj se je rodil 6. maja 1906. leta v Gorici v družini uglednega slovenskega zdravnika. Po prvem rigorozu na nepopolni Medicinski fakulteti v Ljubljani je nadaljeval študij na Dunaju in v Innsbrücku, kjer je leta 1929 promoviral. Doktorat je nistificiral na beograjski medicinski fakulteti. Po specializaciji iz kirurgije se je posvetil tedaj pri nas malo znanima ortopediji in travmatologiji. Izpopolnjeval se je v Berlinu, Frankfurtu, na Dunaju, v Pragi, v Milanu in v Bologni. Ko je pričel z delom na ortopedskem odseku kirurškega oddelka Splošne bolnišnice v Ljubljani, je bilo na septiki le 10 postelj. Od leta 1937 do odhoda v partizane je vodil ta odsek.

Takoj ko je bila ustanovljena Osvobodilna fronta Slovenskega naroda, se je zelo aktivno vključil v njene vrste. Sodeloval je pri organiziranju in izvajanju ilegalnega zdravstva, bil je član in je vodil prvi Matični odbor zdravnikov OF in skrbel za odhajanje zdravnikov in zdravstvenega osebja v partizane. Preganjali so ga in tudi zaprli. Leta 1943 je kot partizan najprej delal v konspirativnih bolnišnicah v Rogu, kjer je v najtežjih pogojih začel uvajati sodobno kirurgijo, si pridobivati mlade partizanske zdravnike za kirurško delo in jih uvajati in jim pomagati pri njihovem delu. Zanimarjal pa tudi ni vzgoje ostalega partizanskega sanitetnega osebja, delavnic in zdravstvenih šol. Bil je eden od ustanoviteljev partizanskih bolnišnic po vsej Sloveniji in še posebno organizator partizanskega zdravstva na Primorskem. Bil je vodja postojank, namestnik načelnika sanitetnega oddelka glavnega štaba NOV in POS in inštruktor sanitete 7. in 9. korpusa. Pomembni so bili njegova vloga pri organiziranju Rdečega križa v partizanih in njegovi naporji za mednarodno priznanje partizanskega borca. Ko je leta 1944 postal glavni kirurg narodno osvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, je še prav posebno prišla do izraza njegova samonikla organizacijska sposobnost. Postal je nepogrešljiv inštruktor zdravnikov v bolnišnicah in bojnih enotah vse do konca vojne.

V težkem času po koncu II. svetovne vojne, ko je čakalo na zdravljenje na stotine neozdravljenih ranjencev, vojnih invalidov in drugih ortopedskih bolnikov, je bil edini ortoped v Sloveniji. Vse svoje moči je posvetil predvsem organizaciji ortopedске službe. Z izredno energijo in organizacijskimi sposobnostmi je pričel reševati najhujše probleme. Poiskal je sodelavce za to do tedaj pri nas malo

cenjeno stroko in jih strokovno usposabljal. Organiziral je samostojno ortopedsko kliniko in postal njen predstojnik. Bil je pobudnik obnove bolnišnice za kostno tuberkulozo v Valdoltri, ki je že septembra 1945 leta začela sprejemati prve bolnike.

Že prvo leto je pripravil zelo širokopošten načrt razvoja ortopedske stroke in rehabilitacije za celotno Slovenijo in ga v naslednjih letih dosledno uresničeval. Ortopedska klinika je hitro razširila svojo dejavnost. Z novimi sodelavci je reševal številne probleme. Organiziral je dom invalidne mladine v Kamniku, ki se je kasneje razdelil v Zavod za usposabljanje invalidne mladine v Kamniku za šolske otroke in Zavod za predšolsko invalidno mladino na Stari gori. Organiziral je Zavod za medicinsko rehabilitacijo v Laškem, bolnišnico za OAT v Šempetru pri Novi Gorici, nato pa ponovno obnovo specialne bolnišnice za OAT v Valdoltri.

Po kratkem izpopolnjevanju v ZDA je leta 1947 ustanovil prvo fizioterapevtsko šolo v državi. S sodelavci jo je leta 1950 reorganiziral v višjo zdravstveno šolo za fizioterapevte, ki je bila tudi prva višja zdravstvena šola v državi.

Akademik Breclj je bil strokovno široko razgledan in je izredno hitro uvajal najsodobnejše terapevtske metode in tako razvijal sodobno ortopedijo pri nas. Ljubljanska Ortopedska klinika, čeprav najmlajša tovrstna ustanova, je postala na mnogih področjih vodilna v Jugoslaviji. V delo ortopedskih bolnišnic in oddelkov je v sodelovanju z vodilnimi strokovnjaki iz inozemstva že v petdesetih letih uvedel takrat nove metode diagnostike in terapije: sodobne laboratorijske preiskave, elektromiografijo, operativno zdravljenje kostne in sklepne tuberkuloze, konzerviranje kostnega tkiva z uvedbo kostne banke in presaditev konzerviranega kostnega tkiva, zdravljenje kroničnih bolezni hrbtenice z izotopom Thorium X in implantacijo endoprotez kolka.

Že v prvih letih po ustanovitvi ortopedske klinike je hkrati z ustvarjanjem temeljev za sodobno strokovno delo, skupaj s sodelavci zastavil vrsto raziskovalnih programov. Večletno raziskovalno delo o fiziko-kemični karakteristiki sinovialnih eksudatov je bilo opravljeno v sodelovanju s Kemičnim inštitutom SAZU in Kemičnim inštitutom Medicinske fakultete. Najpomembnejše področje raziskovalne dejavnosti so bile prirojene malformacije kolka. Ob raziskovanju prirojenega izpaha kolka v naši državi, je

v Črni gori v dolini Zete odkril izolat s tridesetkrat večjo frekvenco te anomalije kot jo najdemo drugod. Raziskovalno področje je nato razširil skoraj na vso Jugoslavijo. Izdelal je temelje neonatalne diagnostike in terapije. Rezultate raziskav, ki so trajale več let ob sofinanciranju ZDA, je objavil v knjigi Kongenitalna displazija kolkov. Ugotovitve akademika Breclja so bistveno vplivale na zgodnje odkrivanje in uspešno zdravljenje teh nepravilnosti.

Z objavo številnih del v domačih in tujih revijah in zbornikih, z aktivnim sodelovanjem na domačih in mednarodnih kongresih, predvsem pa s stiki z domačimi in inozemskimi strokovnjaki in znanstveniki je naš Ortopedski kliniki, ki jo je sam ustvaril, pridobil ugled najsodobnejše ustanove, ki so ji bolniki iz Jugoslavije in tujine upravičeno zaupali.

Svoje znanje in izkušnje je posredoval tudi drugim ustanovam in republikam. Bil je idejni vodja in glavni organizator priprav za organizacijo travmatološke službe v federaciji. Sodeloval je pri prvem zveznem programu za rehabilitacijo invalidov in izdelal podroben program službe za rehabilitacijo za Bosno in Hercegovino. Ob skopskem potresu je bil s svojo zdravstveno ekipo izredno uspešen.

Po vojni je sodeloval pri ustanovitvi popolne Medicinske fakultete v Ljubljani. Septembra 1945 je bil imenovan za rednega profesorja ortopedije in bil izvoljen za prvega prodekana Medicinske fakultete. Ne smemo prezreti velikega in uspešnega pedagoškega dela, ki ga je opravil v letih vodstvenega dela na orto-

pedski kliniki na domala štiridesetih letnih medicincev in veliko število zdravnikov, ki so pod njegovim vodstvom dosegli specializacije, doktorate in habilitacije. Sodeloval je tudi pri ustanavljanju medicinskih fakultet v Sarajevu in Skopju.

Redni član SAZU je bil od 6. decembra 1949. Leta 1961 je bil izvoljen za načelnika medicinskega oddelka VI. razreda, od leta 1976 pa upravnik Inštituta za medicinske vede SAZU in podpredsednik medakademijskega odbora za travmatologijo v izjemnih razmerah. Je dopisni član SANU, JAZU, ANU SR Bosne in Hercegovine, inozemski član Akademije medicinskih znanosti SSSR v Moskvi; član Société International de Chirurgie et de Traumatologie v Bruslju, častni član Société Française d'Ortopédie et de Traumatologie v Parizu; častni član Društva ortopedov in travmatologov Bolgarije; član International Society for Rehabilitation of the Disabled v New Yorku; dopisni urednik revije Journal of Bone and Joint Surgery za Jugoslavijo.

Po osvoboditvi je bil organizacijski sekretar P(okrajinskega) N(arodno) O(svobodilnega) O(odbora) za severno Primorje in Trst, poslanec, je član sveta federacije in nosilec številnih visokih domačih in tujih odlikovanj in družbenih priznanj, med njimi partizanske Spomenice 1941, Zaslug za narod I. reda, znaka hrabrosti, medalje hrabrosti, Reda Republike z zlatim vencem, Reda jugoslovanske zastave z lento, Reda junaka socialističnega dela. Je prejemnik nagrade AVNOJ, Kidričeve nagrade, zaslužni profesor Univerze Edvarda Kardelja, častni občan mesta Ljubljane in častni član Slovenskega zdravniškega društva.

Poleg zdravništva je svoje srce podaril tudi hribom. Bil je odličen plezalec iz prve generacije naših alpinistov, ki so se preizkušali v domačih stenah in tujini.

Pred vojno je bil član osrednjega odbora SPD in organizator gorske reševalne službe. Napisal je priročnik za reševanje in prvo pomoč v gorah. Po vojni je bil gorski reševalec, inštruktor GRS in načelnik GRS pri PZS.

Akademik Breclj je več let spremljal predsednika Tita na njegovih številnih državnih obiskih po svetu in mu zvesto stal ob strani ob njegovi bolezni kot vodja zdravnikov, prav tako kot tovarišu Kardelju.

Akademik Bogdan Breclj je bil izjemna osebnost. Čas, v katerem je živel, je sprostil v njem pionirske sposobnosti do take mere, da je ustvaril veličastno delo, ki živi.

Pri tem pa je ostal skromen, zgled partizanskega in planinskega tovarištva v najplemenitejšem pomenu besede.

Franc Novak-Luka

Bil je prijatelj mladih

Ko je bil prof. dr. Breclj dodeljen na Primorsko, sem poučevala mladince in pionirje v partizanski šoli. Obiskal nas je, se vsedel med nas, se pogovarjal; pripovedoval je, da bomo imeli v svobodi šole, da ne bo treba več skrivati slovenskih knjig. Pionirji so ga navdušeno poslušali, da so kar žarela njihova ličeca. Pokazali so mu tudi zvezke, kaj so se naučili, postali so pravi prijatelji.

Tudi po vojni nas je obiskal v Ajdovščini, zanimal se je za delo mladih. Ko smo ga z mladinci obiskali na njegovem domu, je bil zelo vesel. Njegovi otroci pa so nam na vrtu pripravili pravo predstavo.

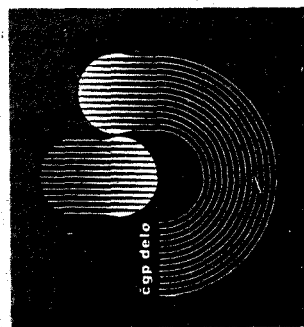
Poučevala sem na jarški šoli, večkrat nas je obiskal. Pripravljali smo prireditev za bolnike v Zavodu za rehabilitacijo invalidov. Igralec Drago

Makuc nam je pomagal režirati igro o kurirčku. Prof. dr. Breclj nam je urenil v zavodu vse, da smo lahko nastopili. Navdušen je bil nad igro in plesom pionirk, še več, nad veseljem bolnikov, ko so jim med predstavo pripeljali rdeče srčke z napisom: »Pozdrav pionirjev«.

Učila sem takrat v drugem razredu. Za vsak praznik so učenci narisali lepe vizitke in so jih pošiljali njemu in mnogim borcem s prisrčnimi željami. Sam pa nas je obiskoval na šoli in se veselil uspehov.

Danes te ni več, dragi profesor. Za teboj žalujejo tvoji pionirji. Dokler bo živel poslednji izmed nas, bomo prinašali cvetje in prižigali svečke na tvojem grobu.

Marjanca ŠEME

ČGP DELO

Časopisno in grafično podjetje
Delo

TOZD Tisk časopisov in revij
TOZD Grafična priprava
TOZD Knjižni in komercialni tisk
TOZD Grafična dodelava

61000 LJUBLJANA, Titova cesta 35

p. p. 29
Telefon (061) 315-366
Telex: 31291 yu dtlj

Predstavništvo Beograd:

Moše Pijade 12
Telefon (011) 336-094 in 335-089

Dejavnost TOZD

- stavljenje (foto, lino, mono), izdelava enobarvnih in večbarvnih filmov in klišejev
- roto-ofset časopisni in revijski tisk
- ofset in knjigotisk (eno in večbarvni)
- grafična dodelava (knjigoveznica)

Vzgoja pred obračunom

Kongresi, kakršnikoli že, predstavljajo, če drugega ne, nekakšen obračun delovanja in odpirajo nova vprašanja. Tako se pripravljajo pedagoški delavci Jugoslavije na svoj 6. kongres, ki bo potekal od 6. do 8. novembra letos na novi Pedagoški fakulteti v Mariboru. Praviloma bi moral biti kongres vsaka štiri leta, vendar se tega niso dosledno držali. Zadnji je bil 1982 v Sarajevu in je obravnaval vprašanja samoupravljanja učiteljev ter učencev v vzgojno-izobraževalnem procesu.

Tokrat pa je videti, da bodo vprašanja, ki jih bo kongres obravnaval, gotovo vsaj toliko pomembna, kakor tista s prvega kongresa pedagofov v Beogradu leta 1952. Doživeli smo takšen družbeni razvoj, da se je treba resnično resno vprašati, kaj je z našo vzgojo, s preobrazbo vzgajanja in izobraževanja, z udeležanjem naših proglašanih vzgojnih smotrov, z razvijanjem domoljubja in našo prihodnostjo.

Pedagoške znanosti so dejansko tiste, ki vselej, če razmeroma svobodno ustvarjajo, delujejo, izživajo družbo, ko kritično razčlenjujejo pedagoško stvarnost in opozarjajo, kaj se dogaja, da se ne uresničujejo vzgojni smotri, kakor smo jih predvidevali. Vsestransko razvita osebnost, ko se nenehno povečujejo socialne razlike, narašča nezaposlenost, v šoli pa se prepogosto najde ustvarjalnejši učenec v uravnilovski zagati in se ne more pospešeno razvijati, manj sposoben pa se vseeno znajde pred neizvedljivimi nalogami, je torej zelo pomembna. Ne eno, ne drugo ne uresničuje realnega smotra vsestranskega razvoja osebnosti, da bi ga pač nič ne oviralo pri razvoju naravno pridobljenih dispozicij, zanimanj in potreb. Nihče pa naj ne bi imel pravice preprečevati osebnostnega razvoja. Omogočiti bi moral da posameznik lahko uporabi svoje zmožnosti v ustreznem okolju. Družina sama tega ne zmore, ker je med družinami veliko posebnih kulturnih razlik; družba je zato dolžna pomagati in razviti tako podružbno vzgojo, da bodo ob sodelovanju vseh dejavnikov vzgajanja od družine do organizacij združenega dela, krajevne skupnosti in družbeno-političnih organizacij ter drugih društev neposredno dejavni pri načrtovanju in izvajanju vzgojno-izobraževalnih procesov. To pomeni tudi vključitev združenj borcev, da bi živo posredovala

dogajanja med NOV in pomagala mladim, ki žive v neprimerljivo drugačnih razmerah, dojeti sporočilo narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije. Vendar vse to ni dovolj, kajti od mladega človeka, ki danes iz najrazličnejših virov informiranja dobiva kopico različnih podatkov in vtisov, ni pričakovati, da bi se lahko sam po sebi znašel v nešteti navzkrižjih in da ne bi nehoteno pogosto primerjal partizanščino s kavbojščino. V različnih cenjenih filmih namreč opaža, kako se streljajo in kako življenje ob množici mrtvih sploh nima nobene vrednosti. Zdi se mi, da ni dovolj prenašati spominov iz NOV, da bi se razvijalo globoko domoljubje, temveč je bistveno ob tem tudi pomagati mladim, da bi lahko bili dejavni, da bi po zgledu borcev lahko zdaj prispevali k razvoju svoje dežele in si prizadevali za jasno in lepo prihodnost, o kateri smo tolikokrat govorili. Ni se preprosto znajti ob navzkrižnih protislovjih, ki jih povzročajo neredke zlorabe samoupravljanja, gospodarski kriminal, rastoče socialne razlike, grozljive možnosti ekoloških nesreč, nesmiselni krvavi spopadi celo med neuvrščeni delavci in terorizma. Vsa takšna nesprejemljiva dejstva zamegljujejo zaupanje mladih v današnji svet, v nemoči se poraja več narkomanije, samomorov, alkoholizma, nesmiselnega porabništva in črnogleda, ki često povzroča uživaški vsakdanji utrip življenja in odtuja delavoljnost. Vsekakor smo se poleg gospodarske krize znašli tudi v idejno-politični in moralni krizi, s tem pa tudi hočeš nočeš v vzgojnih zadregah.

Marksistično spoznanje, da človeško bistvo narave obstoja šele za družbenega človeka, je obenem bistveno vprašanje vzgoje, ki skuša urejati večno protislovje med posameznikom in družbo. Prav zaradi tega nobeni družbi, še najmanj pa samoupravni, ne more biti vseeno, kako zdravo lahko rastejo mladi ljudje in kako življenjsko močni in odporni se lahko vgrajujejo v družbo in jo razvijajo humano, po svojih potrebah, ob spoznanju neizbežne družbenosti, ki obenem osvobaja. Zato je družba dolžna dati vse, kar zmore, da se človek lahko razvija po svojih močeh, po svojih sposobnostih, s svojo odgovornostjo prepleteno z družbeno odgovornostjo. Na kongresu bo treba tudi odgovoriti, koliko smo storili za

napredek pedagoških znanosti in vzgojno-izobraževalnega procesa, koliko smo bili sposobni sproti razvijati pogosto zastarelo šolsko didaktiko, koliko smo bili sposobni slediti dosežkom pedagogike v svetu in ob tem zgrajevati izvirno vzgojo samoupravne socialistične družbe.

Marsičesa nismo napravili, čeprav lahko rečemo, da je bilo dosti truda vloženega v preobrazbo vzgajanja in izobraževanja, da naše šole niso tako slabe, kakor jih nekateri prikazujejo, da so v marsičem dosti boljše kot nekateri šole v tujini. Vendar smo kritični, kar je edino pravilno. Na kongresu bomo morali razmisliti, kako je s pedagoško stvarnostjo, kako je izvirno ustvarjalnostjo jugoslovanske pedagogike, kako je z enotnostjo v pisani raznolikosti in kako zgraditi teorijo jugoslovanske pedagogike, ustrezne realni stopnji družbenega razvoja, ki je doslej še nismo napisali.

Veliko bo treba povedati o razvoju kadrov, ki jih podružbena vzgoja potrebuje, ko učitelj ne more več vseznalsko dajati učencem, kar potrebuje za srečno pot v tretje tisočletje. Poleg učitelja, katerega vloga se spreminja in krepi, saj mora odslej biti predvsem animator in svetovalec vsem dejavnikom vzgoje v okolju potrebujemo vrsto sodelavcev, mentorjev, ki jim je učitelj hkrati prvi pedagoški svetovalec. Brez tega niti ni mogoče razmišljati o uspešno razvijajoči se celodnevni osnovni šoli, o resnično kakovostnem podružbujanju vzgoje, ki se uresničuje ob delitvi odgovornosti med subjekti vzgajanja pri načrtovanju, odločanju, izvajanju in vrednotenju vzgojnega dela. Ob tem pa se pogledimo, kako uresničiti tisto vizijo, ki se je vselej delavski razred zavedal, če se hoče družbeno obnavljati, da bodo pedagoški poklici v socialistični družbi med najbolj zahtevnimi in obenem najbolj uglednimi. O vsem tem in še mnogem drugem bo moral 6. kongres pedagoških delavcev Jugoslavije marsikaj doreči.

V Mariboru pričakujejo prek 600 delegatov iz vseh republik in pokrajin, pa tudi goste iz drugih dežel. Doslej predloženih več kot sto prispevkov kaže, da bo kongres ne le zanimiv. V nekaterih stališčih bo morda tudi resnično prelomen za nadaljni razvoj vzgoje. Upajmo, da ne ostane le pri besedah!

Rudi Lešnik

Sestanek paritetnega odbora

Dne 11. 9. 1986 se je letos že tretjič sestal paritetni odbor delegatov TOZD Zdravišča Tovarna zdravil Krka in Republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije. Pregledali so uresničevanje sklepov zadnje seje s konca aprila 1986 in ocenili rezultate polletnega poslovanja.

Ugotovili so, da je bilo poslovanje v letošnjem prvem polletju ugodno, kljub temu, da v januarju, februarju in marcu niso pokrivali izdatkov s prihodki. Za letos so načrtovali 175.000.000 din celotnega prihodka, realizirali pa 211.705.000 din, kar znaša 121% na plan 1986 oz. 288% na leto 1985. Poskrbeli so, v skladu s sprejetimi sklepi samoupravnih organov delavskega sveta TOZD Zdravišča in paritetnega odbora za dograditev in ureditev celotnega kompleksa zdravilišča, izboljšali kadrovske sestavo in storitve ter obogatili ponudbo bolnikom in gostom. Zgradili so novo slaščičarno, dogradili prvo fazo gostišča »Taverna« na plaži; zgradili novo blagajno, in rampo, nov pomol v morje (28 m), tamponirali parkirne površine ob obali; zgradili prizidek nove delavnice in montirali zunanje žaluzije na hotelu. Okrepili so kadrovske zasedbe v zdravstveni službi.

Zmogljivosti zdravilišča so bile korišćene v prvem polletju 76% (bungalovi niso bili korišćeni od januarja do aprila), hotelske kapacitete pa 80%. Zdravišče je obiskalo 4563 gostov (v letu 1985 le 1800), ki so ustvarili 36.891 nočitev ali 21% več kot v letu 1985 in 4% nad načrtovanimi za prvo polletje. Od skupnega števila je nočilo 31.219 domačih ter 5672 tujih gostov, od tega 1336 članov tujih borčevskih organizacij. Bivalna doba je bila v povprečju 8 dni. Nočitev članov ZZZB NOV in vojaških invalidov je bilo skupno

16.150 (brez upoštevanja njihovih svojcev) ali 44%, če pa bi prišteli tudi njihove sorodnike, bi ta odstotek presegal 60%.

To pomeni, da se določila samoupravnega sporazma uresničujejo. V skladu s tem sporazumom je Krka članom ZUB NOV do julija tega leta priznavala skupno približno 35.000.000 din na račun popustov v vseh treh zdraviliščih članom ZZZB NOV, od tega za goste v zdravilišču Strunjan 10.541.000 din, kar znaša 6% celotnega prihodka ali 181% več kot v letu prej.

Paritetni odbor je bil na seji seznanjen tudi z vrsto težav in problemov, s katerimi se srečuje delovni kolektiv zdravilišča. To so predvsem nenehno in skokovito naraščanje stroškov vzdrževanja

osnovnih in drugih sredstev, energije, goriva (kurilno olje), ogrevanja, živil, zdravil, itd. z indeksom 80 in več odstotkov. Te smernice se bodo do konca leta še stopnjevale. Zategadelj so samoupravni organi sklenili zvišati cene že s 1. 7. 1986 za zunanje goste od 7.500 na 8.500 din, medtem ko so ostale cene za člane ZZZB NOV nespremenjene, oz. so bile za 36% nižje od komercialne cene. Zaradi navedenih stroškov in inflacijskih gibanj ter napovedanih novih podražitev mesa in drugega blaga uprava zdravilišča predlaga zvišanje cen od 1. oktobra dalje tudi za člane ZZZB NOV.

Te cene bodo poslej v skladu s samoupravnim sporazumom 20% višje od komercialne cene:

OBJEKT	PENZION	
	enoposteljna soba	dvoposteljna soba
Hotel »Svoboda«	8.480	6.800
vila »Park«	7840	6.320
Bungalovi	7280	5.840

S 1. oktobrom 1986 se bo povečal tudi regres, ki ga daje RO ZZZB NOV Slovenije socialno šibkejšim borcev in vojaškim invalidom po veljavnih kriterijih. O višini regresa bodo v nekaj dneh obveščeni vsi občinski odbori ZZZB NOV.

K navedeni ceni je treba prišteti 50 din za turistično takso po osebi na dan; 20. din za zavarovanje na osebo dnevno in 50 din za prijavo na osebo. Polpenzijske usluge pa se znižajo za 15%.

V zdraviliščih Dolenjske in Smarješke Toplice pa tudi vnaprej velja za člane ZZZB NOV 20% popust na objavljeno komercialno ceno, kot je to bilo v praksi doslej.

V planu samoupravnih organov je načrtovan postopni razvoj zdravilišča in sicer

najprej adaptacija in razširitev zdravstva ter dokončanje gostišča »Taverna« na obali, nato izpostavitve klimatske naprave za restavratorske prostore, hodnikov z recepcijo in zdravstveni del objekta (izgradnja tako imenovanega hladilnega stolpa). Kadrovske bodo še v tem letu okrepili zdravstveno službo.

Kljub velikim poslovnim in kadrovskim težavam na začetku leta so uspeli izboljšati strokovno sestavo kadrov, izboljšati organizacijo dela, odnos do gostov in pacientov, obogatiti celotno ponudbo, olepšati in urediti okolje ter zagotoviti boljše počutje gostov in oseb na zdravljenju.

Za paritetni odbor
Marjan Lenarčič

Ozimnica in računica

Doktor Milan Hodalič je o tem povedal takole:

Če govorimo o ozimnici, pomislimo predvsem na ceno. Ker nič ne kaže, da bo glede cen kaj bolje, nas bodo najbrže take misli ob besedi ozimnica še spremljale. Draginja pa ni edina slaba stran ozimnice. Marsikatero sezonsko sadje in zelenjavo največkrat ni težko dobiti, težko pa jo je pravilno shraniti. Tudi s prostorom so večkrat težave. Večina vseh arhitektov svetle prihodnosti je v svoji vnemi zgledovanja po vsem, kar je moderno, popolnoma pozabila na prostor, kjer naj bi ozimnico shranjevali. Še posebno kritični je položaj v velikih stanovanjskih blokih in stolpnih, kjer skoraj ni prostora, kamor bi družina lahko spravila vsaj 100 kg krompirja in nekaj jabolk. Če pa se že v takem stanovanjskem bloku ali stolpnici najde

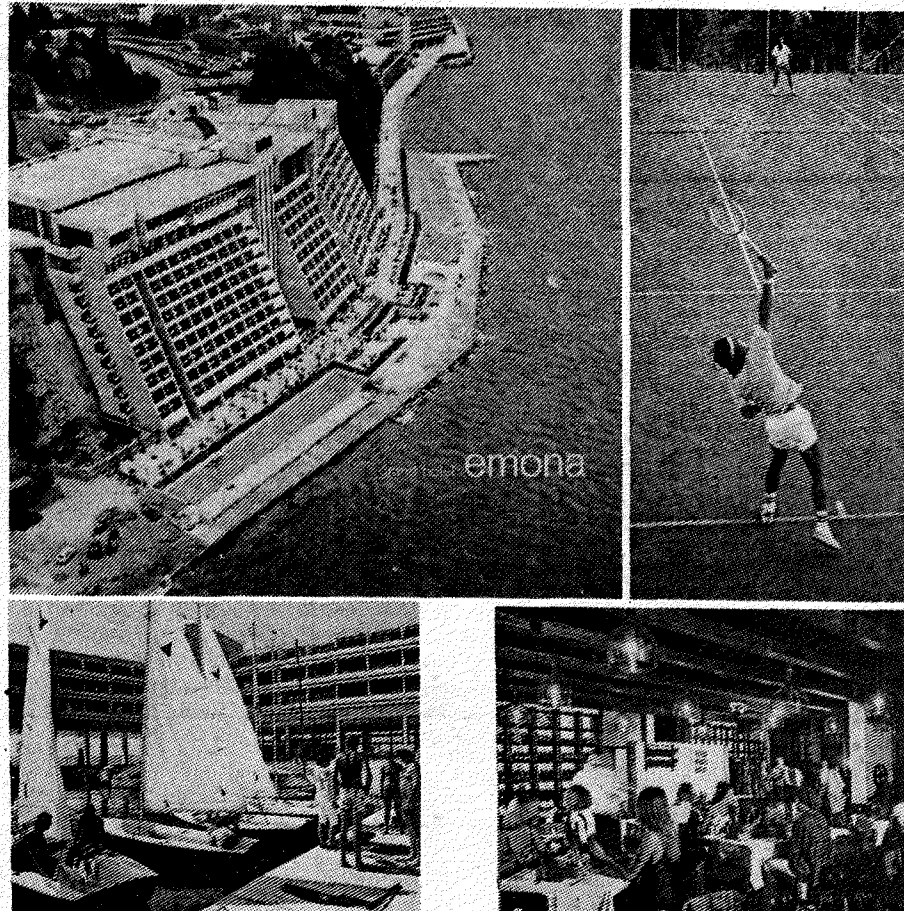
kak majhen prostorček, kjer bi se ozimnica dala spraviti, je to skoraj brez izjeme popolnoma neprimeren prostor glede na vlago in temperaturo okolja. Če vlada v takem prostoru previsoka temperatura in če je premalo vlage, se surova ozimnica veliko hitreje kvari. Še bolj pomembno je to, da ozimnica v neprimernih prostorih zelo hitro izgublja svojo prehransko vrednost, predvsem vitamine. Tako marsikomu ni znano, da npr. jabolka, četudi jih hranimo v najbolj primeren prostoru, že približno v februarju ne vsebujejo praktično nobenega C vitamina več, pa čeprav so ga takrat, ko smo jih obrali in shranili, vsebovala kar precej. Če niso shranjeni tako, kot je treba, zelo hitro izgubljajo vrednost tudi korenje, repa, rumena koleraba, zelje v glavah in preostala zelenjava. Da sta potrebni dosti vlage in zmerno nizka tempe-

ratura okolja, da se da poljščine dobro shranjevati, so vedeli že naši predniki. Prenekatero poljščino so shranjevali na prostem, potem ko so jo pokrili s steljo in zemljo. Tudi današnji pridelovalci hrane se po njih zgledujejo, razlika je le v tem, da znamo ustrezne pogoje ustvariti umetno v velikih hladnih skladiščih, kjer lahko nadzorujemo tudi vlago okolja. Ker je tak način shranjevanja ozimnice boljši, je bolje, če si ne kopicimo nekaterih sadežev in poljščin, ki potrebujejo take pogoje. Zato je bolje kupiti sveže sredi zime. Sadeje si sicer v zimskem času v trgovinah dražje, toda ne kaže pozabiti, da je zato za prehrano bolj zdravo in kakovostnejše. Če pa vemo, da se v nepravem okolju veliko ozimnice pokvari, smo v finančnem pogledu gotovo na istem.

Adolf Ankon

emona hoteli

hoteli
bernardin
66320 portorož
jugoslavija
tel. h. c. 066/75271
tel. rez. 066/75771
telex. 34255
hotber yu
telegram hotber
Portorož

Velika letalska prireditev na Brniku

Vragolije v zraku

Če bi bil pionir našega letalstva in naše letalske industrije Edvard Rusjan še živ, bi bil ob dvodnevni letalski prireditvi na letališču Brnik prav gotovo zadovoljen, tako kot so zadovoljni organizatorji. Na Brniku se je namreč zbralo kar stopetdeset tisoč ljudi iz Slovenije in tudi Jugoslavije. Nekaj sto pa je bilo tudi obiskovalcev iz tujine. V dveh dnevih je na letališče pripeljal skoraj šeststo avtobusov in več kot šestnajst tisoč osebnih avtomobilov, veliko pa je bilo tudi avtobusov, ki so imeli krožne proge in so samo pripeljali obiskovalce in se znova vrnili na končne postaje v Ljubljani, Kranju, Skofji Loki...

Svojevrstna paša za oči je bila razstava vseh mogočih poslovnih, športnih in kmetijskih letal. Razstavljena so bila letala vrste piper, cessna, morava, utva, zlin in številna druga. Posebno mesto so imela jadralna letala in zmaj z motorji ali brez njih, predstavili so se tudi baloni. Večji del razstave pa je bil

namenjen letalom in opremljen našega vojnega letalstva in protiletalske obrambe. Tako so obiskovalci lahko videli vse vrste letal, ki jih imajo naše oborožene sile. Razstavljena so bila letala galeb, jastreb, super galeb, orel in nadzvočno lovsko letalo mig-21, sovjetske izdelave. Poleg tega pa sta bili na Brniku tudi transportno letalo An-26 in letalo za gašenje požarov Canadair. Manjkala pa nista niti veliki transportni helikopter Mi-8 in helikopter gazela.

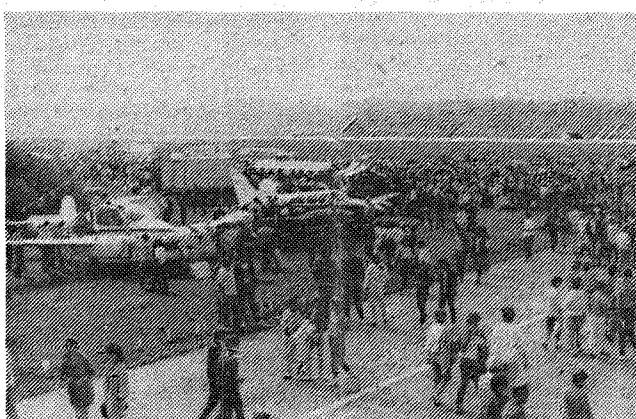
Poleg tega so obiskovalci lahko videli najsodobnejše protiletalske rakete zemlja-zrak, prenosno protiletalsko raketo strela, eno, dvo in trocevne protiletalske topove domače in tuje izdelave.

Razstavljena so bila tudi najrazličnejša vozila, ki jih uporabljajo v poveljniško-štabnih mestih, mehaničnih delavnicah, radarskih postajah in drugod.

Letalska enota milice je pokazala svoje helikopterje jet ranger in helikopter AB

Na Brniku sta bili odprti tudi razstava o Edvardu Rusjanu in razstava o razvoju naše letalske industrije.

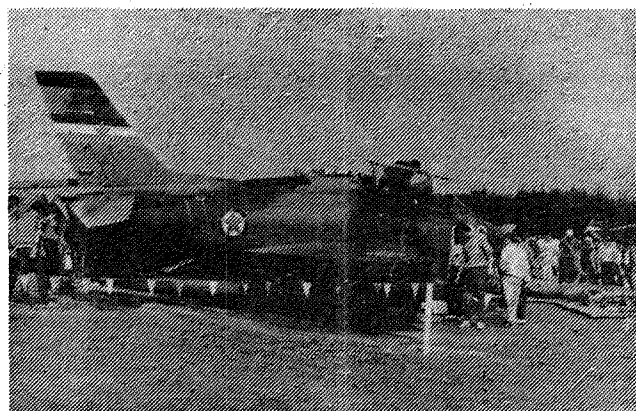

Nedeljski letalski miting je privabil sto tisoč ljudi.

109 Medevac, ki je prirejen za prevoz ranjencev.

Svojevrsten pečat brniški prireditvi pa je dal prvi pristonek novega letala edinega slovenskega letalskega prevoznika Adria Airways DC 9 super 80, ali po novem MD 82, ki je v nedeljo priletelo iz tovarn te družbe v Kaliforniji v ZDA.

rah, kjer ni možen pristonek helikopterja. Tako odleti na kraj nesreče manjši helikopter jet ranger, ki na posebno vrh obesi ponesrečenca in reševalca in ju skupaj odpelje na mesto, kjer lahko pristane Medevac. V tem helikopterju je tudi medicinska ekipa, ki takoj poskrbi za ponesrečenca in ga odpelje v

Veliko zanimanja so obiskovalci pokazali za naše letalo super galeb.

Sicer pa so letalski miting na Brniku začeli zmajarji in padalci. Te, bilo jih je osemindeset, so pripeljali z letališča v Lescan. Sledila so jim letala utva, piper in cessna, ki so v dveh formacijah po devet letal preletela Brnik. Predstavili so se tudi jadralni piloti, ki so z letali DG-100, DG-101 in DG-300 pokazali nekaj značilnosti teh odličnih letal iz Elana, ki so se že uveljavila tudi v svetu. Pilot Tone Čerin iz Lescan je z jadralnim letalom blanič českoslovaške izdelave pokazal, da so tovrstna letala lahko tudi akrobatska. Maks Vaupotič iz Ptuj pa je na letalu piper poni pokazal široke zmogljivosti teh letal pri delu v kmetijstvu in pri gašenju požarov. V posebni točki pa so se predstavili tudi motorni zmajarji.

Letalska enota milice je z dvema helikopterjema jet ranger in Medevac pokazala, kako poteka reševanje v go-

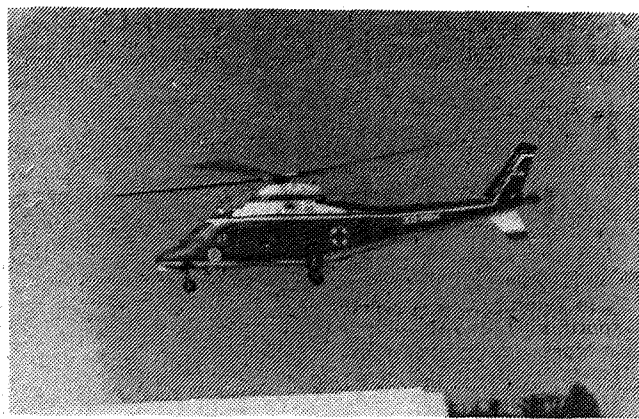
bolnišnico. Samo letos so helikopterji milice posredovali v štirinajstih gorskih nesrečah.

V naslednji točki pa so sodelovala akrobatska letala zlin, ki so številnim obiskovalcem pokazala, kaj vse zmorejo v zraku.

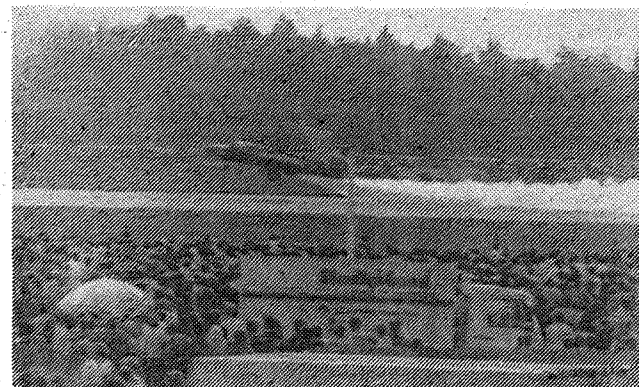
S precejšnjim vznemirjenjem so ljubitelji letalstva pričakovali nastop letal in helikopterjev JLA. Najprej je vzletel helikopter gazela. Pilot, kapetan Sekulić, je pokazal letenje naprej, nazaj, bočno letenje, zavoje, spirale in druge elemente, ki jih naredi gazela. Kot prvo se je predstavilo letalo galeb, ki je postalo nekakšen zaščitni znak naše letalske industrije in je bilo pred petnajstimi leti med najboljšimi letali svojega razreda v svetu. Bilo je tudi edino tovrstno letalo, ki je lahko vzletelo in pristajalo na travnati stezi. Jurišno letalo jastreb pa je pokazalo, kako se vzleti s pomočjo ta-

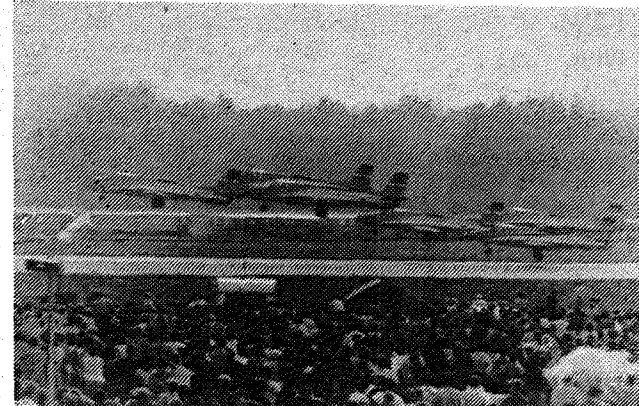
Med drugimi so svoje bogato znanje pokazali tudi piloti jadralnih letal.

Helikopter AB 109 Medevac med vzletom.

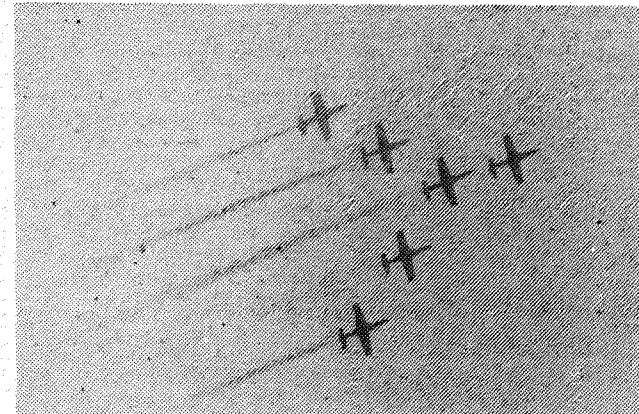
Jastreb je poletel s pomočjo startnih raket.

Ze brezhiben vzlet Letečih zvezd je pritegnil vse zbrane.

Leteče zvezde v formaciji alfa..

... in beta

koimenovanih štartnih raket, ki tudi do štirideset odstotkov skrajšajo dolžino vzletne steze. Super galeb, orel in mig pa so se predstavili s svojim programom, med katerim so opazovalci na zemlji jasno videli, kakšne so njihove zmogljivosti in značilnosti.

Potem pa je prišla na vrsto točka, zaradi katere je prišel na Brnik marsikateri obiskovalec: nastop akrobatske skupine našega vojnega letalstva Leteče zvezde. Skupina, v kateri zdaj leti šest letal, se po svojem programu uvršča med najboljše na svetu. Drzni piloti so s številnimi loopingi, sodčki, rožami, zvezdami in drugimi akrobatskimi elementi izvajali ploskanje in odobravanje gledalcev. Posebna paša za oči pa je bil raznobarni dim,

s katerim so lahko naredili našo trobojnico.

Ob brniški prireditvi velja poudariti delež Jugoslovanske ljudske armade. Ne gre toliko za vsa letala in opremo, ki je bila razstavljena. Gre tudi za to, da so vojaki temeljito pospravili letališče po sobotni generalni in skrbeli za varnost gledalcev, saj se v takšni množici najdejo tudi takšni, ki niso najbolj disciplinirani.

Na Brniku pa se niso najbolj izkazali gostinci, ki so hoteli dobro zaslužiti. Nekoliko je nerazumljivo, da je bila cena npr. steklenice mineralne vode 700 dinarjev, steklenice coca cole pa celo 1000 dinarjev. Kar je preveč, je pač preveč. V prihodnje bi morali paziti tudi na takšne »drobnarije«.

Tekst in foto: Bojan Kuntarič

Eni tako, drugi drugače

Sobotno generalko na Brniku je večina slovenskih srednjih šol izkoristila za obrambni dan. Vendar so pri tem organizirali samo odhod in prihod na letališče, sicer pa so bili učenci prepuščeni sami sebi in so se brez ciljno sprehajali po razstavnem prostoru. Nekatere smo izmed njih vprašali, zakaj so na Brniku in kako so zadovoljni z razstavo.

Andraž Balkovec, učenec Srednje gradbene šole iz Ljubljane: »Na razstavo smo prišli v okviru obrambnega dne. Organiziran je bil samo prihod in odhod, drugače pa hodimo vsak po svoje. Na razstavi je tisto, kar sem pričakoval, da bo. Zdi pa se mi, da bi morali začeti miting kakšno uro prej. Sem smo prišli ob pol dvanajstih, kakšno uro smo si ogledovali letala, zdaj pa čakamo, da se bo začel miting.«

Mojca Urankar, učenka Srednje naravoslovne šole iz Ljubljane: »Imamo obrambni dan, kljub temu pa nikogar ne zanima, kaj delamo. Na Brnik sem prišla zato, ker sem morala. Drugače me letalstvo sploh ne zanima. V šoli nam ni nihče povedal, zakaj gremo na Brnik in kaj vse bomo tukaj videli; rekli so samo, da moramo biti tukaj. Vse skupaj se mi zdi kot vaška veselica, kjer je veliko ljudi in kjer nekateri skušajo na hitro kaj zaslužiti. Cene hrane in pijače so namreč zelo visoke.«

Alenka Kolar, učenka Srednje gradbene šole iz Ljubljane: »Čudni občutki me prevzemajo v tej veliki množici ljudi. Na Brnik nisem prišla zaradi lastnega interesa, ampak zaradi obveznega obrambnega dne. Vseeno pa je bilo bolje biti tu, na Brniku in gledati letala, kot pa sedeti v šoli. Na televiziji sem gledala reklame za miting in so mi bile všeč, toda v resnici so letalske točke še bolj vratolomne.«

Tomi Ambrož, učenec Srednje elektro šole iz Ljubljane: »Naša šola ima obvezen obrambni dan. Pri predmetu obramba in zaštita nam je učitelj pripovedoval o Edvardu Rusjanu in o vojaških letalih in drugem vojaškem orožju, ki ga bomo videli. Na Brniku sem videl veliko več kot sem pričakoval in kot nam je povedal učitelj. Ni mi žal, da sem tukaj, saj sem videl veliko stvari, ki jih do zdaj še nisem. Prijazni so bili tudi vojaki in oficirji, ki so bili poleg letal in drugega orožja in so odgovarjali na vsa naša vprašanja.«

Mnenje učencev, ki so morali priti na Brnik, so bila torej deljena. Povsem drugačno pa je bilo razpoloženje med obiskovalci, ki so sami prišli na Brnik. Razliko najbolje ilustrirajo besede **Leona Petroviča** iz Ilirske Bistrice: »Zelo me zanima letalstvo in letalska tehnika. Obisk na Brniku je tudi družinski izlet, saj sem tukaj z ženo in dvema otrokoma. Vzdušje na letališču je enkratno, presenečen pa sem tudi nad obiskom. Nisem pričakoval, da bo prišlo toliko ljudi. Organizatorjem pa mala pripomba. Večina ljudi iz drugih krajev ne pozna poti do letališča, zato bi pot morali vidneje že v Ljubljani označiti.«

Slava padlim borcem na mejah Koroške

Franc Herle je bil znan predvojni alpinist in alpski smučar – Šport ga je rešil iz Starega piskra – Obveščevalec v Ziljski dolini – Pisma s Koroške.

Na slovenskem Koroškem, v Ziljski dolini, v K-14 Dobrač, so se v začetku 1944. našli trije športniki: Ljubo Grabnar – Vrban, planinec in alpski smučar z Jezrskega, Franc Herle – vrhunski alpinist in alpski tekmovalci, študentski smučarski prvak iz Solčave, in Georgij Dvoržak – Džuro, po narodnosti Rus, narasčajnik in telovadec kranjskega Sokola. Ker je bilo v taboriščih na Koroškem mnogo ruskih ujetnikov, je bil partizan Džuro z Gorenjskega poslan na Koroško, da bi z Rusi dobil stike in jih povezal z OF. Džuro se spominja sodelovanja in smrti soborca Franca Herleta: »Kmalu po mojem prihodu na Petelinjek je prišla skupina, ki jo je vodil obveščevalni oficir Franc Herle iz Solčave. Le-ta je bil poslan v Ziljsko dolino iz štaba VKO. Z njim sta bila tudi Jože Štifter – Božič in še neki spremljevalci. Vrban je vzpostavil zvezo med obveščevalcem Francem Herletom in Fugarjem – Petrom, ki je bil med najboljšimi takratnimi aktivisti. Ker je bil domačin in še lovec, mu je bil teren zelo dobro znan. Franc je skoraj vsak dan prihajal na zvezo v naš šotor K-14 Dobrač ali pa je poslal enega od svojih spremljevalcev po informacije in pošto, če sam ni mogel«.

Rafali na avstrijsko-jugoslovanski meji

»Avgusta 1944 sem imel napovedano javko nad vasjo Lipa. Na javko sta prišla dva Primorca. Zelo previdno sem obšel vse nevarne kraje, kjer so Nemci postavljali zasede, in že prišel na jaso Rikarske planine, ko slišim klic: »Džuro, Džuro!« Kdo neki me pozna na tej samotni planini in se počuti tako varnega, da me na ves glas kliče, sem se spraševal. Kmalu sva se sporazumela in na vrhu jase smo se srečali: Franc, njegov spremljevalec Božič in jaz.

Odšli smo preko sedla proti graničarski stezi in nekdanji jugoslovansko-avstrijski meji. Kurirji so uporabljali za svoja pota kar graničarsko stezo do javke.

Bilo je lepo, sončno vreme in s kranjske strani – Kranjske gore ali Rateč – so prišle na planino neke ženske, ki so nabirale brusnice ali borovnice. Ena nas je opazila in začela z rokami mahati in klicati, da bi prišli do nje. S Francetom sva šla k njim, da bi zvedela, kaj hočejo.

Ena izmed žen je začela pripovedovati, da je njen mož prišel iz nemške vojske na dopust in bi rad odšel v partizane. Rekel sem ji, naj si mož poišče zvezo kar v Kranjski gori in okolici, kjer ni težko najti partizanov in aktivistov.

Kmalu sva se vrnila k tovarišem, ki pa niso bili več tam. Božič je pojasnil, da je iz gozda slišal nek sumljiv šum, kot da bi nekdo odprl zapirac puške. Trdil je, da ga uho ni varalo. Nekdo je predlagal odhod. Imel sem nahrbtnik na tleh. Ko sem sedel, da bi si ga optal na ramena, in ko so se ostali že dvignili za odhod, je iz zasede zaropotalo. Franc je zastokal in padel na trebuh, jaz pa sem se preko kotanje skotalil navzdol mimo žensk, ki so vse zbegane kričale: »Bežite, bežite!« tudi ostali trije so skočili vsak na svojo stran, kjer so pač mislili, da je boljši izhod. Šele pozno ponoči sem prišel v naš šotor, kamor sta prispela tudi oba Primorca, brez Božiča. Tako je konec avgusta padel Franc Herle, je strnil spomine upokojeni profesor telesne vzgoje Georgi Dvoržak – Džuro, ki živi v Ljubljani.

Alpinistični podvigi v Savinjskih Alpah in smučarski izidi

Franc Herle je prvič opozoril nase l. 1939, ko je s Celjanom Dušanom Gradišnikom preplezal severno steno Poljskih devic, ki so dobile ime po Poljski (Piłsčakovi) planini pod njimi. Ta vrsta skalnih vrhov nad Robanovim kotom in med Velikim rgelom (2111 m) in Križevnikom (1910 m) je poslednji, najvzhodnejši odrastek osrednjega grebena Savinjskih Alp. Herle je zatem prav tako z Gradišnikom preplezal še severno steno Velikega vrha. Oba pristopa sta bila prvenstvena.

Ljudje, ki so živeli prav v vznožju Savinjskih Alp, so sprva kljub nemški okupaciji lahko še dokaj prosto zahajali vanje in cele koče so bile vse poletje l. 1941 še oskrbovane.

Solčavana Franc Herle in Franc Vršnik, ki sta tedaj živela doma, sta se uspela podati v bližnje gore, ko je bil vsak turistični promet že prepovedan; poleti l. 1942 sta prva samostojno ponovila severno steno štajerske Rinke, neposredno zatem pa sta se pojavila pod severno steno Ojstrice.

Zvabila ju je vzhodna smer, ki je zaradi mnogih ugank bila med poslednjimi velikimi nalogami v Savinjskih Alpah. Oba sta padla v vojni in za njima je ostal le kratek tehnični opis tega njunega pristopa.

Boris Režek je zapisal: »Vsem, ki so kdaj plezali v severni steni Ojstrice, se je dodobra vtisnila mrka podoba skalovja, ki se pne iz

osrednje grape navzgor in prehaja potem v gladke, svetle plati ob severovzhodnem grebenu. Vse glavne težave so strnjene nekako v prvi tretjini višine. Zgoraj na plateh je bilo vse očitno; ta, spodnji del pa je bil prav problematsko zapleten.«

Takšna plezanja brez sleherne gotovosti o prehodih terjajo vsestransko znanje, najboljše opremo in popolno telesno in duševno utrjenost. Vse to sta Herle in Vršnik pač imela. Ključno mesto je bil gladek prag, brez vsake opore in špranj za kline. Nikamor drugam ni bilo moč nadaljevati, a čezenj se ni dalo priti.

Normalno je bila ta, vzhodna smer, nepreplezljiva, a Herle in Vršnik sta načela novo obdobje v našem plezilstvu; prva sta uporabila vrtalo, da sta v napravljene luknje lahko zabila kline. Ta način sicer ni bil nov, že dolgo so ga uporabljali v drugih apneniških Alpah, a le izjemoma, predvsem v takšnih okoliščinah, na kakršne sta naletela Herle in Vršnik.

Herle in Vršnik sta tako zmogla ta uvodni prag do naslednjega, največkrat preplezljivega prehoda. Ker nista več naletela na podobno zapreko, sta si na polici, ki se vleče s severovzhodnega grebena v osrednjo grapo, že lahko segla v roke.

Zal sta oba mlada fanta morala pustiti svoji življenji v vojni. Pokazala sta pa bila tolikšno mero znanja, odločnosti in vztrajnosti, da bi se gotovo razvila v vrhunska plezalca največjega obsega in bi bila prva poklicana, da rešita še preostale plezalne naloge v Savinjskih Alpah.

Njuna smer v severni steni Ojstrice za ponavljalce ni pomenila več kot navadno V. stopnjo težavnosti, zanju pa je bila višek zahtevnosti. S tem svojim osamljenim uspehom sta si zagotovila pomembno mesto v zgodovini našega vrhunskega plezilstva.

Pod naslovom »Herletova smer v severni steni Ojstrice« piše Rado Kočevar med drugim naslednje: »Kako težavno, nadčloveško delo sta opravila Herle in Vršnik, se z besedami ne da povedati. Kako je vrtal luknje na mestih, kjer komaj sam vzdržiš ravnotežje, tudi ne vem. Vse to bo razumel le tisti, ki je kaj podobnega doživel. Danes se je lahko dvigniti preko vseh klinov, danes veš, da je na koncu dobro stojišče, ki ga nekaj metrov prej ne vidiš. Strmina in izpostavljenost, skala pa kakor iz betona«.

Franc Herle je bil rojen 1917 v Solčavi. Starši so se ukvarjali z gostilničarsko obrtjo. V družini je bilo sedem otrok, izmed katerih je bil Franc najmlajši. Bil je ljubljenec družine.

Oče mu je umrl, ko je bil Franc star štiri leta. Mati je vodila gostilno, ki je bila takrat zanjo edini vir dohodkov. Tako je le s težavo preživljala številno družino.

Osnovno šolo je Franc obiskal v Solčavi. Od tu se je šolal v klasični gimnaziji v Mariboru. Po maturi je gojil veliko željo, da bi študiral agronomijo v Zagrebu, mati pa je želela, da bi postal duhovnik. Naposled se je odločil in se vpisal na ljubljansko univerzo, na pravno fakulteto. Bil je dober študent, skromen in odličen tovariš.

Že v zgodnji mladosti se je posvetil planinstvu, smučanju in lovu. Nekoč je skrivaj odšel proti Kotličem, se prikradel proti Kamniški Bistrici, kjer je bil na lovu kralj Aleksander, mu z rušenjem skal in streljanjem iz kratke karabinke odvrgnil trop gamsov proti Sukalniku. Zaman so ga žandarji lovili in streljali za njim. Živ in zdrav se je po bližnjici vrnil domov.

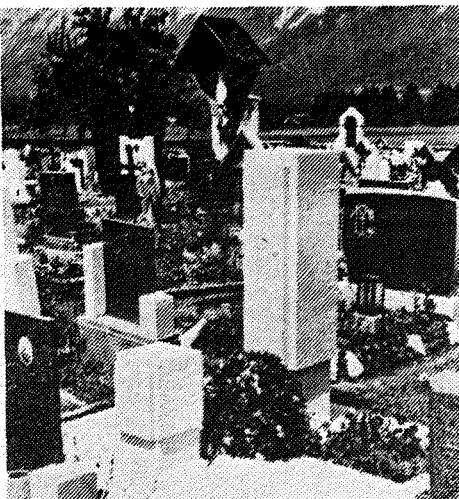
Bil je navdušen smučar in plezalec. Z Gustlom Vršnikom sta avgusta 1941 preplezala novo smer v severni steni Ojstrice. Kadar je bil doma, se je zbrala okrog njega vaška mladina, ki ji je imel vedno veliko lepega povedati. Male solarje je vodil za seboj in jih po bližnjih nižjih hribih učil plezanja. Pred domo hišo jim je igral harmoniko. Zelo rad je igral tudi violino in klavir.

Franc je bil zelo dober pisatelj črtic iz gorniškega življenja in je kot tak sodeloval tudi v Planinskem vestniku.

Po okupaciji se je kot zaveden Slovec takoj povezal z OF.

V zimi 1941-42 se je začelo odporniško gibanje. Pri Francu Ošepu so se sestajali in na skrivaj poslušali tuje radijske postaje. Ko so Nemci Francu Ošepu vzeli radioaparato, so nekaj časa hodili poslušat poročila k Francu Žagarju in tako tudi opravljali propagando med simpatizerji. Vedno večji teror okupatorja nad domačimi je strnil vse poštene domačine v skupen odpor proti okupatorju in izdajalcem.

Franca Herleta so Nemci 1942 zaprli v Stari pisker v Celju, kjer so ga mučili in pretepali. Pred novim letom 1942 so ga spustili. Nadaljeval je z aktivnim delom, nato je odšel med partizane na Koroško, kjer je avgusta 1944 padel kot obveščevalni oficir.

Pred leti so v Šentlenartu na Koroškem obnovili grob štirih padlih borcev: alpinista Franca Herleta, Tončka Malca, znanega nogometaša kranjskega Korotana (padel v septembru 1944), Lojzeta iz Kamnika in Valentina Suharja iz Rožne doline. Zadaž Karavanke v snegu.

Mrtvaški oder je bil pokrit z vencii in s cveticami

Anico Zabret iz Šoštanja, starejšo sestro Franca Herleta, vežejo na najmlajšega brata nepozabni spomini. Takole pripoveduje: »Leto 1942 so Nemci Francija zaprli. V zloglasnem celjskem Starem piskru so ga strahovito mučili in v samici je čakal na smrt. Vse prizadevanje domačih je bilo zaman. Ko smo na božični večer nekako tiho, žalostni in negotovi sedeli v kuhinji, se naenkrat odpro vrata in v kuhinjo je vstopil Franci – bled, shujšan, da je komaj bil našemu Franciju podoben. Zakričali smo: »Povej, ali si duh, ali si živ!« – »Ja, sem ta pravi, prihajam iz zapora,« je rekel. Ko si je nekoliko opomogel, je povedal tole: »Vem, da ste poiskali vsa pota, da bi me oprostili, kar pa ni pomagalo. Toda nekega dne je v mojo celico vstopil mlad gestapovec in me vprašal, če sem jaz tisti znani planinec, akademski državni smučarski prvak Herle. Odgovoril sem, da sem. Potem je odšel. Vrnil se je čez kakih dve uri in rekel: »Herle, prost si, pojdi domov!«

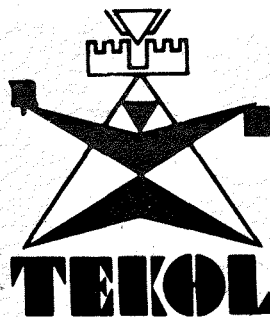
Očitno je ta neznan človek Francija kot športnika zelo cenil, da ga je takrat v zaporu rešil gotove smrti. – Pred odhodom ga je še vprašal, če bi se v Solčavi dobilo volne za nogavice, in Franci mu je dal nove volnene nogavice, ki mu jih je v zapor poslala mama«.

Kmalu po vojni je Anica, ki je preko Slovenskega vestnika zvedela za bratov grob, dobila stik z domačini iz Korpič, Rikarja vas na avstrijskem Koroškem. Dobila je naslednje pismo:

Spoštovana družina Herlé!

Oprostite našemu dolgemu molku, že dolgo smo se pripravljali k pisanju.

Vem, da vas bo zanimalo, kako se imamo in kako je z našimi partizani, ki ležijo tukaj okrog. Še sedaj ležijo okrog po gmajni in planinah. Grobovi so še dobro ohranjeni.

TEKOL – DELOVNA ORGANIZACIJA ZA TEHNIČNO ZAŠČITO DELA, n. sol. o.
TOZD ZAŠČITA, n. sol. o., – TOZD OSKRBA, n. sol. o.
TOZD PROLETER – KOVIN, n. sol. o., – DSSS
62000 MARIBOR, UL. POHORSKEGA BATALJONA 14 – tel. (062) 33-351
TELEX: 33-254 YU TEKOLM

POVRŠINSKA ZAŠČITA MATERIALOV, NAPRAV, KONSTRUKCIJ...

- zaščita proti koroziji,
- zaščita proti mehanskim vplivom in obrabi,
- zaščita proti agresivnim kemikalijam,
- zaščita površin proti radioaktivnim snovem,
- protipožarna zaščita površin,
- zaščita proti povišanim temperaturam,
- zaščita proti vplivom vode,
- zaščita proti statični elektriki,
- zaščita za prehransko industrijo.

IZVAJAMO

- peskanje jeklenih in betonskih konstrukcij,
- metalizacijo s cinkom in aluminijem,
- plastifikacijo,
- gumiranje,
- nanašanje vseh vrst protikorozijskih premazov,
- vse vrste hidroizolacij.

PROIZVAJAMO

- sredstvo za peskanje – abraziv žlindre črnega premoga

Na dan mrtvih, to je 1. novembra, smo bili na planini pri Franciju. Nesli smo mu rožice in lučke.

Počakali smo, da se zmračí, prižgali svečke in od daleč opazovali. Vsa planina je bila razsvetljena, prav nekaj lepega je bilo videti. Mislili smo, ko bi mogel Franci vstati in videti to. Res, ko tako nazaj premišljuješ vse in današnji položaj, ti je res lahko žal za tako dragocene žrtve.

Najlepše pozdrave
od cele naše družine
Sluga Jožef in Frančiška

(Napisano 13. 12. 1948.)

Ko so Franca Herleta in druge borce poleti 1949 iz gozdov prenesli na pokopališče v Sv. Lenartu, je prišlo drugo pismo:

Spoštovana družina Zabret-Herletova!

Najprej se vam zahvalim za vašo cenjeno brzojavko, ki smo jo prejeli ravno takrat, ko smo vašega Francija prinesli iz planine. Jaz in moj mož sva šla oba v planino, da sva ga spremljala, ko je romal v dolino. Seveda so šli z nama še trije fantje, da so ga pomagali odkriti. Moram vam povedati, ne smem vam zamolčati, da je bil vaš Franci res mučenik; niso ga samo ranili temveč tudi ubili. Kakor sem vam že enkrat omenil v pismu, je dolgo ležal težko ranjen. Prišli so gestapovci in kmalu nato je umrl, saj so ga tako pobijali po glavi, da je imel na eni strani pri očesu vso lobanjo razbito. Potolajite se, Franci je prestal, a tudi ako je Bog v nebesih, bo zločinca doletela pravična kazen. Ko smo ga izkopali, smo ga blagoslovili; ko smo ga položili v krsto, smo to storili tako, kakor bi ga lastna mati.

Zdaj vam bom pa najprej povedala, kako smo pokopali naše borce, bili so štirje. Vaš Franci, Tone Malec iz Kranja, Lojze iz Kamnika in še eden, Valentin Suhar iz Rožne doline.

Ves mrtvaški oder je bil pokrit z vencii in s cveticami. Bilo je 50 vencev in šopkov. Prišel je čas pogreba. Ljudje so vreli od vseh strani, od Zilje do Roža, iz Podjune in Celovca, da so jih spremlili na zadnji poti. Bila je godba, pevci in dva duhovnika. Ko smo stali ob odprtem grobu, so naš častiti gospod imeli tako lep govor, da ga vse življenje ne bom pozabila, zato Vas prosim, da se tudi Vi njim zahvalite za tako lepe in resnične besede.

Bila sta tudi še dva druga govora, tudi zelo lepa. Zastopane so bile vse slovenske organizacije, jugoslovanska in angleška delegacija iz Dunaja. Položili sta lep venec na grob z besedami: »Slava našim borcem, ki so padli na mejah slovenske Koroške«...

Ob koncu pa prav iskreno pozdravljamo vsi skupaj Vas, vašega soproga, posebno pa Vašo in Francijevo drago mamico in vse domače.

Prosimo, da nam kmalu odpišete.

Družina Slugova.

(Napisano 23. 5. 1949)

Tako so naši rojaki na slovenskem Koroškem spoštovali in cenili naš boj in padle borce. Tudi danes, po tolikih letih, naši ljudje ob meji skrbijo za grobove. Ob vsakem prazniku in ob obletnici so grobovi urejeni, očiščeni in zasuti s cvetjem. Čeprav so Slugovi in mnogi drugi, ki so našim borcem na Koroškem med vojno nudili varno zavetje, že pokojni, za grobove skrbijo njihovi potomci. Tako bo spomin na osvobodilni boj živel iz roda v rod in junaki, pokopani med našim življenjem na Koroškem, ne bodo nikoli pozabljeni!

Miloš Rutar

Neizprosna bojišča v Afganistanu

Novi močni mož v Kabulu je doktor Nadžibullah, voditelj, ki menda ni kaj prida priljubljen med svojimi rojaki. Ko je bil imenovan za partijskega sekretarja, so mnogi Afganistanci menili, da je to skoraj katastrofa. Medtem ko se v Ženevi afganistanski predstavniki posredno pogajajo s pakistansko delegacijo o prihodnosti Afganistana in o urniku za umik sovjetskih čet iz države, se po Afganistanu samem še naprej spreha smrt. Poznavalci trdijo, da je zamenjava Babraka Karmala z zdravnikom Nadžibullahom voda na mlin sovjetske politike v Afganistanu: za pogajalsko mizo je afganistanska delegacija nepopustljiva, na bojnem polju pa spopadi ne poenjujejo. Doktor Nadžibullah, pred nedavnim je bil šef afganistanske tajne službe KHAD, ima brez dvoma na voljo sredstva za intenziviranje vojne z muslimansko gverilo v Afganistanu.

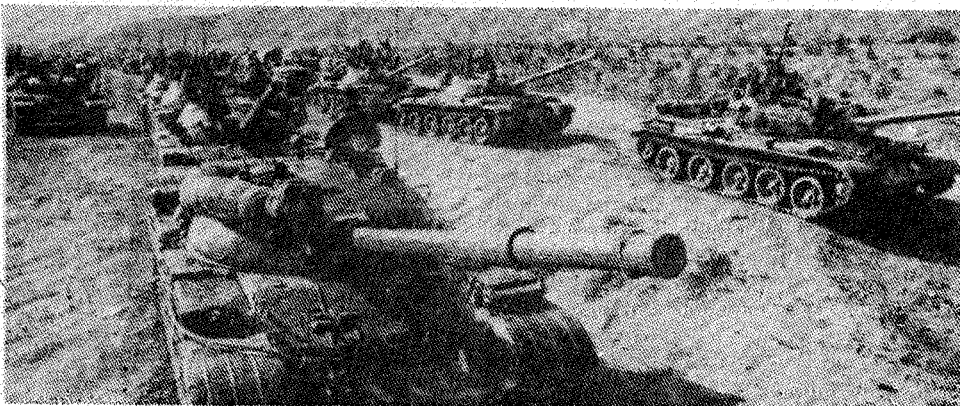
Tajna služba KHAD je menda že dolgo edino zanesljivo orožje vlade v Kabulu v boju proti gverilcem. Četudi se sovjetske čete ne angažirajo kaj preveč v vojaških akcijah, je odporniško gibanje izolirano, ne nazadnje zaradi notranje razcepljenosti. Medtem ko za hodni politiki počasi pozabljajo na vojno za Hindukušem, se gverilci pritožujejo zaradi nezadostne politične podpore. Nikjer ni tega bolj opaziti kakor v Kandaharju. Po začetnih uspehih gverilcev je v drugem največjem afganistanskem mestu opaziti zdaj že tudi vidno znamenja utrujenosti med nekdanji tako bojevitimi mudžahedini.

Če sliši besedo »Ismati«, se v Kandaharju ustraši še tako prekaljeni upornik. Ismatiji so nekdanji gverilci, ki so konec leta 1985 ob enem s svojim poveljnikom Ismatullahom prestopili k rednim afganistanskim četam. Obljubili so jim menda marsikaj, dobili so denar in orožje in postali zavezniki v stvari, proti kateri so se prej leta in leta sami bojevali. Zdaj so ti prebežniki – menijo, da jih je približno 500 – pod neposrednim poveljstvom sovjetskih oficirjev, stacioniranih v Kandaharju. Ne nosijo uniform, sodelujejo pa samo pri posebnih nalogah in akcijah. Vrinjajo se med gverilce in razstreljujejo oskrbovalne poti za gverilce, speljane iz Chamana v Pakistanu do Kandaharja.

Izguba teh 500 pripadnikov ni hud udarec za kakih 20.000 mudžahedinov v Kandaharju. Vendar imajo zdaj vladne čete prvič od začetka vojne v Afganistanu pred več kakor šestimi leti, na voljo bojne enote, ki so doma na terenu, na katerem se morajo vojskovati. Obe afganistanski diviziji, ki sa stacionirani v Kandaharju, sta v tem okolju tako izgubljeni kakor pripadniki sovjetskih vojaških enot. Vladne čete so sestavljene iz Uzbekov, prebivalcev skrajnega afganistanskega severa. Uzbeki, moške z mongolskimi potezami na obrazu, se v Kandaharju in okolici bojujejo z domačini, južnjaškimi Paštuni, kar je še en dokaz več za vladni poskus, da bi izkoristila različne afganistanske narode in plemena za medsebojne spopade.

»Khadovci so hudiči,« je govoril Vali Khan, poveljnik skupine »Hezb-i-Islami«, ene pomembnejših frakcij afganistanskega odporniškega gibanja. »Tudi mene so hoteli pridobiti na svojo stran. Pravijo, da se pristni muslimani ne smejo pustiti izkoriščati imperialistom, temveč morajo pomagati islamski vladi, da bo utrdila oblast in zmaga. Takole se je pritoževal čez pripadnike tajne službe: »Prišli so v mesto in se ljudem predstavljali kot mudžahedini. Zahtevali so hrano in jo tudi plačali. Naslednjega dne pa so prišli v uniformah vladne vojske in odpeljali tiste, ki so jim prejšnji dan verjeli.«

Sredi tega pripovedovanja so udarile rakete. Vsakokrat priletijo ob tako natančnem času, da bi bilo mogoče po njih naravnati uro. Vako jutro ob pol šestih začno obstreljevati ravnino. Mudžahedini se poskrijejo, zato sovjetske rakete skoraj vedno zgrešijo cilj. »Alah nas varuje«, zatrjujejo muslimanski bojevniki. Ker želijo, da bi bilo vedno tako, se vsako jutro vržejo na molilne preproge in najmanj pol ure molijo, da bi jih Alah varoval pred raketnimi napadi.

Sovjetski tanki v Afganistanu. Že več kakor šest let se okoli 120 000 sovjetskih vojakov zadržuje v Afganistanu. Pred tedni je sovjetski partijski voditelj Mihail Gorbačov napovedal postopen umik »sovjetskega korpusa«.

Na obrobju Kandaharja živi 10 gverilcev v hiši, ki je zravnana z zemljo, vendar so ruševine kar dobro skrivališče in zaklon. Šest let vojne je še posebno prizadelo vasi na obrobju Kandaharja. Dolge kilometre ni videti drugega kakor ruševine, bombne lijakke, velike kakor plavalni bazen, ožgane tanke in tovornjake. Prebivalci Kandaharja so se privadili na ruševine. Sredi razvalin se otroci igrajo s starimi avtomobilskimi gumami. Samo starejši med njimi se še lahko spomnijo na čase, ko je bil Kandahar cvetoče mesto. Za te otroke je igra v hiši ubitega ali pobeglega sosedu nekaj tako vsakdanjega kakor za srečne vrstnike vsakdanja hoja v šolo. V Kandaharju ne gledajo vojne po televiziji, temveč neposredno s hišnega pragu.

Vsako jutro odide Mullah Nader Khan od doma v tistem delu Kandaharja, ki ga kontrolirajo vladne čete. Na svojem novem kitajskem kolesu se mirno vozi mimo stražarskih mest. Nihče ga ne ustavi. Veselo pozdravlja vojake, kajti kot šolan človek govori perzijsko in se v nasprotju z večino Paštunov pogovarja z regrutii iz afganistanskega Uzbekistana. Vojaki mu nočejo ničesar, saj ga poznajo. Belobrademu starcu se ni treba bati, da bi ga nasilno regrutirali. Tako kakor on še drugi meščani zapuščajo center mesta, da bi, kot pravijo vojakom, obiskali sorodnike zunaj mesta. Ljudje odhajajo ven s kolesi, motorji in na oslih. Samo ženske in stari moški gredo lahko naprej, vse druge Afganistance v starosti od 15 do 55 let takoj vpokličejo k vojakom. Samo tisti, ki lahko dokaže, da je odslužil vsaj tri leta vojačine, lahko računa s tem, da ga bodo izpustili.

Takoj za zadnjo kontrolno postajo pride stari Nader Khan na deželo, kjer gospodrijo mudžahedini. Cesta je vedno slabša, starec se mora umikati bombnim lijakom in ruševinam. Hiše ob cesti so vse porušene in zapuščene; na fasadah je videti sledove izstrelkov. Samo v redkih stavbah še živijo ljudje: mudžahedini, ki so se naselili v opuščeni hišah. V eni teh razvalin pozdravi Mullah mlade prijatelje in jim izroči hrano. Prinesel jim je moko, krompir, čaj in sladkor. Včasih pritovori tudi ročko bencina za motorje upornikov. Vse, kar v mestu nakupi za gverilce, plača trgovec, njihov somišljenik. Isti trgovec zna poskrbeti, da ga imajo pripadniki redne vojske za validnega zaupnika. S tovornjakom prevaža pošiljke, s seboj pa vzame pošto, ki jo je treba za upornike prethotapiti v tujino. Prodajalci na bazarju si prizadevajo, da bi živeli v sožitju z eno in drugo stranjo v nemirnem Afganistanu.

Trdnjava vladnih in sovjetskih enot pri Kandaharju je vojaško letališče. Oporišče, na katerem je kakih 15.000 sovjetskih vojakov, leži osem kilometrov jugovzhodno od mesta, na ozemlju, ki je zelo prikladno za obrambo. Od kar imajo mudžahedini na voljo večevne kitajske raketne topove, je vzletna steza letališča v dosegu tega orožja. »Rakete usmerjamo s pomočjo sovjetskega vojaškega zemljevida, ker samega letališča ne vidimo. Sovjetski vojakji so naredili okoli svojega oporišča široko minsko polje in stražne stolpe,« je pripovedo-

val Abdul Gafur, gverilec, ki je vodil zadnji raketni napad na letališče.

Kandahar doživlja tudi mirne dni brez tuljenja reaktivnih motorjev in brez eksplozij bomb. Vendar, to je vsakokrat le zatišje pred viharjem. Menda sovjetske enote potrebujejo čas, preden popravijo škodo, ki jo povzročijo gverilci, in pripravijo svojo povračilno akcijo. Striri dni po gverilskem raketnem napadu je orožje v okolici Kandaharja molčalo, nato pa je prihrumelo 14 sovjetskih jurišnih letal tipa SU-25. Njihov cilj je bilo področje, od koder so mudžahedini napadali z raketami. Iz zemlje so pognale velikanske gobe prahu, eksplozije bomb je bilo slišati po vsem Kandaharju.

Letala so se v rednih presledkih vračala po bombe in znova napadala. Na nebu je na padalih plavalo nekaj ducatov magnezijevih bakel, ki so izžarevale hudo vročino in s tem privlačale nase protiletalske rakete, naravnane tako, da jih je privabljal vir toplote, običajno iz izušne šobe reaktivnega jurišnika. Helikopterja sta krožila nad mestom. Pilota sta opazovala učinek napada in usmerjala ogenj svojih enot.

Ko so zadnja letala zapustila bojišče, ki je bilo skrito za gostimi oblaki prahu, se je začel ogenj sovjetskih raketnih orožij. Več sto raket je v pol ure padlo na ozemlje, ki je bilo že sicer posuto z bombnimi lijakmi. Salve raket so tako pogoste, da ni mogoče več šteti posameznih eksplozij. Sredi tega razdejanja se je že zaslišalo hrumenje sovjetskih tankov, ki so krenili v napad. Gverilci so se jim postavili po robu z minami in ročnimi metalci raket. Iz postojank so se premaknili tudi tanki afganistanskih enot. Odšli so z letališča po cesti proti Kandaharju. Slišati je bilo hrumenje tankov s severa, vzhoda in juga. Iz strahu pred topniškim ognjem so mudžahedini zapustili svoje hiše in se umaknili v namakalne kanale zunaj naseljenega kraja. Ves čas so si bojne skupine gverilski skupini ni tokrat imela nobene vloge. V stiski so tekmeči, rivali, postali sobojevniki.

Okoli poldne so bili mudžahedini skoraj povsem obkoljeni, samo na zahodu so se imeli prost izhod v planine. Popoldne so se začeli posvetovati komandirji sicer pogosto nasprotujočih si skupin in sklenili, da se ne bodo umaknili iz Kandaharja. »Ne bomo se več umakali,« je govoril komandir Mahmud Vali. Nato je pojasnil položaj: »Če bodo prišli sovjetski vojakji, se bomo spopadli z njimi. Vlada je poslala k nam parlamentarce. Umaknili naj bi se nazaj v gore, občasno pa bi naši simpatizerji nakupili hrane in nam jo prinesli. Toda, ne bomo se umaknili. Parlamentarce smo poslali nazaj,« je dejal. Posredno je priznal, da imajo mudžahedini vedno hujše težave s preskrbo.

Pot od Kandaharja do pakistanske meje je dolga. Najprej tri ure z motorjem, nato postanek, dokler gonjač ni prišel s kamelami. Treba je čez Argastan, eno od obeh rek, ki se jima mora okolica Kandaharja zahvaliti za svojo rodovitnost. Ob poti ležijo razbitine sovjetskega tovornjaka. Mudžahedini so položili mino. Eksplozije ni preživel nihče od tistih, ki so bili na vozilu. Sedem dni traja potovanje na kamelem hrbtu do pakistanske meje. Pot markirajo trupla in okostja kamel ter razbitine vozil, s katerimi so mudžahedini poskušali prepeljati pomoč iz Pakistana.

Na 27. kongresu KP SZ je generalni sekretar partije Mihail Gorbačov govoril o Afganistanu kot o odprti rani. Rana, ki je odprta že sedmo leto in prinaša vse več nemira tudi med sovjetske ljudi. Že dolgo ne pokopljejo v domači zemlji nobenega sovjetskega vojaka več, ki je padel v Afganistanu, temveč ga pokopljejo kar tam. Samo mrtve oficirje še pripeljejo domov, vendar v zacinjeni krsti. Ni več pogreba po ruskem običaju, da mrtveca nepokritega položijo v grob.

Tuji poročevalci pravijo, da sovjetskih ranjencev, evakuiranih iz Afganistana, ne pripeljejo na tista letališča v Moskvi, ki so namenjena notranjemu prometu, temveč na mednarodno letališče Šeremetjevo. Tam je malo domačih ljudi, tam le redkokateri lahko vidi, koliko je ranjencev in kakšne rane povzroča sodobna oborožitev. Čeprav je le majhen odstotek sovjetskih rekrutov vsakokrat prestavljen v Afganistan, je to bojišče vedno manj tabu tema, zato pa toliko večja bolečina za sovjetske matere. Dolga leta so govorili, da

imajo sovjetske enote v Afganistanu le policijske naloge, varovati afganistansko ljudstvo in njegove pridobitve, ne pa odhajati na fronto in se bojevati z uporniki.

Ker je treba nekako pomiriti duhove, objavlja sovjetsko časopisje vedno nove »junaške zgodbe« in poveljuje žrtve. Sindikalno glasilo »Trud« je objavilo zgodbo o »junaških dejanjih poročnika Nikolaja Kuznecova«, posmrtno odlikovanega z redom heroja SZ. »Sam je stal pred sovražniki in streljal, dokler mu ni zmanjkalo streliva. Nikolaj se je vzravnal, v roki je držal granato, dušmani pa so jurišali nanj. Aktiviral je granato in se obenem z njimi pognal v zrak«, pravi ta zgodba in se konča z moralnim naukom, da je ubogal ukaz svojega srca, da je izpolnil obveznost vsakega internacionalista.

Tudi v sovjetski literaturi je Afganistan že našel svoje mesto. V romanih delajo avtorji primerjavo z 2. svetovno vojno. Knjiga »Drevo v strogem centru Kabula« avtorja Aleksandra Prohanova poveljuje sovjetsko vlogo v Afganistanu. Pisatelj poučuje bralce, da ima sovjetski vojaški kontingent tamkaj eno samo miroлюбno nalogo, razdeljevati traktorje, darilo SZ, kmetovalcem po notranjosti Afganistana. Neki krajevni agitator je še bolj neposreden: »Sodelujeta dva prijateljska naroda, od katerih je eden že zelo napredoval, drugi pa je šele na začetku.«

Sovjetska televizija objavlja vedno pogostejše kratke filmske novice, v katerih je videti vojskujoče se sovjetske vojake. Ni več sekvenec, ko so rdečearmejci pomagali urejati parke v Kabulu, pojavljajo se celo ilegalno presnete kasete, ki pripovedujejo o drugačni podobi vojne v Afganistanu, kakor je tista, o kateri govori uradna propaganda.

F. L.

Od tedna do tedna • Od tedna do ted

Lima: V Urugvaj se je začela ministrska konferenca držav – članic splošnega sporazuma o trgovini in tarifah (GATT). Sodelujejo predstavniki 92-ih držav. Države v razvoju zahtevajo odpravo protekcionističnih ukrepov razvitih držav, obenem pa zavračajo tudi vključevanje novih ukrepov oziroma uslug ter informatike v pravila GATT o svobodni trgovini, pri čemer vztrajajo visoko industrializirane države.

Dunaj: Po zamenjavi v vodstvu avstrijske liberalne stranke je nastalo vprašanje, ali bo obnovljena vladna koalicija socialistov in liberalcev, ali pa bo prišlo do predčasnih parlamentarnih volitev. Čeprav so mladi socialisti zahtevali prekinitev koalicije z liberalci, je prejšnji kancler Kreisky svetoval sedanjemu kanclerju Vranitzkemu, naj ne hiti s predlagano odločitvijo. Redne parlamentarne volitve v Avstriji bodo aprila prihodnjega leta.

Varšava: Predsednik poljske vlade Jaruzelski bo v drugi polovici tega meseca obiskal Kitajsko. Povabili so ga tamkajšnji najvišji državni in partijski voditelji. V okviru turneje po Daljnem vzhodu bo Jaruzelski obiskal še Mongolijo in LDR Korejo. Pred nedavnim je poljski zunanji minister izrazil upanje, da bo sta Poljska in Kitajska povsem normalizirali medsebojne odnose.

Bonn: Ameriške vojaške enote, razmeščene na ozemlju ZR Nemčije, so skrivaj začele obnavljati kleti v približno petstotih hotelih in drugih javnih poslopih, da bi jih ob morebitni krizi lahko uporabile kot poveljniška mesta. Kakor piše zahodnonemško časopisje, so se Američani odločili za ta korak zaradi tega, ker so ocenili, da bi sedanja maloštevilna poveljniška mesta po zahodnonemških mestih kaj lahko hitro padla v roke morebitnega sovražnika.

Washington: Filipinska predsednica Corazon Aquino je dopotovala na obisk v ZDA, kjer se je pogovarjala o odplačevanju filipinskih dolgov in o zboljanju dvostranskih odnosov, predvsem pa trgovinske izmenjave. Kakor je znano, so Filipinci dolžni mednarodnim bankam 26 milijard dolarjev.

Pariz: Francoska vlada je uvedla vrsto ukrepov, ki naj ji omogočijo učinkovitejši boj s terorizmom. Novi ukrepi, ki so začeli veljati takoj, niso naredili velikega vtisa na teroriste. Vladi so odgovorili z eksplozijo bombe v trenutku, ko je premier Chirac razglašal nove ukrepe.

Sydney: Največji avstralski letalski prevoznik Qantas je dobil pravico vzdrževati floto 30 kitajskih civilnih letal tipa Boeing. To pravico je avstralska družba dobila v hudi konkurenci na mednarodni licitaciji, na kateri so sodelovale tudi firme iz Evrope, Amerike in Japonske.

Tokio: Na izrednem kongresu japonske opozicijske socialistične stranke so za novega predsednika izvolili (z veliko večino) poslanko spodnjega doma Takako Doi. Volitve so bile potrebne, ker je prejšnji predsednik stranke Išibaši odstopil ob prepričljivi zmagi socialistov na letošnjih parlamentarnih volitvah 6. julija. To je prvi primer, da je v »politično moški« Japonski ženska prevzela vodstvo neke politične stranke.

Od tedna do tedna • Od tedna do ted

Uporniki v Afganistanu se s »Stalinovimi orglami« kitajske izdelave bojujejo proti sovjetskim enotam v svoji državi. Uspehov je malo, ugotavljajo pa tudi, da v svetu vsebolj upada zanimanje za to vojno in za pomoč upornikom.

Ob desetem medregijskem srečanju ZRVS Posebnega pomena je prenašanje revolucionarnih tradicij

V Ljubljani bo v soboto, 20. septembra, deseto – jubilejno – medregijsko srečanje zveze rezervnih vojaških starešin in jugoslovanske ljudske armade. Udeležile se ga bodo ekipe severnoprimorske regije, skupnosti občin Reka iz sosednje Hrvaške, Notranjske regije, Vojne mornarice iz Pulja, obalno-kraške regije, ljubljanske garnizije JLA, mestnega štaba TO in mestne konference ZRVS Ljubljana.

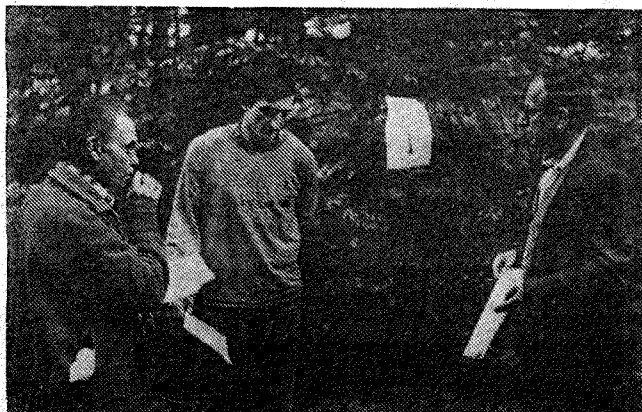
Organizator srečanja, mestna konferenca ZRVS Ljubljana, si ga je zamislila v dveh delih. Prvi del je namenjen izmenjavi izkušenj na področju dela zveze rezervnih vojaških starešin. Ta izmenjava bo obsegala predvsem tri področja, in sicer uresničevanje sklepov predsedstva SFRJ o mestu in vlogi ZRVS v sistemu SLO in DS, usposabljanje in vlogo ter naloge ZRVS pri nadaljnji krepitvi družbene samozaščite.

Ljubljanski rezervni vojaški starešine imajo na teh področjih pokazati marsikaj zanimivega in koristnega. Sklepe predsedstva SFRJ so sprejeli in razumeli kot obvezujočo nalogo, ki jo morajo uresničevati vse njihove organizacije, družbenopolitične organizacije, sveti in komiteji za SLO in DS, SZDL in drugi subjekti SLO in DS. V svojem večletnem delovanju se je organizacija ZRVS v Ljubljani uveljavila kot pomembna družbena organizacija, ki združuje več kot 15 tisoč članov. Od tega jih je osemdeset odstotkov razporejenih v oboroženih silah, dvaindeset odstotkov opravlja pomembnejše naloge v družbenopolitičnih skupnostih in v SZDL, štirideset odstotkov pa je članov ZK. V minulih letih so vse napore vložili v sodobnejše in kakovostnejše usposabljanje in vsebinsko bogate-

nje programov, ki naj ustrezajo dejanskim potrebam rezervnih starešin pri ravnanju in ukrepanju v določenih življenjskih položajih in vodenju oboroženega boja in v drugih oblikah odpora. Tako so postavili upadanje udeležbe na usposabljanjih, ki zdaj znaša od osemindesetih odstotkov na teoretičnih in dvaindesetih odstotkih na praktičnih oblikah usposabljanja. Zveza rezervnih vojaških starešin se tvorno vključuje v usposabljanje prebivalstva za naloge s področja SLO in DS, izvenšolske mladine, prevzemajo mentorstvo nad obrambnimi krožki v šolah, vključujejo se v izvajanje obrambnih dni, delujejo v civilni in narodni zaščiti, komitejih in svetih za SLO in DS. Kako široko so vključeni v te dejavnosti, priča tudi podatek, da je v

Ljubljani trenutno kar 84 aktivov ZRVS po šolah in organizacijah združenega dela. Prav gotovo bodo ljubljanski rezervni vojaški starešine povedali svojim sogovornikom še marsikatero drugo koristno izkušnjo, ki se nanaša na uresničevanje sklepov predsedstva SFRJ.

Na področju usposabljanja so si v Ljubljani prizadevali dvigniti raven dela, kar je po njihovem mnenju pogoj za odgovorno, zavestno in učinkovito opravljanje odgovornih obrambnih in samozaščitnih nalog. Težišče so dali posodabljanju in vsebinskemu bogatenju programov. To je tudi bistveni element zaustavitve padanja udeležbe na usposabljanjih. Problem udeležbe so obravnavali na skoraj vseh sejah predsedstev mestne in občinskih konference ZRVS, na to temo so pripravili problemske konference, veliko naporov so vložili in še vlagajo v ustanavljanje predavateljskih aktivov in izkušnje pri

Z novimi metodami usposabljanja je v ljubljanskih občinah udeležba na teoretičnih usposabljanjih osemindeset, pri praktičnem pa dvaindeset odstotna.

usposabljanju prenašali iz ene občinske konference v drugo in uspešno sodelujejo z vsemi obrambnimi strukturami v mestu. Na usposabljanje vabijo svoje člani sami. Pri svojih akcijah za izboljšanje usposabljanja pa se srečujejo z velikim problemom, to je pomanjkanjem denarja. Zaradi tega so bili v nekaterih okoljih prisiljeni, da opustijo posamezne dele programa, kot je na primer streljanje. Problem je tudi vzdrževanje avdiovizualnih sredstev, saj pogosto primanjkuje rezervnih delov.

Kot sestavni del SZDL ima ZRVS posebno vlogo in pomen pri razvoju in delovanju družbene samozaščite. Zveza rezervnih vojaških starešin je pri tem neposredno vključena v izvajanje strokovnih, obrambnih in zaščitnih nalog. V dosedanjem obdobju se je ZRVS zavzemala za boljšo organiziranost, za sodobnejše oblike in metode delovanja in prilagajanje svoji družbeni vlogi in pogojem v katerih deluje.

Stalno je dograjevala svoje programe, jih vsebinsko in kakovostno bogatila in težišče svojega dela usmerjala v organizacije v krajev-

nih skupnostih in organizacijah združenega dela. Zavedajo se namreč, kako pomembno je pravočasno informiranje o vseh ključnih vprašanjih za obrambo in zaščito, hkrati pa je to tudi osnova za podružbljanje obrambno-zaščitnih nalog. Zato ima ZRVS posebno vlogo, saj mora pojasnjevati vsebino, cilje in pomen družbene samozaščite v svojem delovnem in življenjskem okolju, informiranje o vprašanjih varnosti in zaščite pa mora biti sestavni del njenega delovanja predvsem v okviru obrambnega in samozaščitnega usposabljanja in dela z mladimi. Pri tem ima poseben pomen prenašanje, negovanje in razvijanje tradicij NOB, razvijanje bratstva in enotnosti ter razvijanje in krepitev moralnopoličnega lika rezervnega starešine ter ne nazadnje za animiranje mladih za vojaške šole in poklice.

ZRVS se mora vključevati in se že vključuje v obrambno usposabljanje delovnih ljudi in občanov za te naloge. Posebno pozornost pa morajo nameniti kakovostnejšemu usposabljanju pripadnikov civilne in narodne zaščite. Nujno je tudi, da se rezervni vojaški starešine zavzemajo za to, da družbena samozaščita postane sestavni del razvojnih načrtov in programov in redna dejavnost samoupravnih organov, organizacij ter skupnosti. Udeležence srečanja, ki se bodo udeležili izmenjave izkušenj bo sprejela predsednica skupščine mesta Ljubljane Nuša Kerševan, ogledali pa si bodo tudi Urh, kjer jim bo sekretar občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana Moste-Polje Anton Korošec pripovedoval o dogodkih v naši revoluciji na tamkajšnjem območju. Drugi del srečanja bo

tekmovalni. Ekipe se bodo pomerile v streljanju z malokalibrsko puško, vojaško pištolo, metu šolske ročne bombe, taktično-oriencijskem pohodu in kegljanju.

Ekipe, ki bodo štejele po petindvajset članov, se bodo v soboto zjutraj zbrale pred Osnovno šolo Oskar Kovačič na Galjevici, kjer bo tudi uradna otvoritev srečanja. Udeleženci pogovora o delu ZRVS bodo odšli v mestno skupščino, strelci in tekmovalci v metu bombe bodo tekmovali na strelišču ob Dolenjski cesti, kegljači pa bodo merili moči na kegljišču na Kodeljevem. Ekipe za pohod pa bodo tekmovali na štiri kilometre dolgi progi na Golovcu.

Po končanem posvetovanju in tekmovanjih se bodo udeleženci znova zbrali pred OŠ Oskar Kovačič, kjer bo krajše tovariško srečanje.

Bojan Kuntarič

Strelišče ob Dolenjski cesti v Ljubljani Zastarel in dotrajan objekt

Slovensko glavno mesto je eno redkih, ali celo edino večje mesto, ki ima strelišče skoraj v samem centru. Kljub temu pa strelstvo v Ljubljani ni tako razvito kot bi želeli, saj je ravno strelišče ob Dolenjski cesti ovira za hitrejši razvoj. Obiskali smo člana predsedstva mestne konference ZRVS in sekretarja mestne strelske zveze Mira Marna in se z njim pogovorili o tem objektu.

»Strelišče ob Dolenjski cesti je nastalo v Avstro-Ogrski. Podatki mestnega muzeja pa kažejo, da so ta prostor uporabljali za streljanje že leta 1800. Leta 1945, to je po drugi svetovni vojni, so začeli strelišče obnavljati in na njem je bilo možno streljanje z vojaškim orožjem do tristo metrov daljave. Mogoče je bilo streljati seveda tudi na sto in dvesto metrov. Leta 1948 so zgradili malokalibrsko strelišče, saj do takrat tega orožja skoraj ni bilo ali pa je bilo trofejno«, je začel pripovedovati Miro Maren.

Do leta 1959 se je še našlo nekaj denarja in so strelišče še dograjevali. Nato pa je bilo denarnih sredstev vedno manj in tudi gradnja je zastala in v razširitev ter vzdrževanje ni bilo vloženega nobenega denarja. Pred petimi leti, ko je skrb nad streliščem prevzela mestna strelska zveza, se je položaj začel izboljševati. Dobili so najnujnejša sredstva za vzdrževanje, ki jih je zagotovil mestni svet za SLO in DS. Tako so obnovili kritino na strelskih lopah, delno zaščitili in obnovili dohod do stometrskega strelišča. Obnovili in posodobili pa so tudi nekaj naprav za dvigovanje in spuščanje tarč. Dobljena sredstva pa niso bila tako velika, da bi lahko obnovili tudi druge objekte na strelišču.

Kot pravi Miro Maren se tudi strelšču obetajo boljši časi. Maja letos so namreč ustanovili gradbeni odbor, v katerem je devet članov, ki bo skrbel za temeljito obnovo strelišča. Ta je te prav gotovo zelo potrebno, pa tudi potrebe po sodobnem tovrstnem objektu so v Ljubljani iz dneva v dan večje. Zanimivo je, da je vsak dan več uporabnikov zunaj strelskih organizacij. To so predvsem šole, jugoslovanska ljudska armada, milica, narodna zaščita, teritorialna obramba, skratka vse obrambne strukture in še kdo. Strelišče je praktično zasedeno vsak dan od marca do oktobra, JLA in TO pa ga uporabljata tudi pozimi.

Po razpisu za idejni projekt so dobili najugodnejšega ponudnika, popolno obnovo pa naj bi končali do leta 1990.

»Pri obnovi strelišča bomo namenili posebno pozornost varnosti, saj se je v preteklosti zgodilo, da je krogla, ki je zadela kamen na strelšču odletela tja, kamor ne bi smela,« pravi Miro Maren. »Poskusili bomo tudi mehanizirati vse naprave za dvigovanje in spuščanje tarč. Naše strelišče je najslabši tovrstni objekt v Jugoslaviji. V drugih republikah imajo vsaj dva ali pa celo več strelšč,

Miro Maren

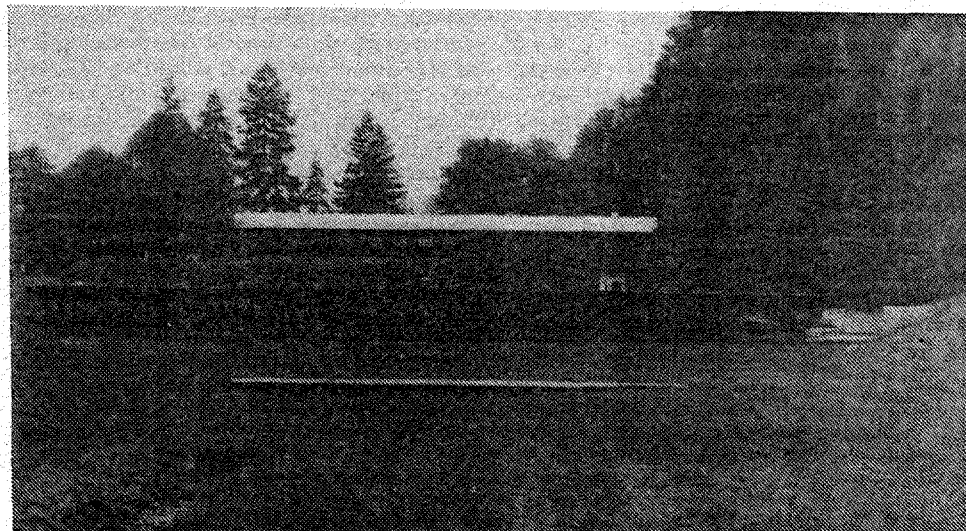
na katerih lahko priredijo evropska prvenstva. Ko slovenski strelci pridemo na strelišča v Osijeku, Banja Luki in drugje, se lahko samo čudimo, kako čudovite objekte za vadbo imajo drugi. Na ljubljanskem strelšču pa ne moremo prirediti niti državnega, saj sedanje ne odgovarja več varnostnim predpisom.

Vsekakor bi naša republika, ki je po številu strelcev tretja v državi, morala imeti tudi boljši objekt za vadbo in tekmovanja. Zanimivo pa je, da zagotavlja sredstva za vzdrževanje strelišča samo mestni svet za SLO in DS, nekaj denarja zaslužijo sami s svojimi dejavnostmi, od zveze telesno-kulturnih organizacij, kamor naj bi sodilo tudi strelstvo, pa ne dobijo niti dinarja.

B.K.

Pomembne naloge imajo rezervni vojaški starešine pri obrambnem usposabljanju delovnih ljudi in občanov, še posebej pa mladine.

Pogled na strelske lope na sto in dvesto-metrskem strelšču

Rojstna vas Simona Gregorčiča med NOB

V letošnjem letu se je že ali pa se še bo zvrstilo okoli dvajset kulturnih dogodkov, ki so posvečeni spominu »goriškega slavčka« Simona Gregorčiča ob osemdesetletnici njegove smrti. Po pomenu in obsegu so ta kulturna dogajanja letos takoj za spominskimi prireditvami in storitvami posvečena Primožu Trubarju.

Do Vrsna, kjer se je pri Pomolču 15. oktobra leta 1844 rodil Simon Gregorčič, je le osem kilometrov po asfaltirani cesti iz Kobarida, od Tolmina pa po cesti ob levem bregu Soče 18 km.

Vrsno je gorska vasica pod Krnom (nadmorska višina 610 m), od koder je čudovit razgled na krnsko pogorje, Matajur in Kolovrat, po dolini Soče od Kobarida do Tolmina. Zanimivo je, da je bilo po ljudskem štetju leta 1869 v vasi 42 hiš in 276 prebivalcev, sto let za tem pa le dve hiši več, toda sto vaščanov manj, ker so se zaradi zaslужka preselili v nižinske kraje, mesta, nekateri pa tudi »s trebuhom za kruhom« v tujino.

Pesnik je umrl 24. novembra 1906, zadet od srčne kapi v Gorici. Na njegovo željo so ga pokopali na pokopališču ob cerkvi sv. Lovrenca, kjer počivajo njegovi starši, dedje, sorodniki in sovaščani. To svojo željo je izrazil v pesmi:

*Tik ob Soči mal je griček,
tam očetje moji spe,
tamkaj, bratje, mal kotichek
moje naj kosti dobe!*

Ob teh jubilejnih prireditvah sem si zastavil vprašanje: Zakaj ne bi javnosti, posebno bralcem tega borčevskega časopisa povedali, kako je bilo na Vrsnem med minulo vojno. Na kateri strani so bili vaščani in vaščanke?

Na občinskem odboru ZZB NOV Tolmin so mi svetovali, naj se o tem pogovorim z Jožetom Gabrščekom-Sabotinom. In tako sem se pred nekaj dnevi oglasil v njegovi hiši na Vrsnem.

»Zasluga za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Vrsnem pripada znanemu predvojnemu tigrovcu iz Čezsoče pri Bovcu Ferdu Kravancu-Petru Skalarju, ki je bil med vojno okrožni partijski sekretar in organizator OF,« pravi Sabotin. »Pravi vaški aktivisti pa so bili kmet Ivan Sivec, po domače Obrigar, in trije kmečki fantje: Stanko Skočir-Srečko, po domače Potokarjev, Ignac Volarič in Stanko Kutin-Tilen, od deklet pa Ivanka Skočir. Le to so Nemci 1944. leta aretirali in je bila v internaciji do konca vojne. Vsi navedeni so dočakali konec vojne.

Petega februarja leta 1943 se nas je šest vaških mladeničev priključilo k partizanski vojski (NOV in POS). Le dva sta bila stara 18 let, štirje pa 16-17 let. Pravi zelenci, povsem neizkušeni. K begu iz vasi so nas pravzaprav prisilili Italijani, sicer verjetno ne bi zapustili toplih domov mrzlega februarja. Prejšnji dan so v vas prišli karabinjerji iz Kobarida z namenom, da nasilno odpeljejo vse mladeniče na vojaški naborniški tabor. Razlog je znan: Na mobilizacijske pozive se mnogi primorski fantje niso več odzivali, rajši so šli v gozd. Fantje, ki so prihajali iz italijanske vojske na dopust, se niso več vračali. Pa so nas lovili kot nekoč žandarji tolovaje. Za primer naj povem, da so po dopoldanski maši na novega leta 1943 v Tolminu karabinjerji in vojaški obkolili vse gostilne in iz nje miz odvekli fante v vojašnico, potem pa po enotah v Italijo. Hočem reči, da smo

na kaj takega bili pripravljene že več mesecev.

Tistega dne smo bili le dvajset minut prej obveščeni, da se vasi bliža večja kolona karabinjerjev. Terenci so se takoj poskrili, mi pa tudi. Niti enega fanta niso dobili doma. V vsaki hiši, v kateri so iskali sina, so staršem naročili, ob kateri uri naslednjega dne se mora javiti na njihovi komandi.

Zvečer smo se zbrali vsi tisti, ki bi se morali drugi dan javiti v Kobaridu. Bilo nas je dvanajst. Skoraj do jutra smo premlevali, kako in kaj se je ali se bo ta ali oni odločil. Točno polovica (šest) se nas je odločilo za takojšen odhod k partizanom, drugi so odšli v Kobarid, od tam pa v Videm. Tu pa moram pojasniti in poudariti, da niti eden od teh ni bil proti OF. Vsi so bili zavedni, toda bili so prepričani, da tako mladih ne bodo mobilizirali. Dva od teh sta bila slabotne postave, eden pa bolan in predvidevali so, da jih bo naborna komisija zavrnila kot nesposobne za vojsko, kar se je tudi zgodilo.

Od treh mobiliziranih se je Stanko Kutin vrnil s prekomorsko brigado kot borec NOV.

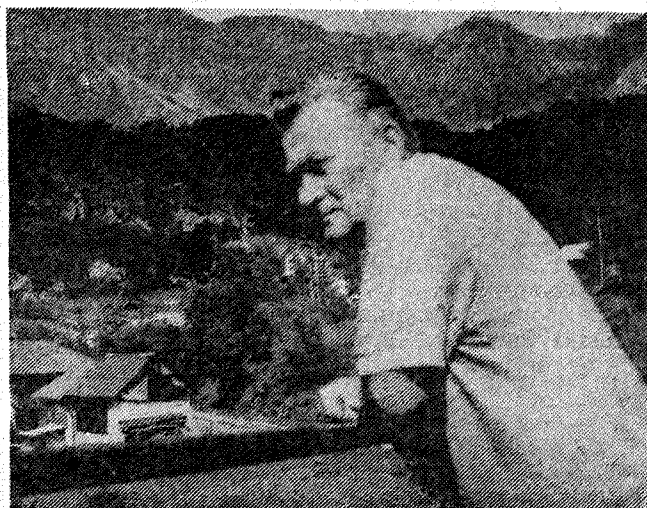
Z menoj so tistega februarkega dne šli k partizanom še Leopold Skočir-Čeh, Alojz Kragelj-Smeli, Mirko Gabršček-Travnik, Rudi Gregorčič-Dolinar in Maks Skočir-Potokarjev. Razen slednjega (Maksa Skočirja) smo vsi vztrajali v boju do konca vojne, do zmage in vsi smo še živi.

Maks Skočir pa je bil le kratek čas partizan. V Grebenu, kakor se imenuje divji greben tu blizu vasi, je bila pod slapom potoka Maženček partizanska bolnišnica. Maks jim je nosil hrano. Usodnega spomladanskega dne leta 1943 je z zajtrkom za

ranjence v roki padel v sovražnikovo zasedo. Strelji so opozorili bolnišnico, ki je bila izdana. Tako je Maks Skočir s svojo smrtjo rešil ranjence in osebje, kajti po streljih so se takoj umaknili drugam.

Spomladi 1943 je bil za Slemenom v peto ranjen sekretar KPS za tolminsko okrožje Franc Šavli-Medved. Po poklicu je bil čevljar; delavnico je imel v Tolminu, z ženo pa sta živela v Zatolminu. Ranjenega so prinesli k Štalarju na Vrsno. Nihče od vaščanov ni vedel, da je tam. Mimica, hčerka tiste družine, je bila vaška aktivistka. Šavliju se je rana zastrupila in je dobil gangreno. Terenci so poskušali vse, da ga rešijo. Nazadnje so pripeljali celo civilnega italijanskega zdravnika iz Tolmina, a žal prepozno. 18. marca 1943. leta je Šavli umrl. Tajno so ga pokopali blizu vasi.

Maja 1944. leta je v vas prišla nemška kazenska enota. Vaščane so nagnali na Obrigarjevo njivo. Preiskali so vse hiše, potem pa zažgali štiri in eno gospodarsko splotje. Sicer pa je bila naša vas v ruševinah že za časa soške fronte med prvo svetovno vojno. Takrat, maja 1944. leta, so iz vasi odpeljali dvanajst vaščanov. Med aretiranci sta bila na tovarnjaku tudi dva mlada vaščana, partizana, ki sta se zaradi ran zdravila doma. Od teh je dvajsetletni Filip Gregorčič, po domače Podletnikov, skočil s tovarnjaka in skušal pobegniti. Bežal je čez njivo, posajeno s koruzo, kjer je obležal mrtev. Drugi partizan, Ignac Gabršček, je umrl v internaciji, kakor še osem vaščanov. Nerazumljivo je, da nekatere od aretirancev sploh niso zasliševali, na primer sedanje oskrbnice Gregorčičeve rojstne hiše in njegove pranečakinje Pepce Gregorčič. V goriških zaporihih je ni nihče zasliševal niti obtoževal, a je kljub temu morala skozi tri zloglasna taborišča. Tri mesece je bila v Auschwitzu, šest mesecev v Ravensbrücku in nato do

Jože Gabršček-Sabotin, v ozadju vas Vrsno in Krnsko pogorje

prihoda anglo-amerikancev v Bergen-Belsenu (tam je bila takrat tudi Ana Frank).

Skozi našo vas so šle mnoge partizanske enote. Ob Soči pod Vrsnom je vas Kamnje, kjer so enote, ilegalci in kurirji hodili čez reko.

Le enega izdajalca smo imeli v vasi: Magajnca, ki je bil ves čas za časa fašizma predstavnik fašistične oblasti v vasi, neke vrste vaški župan. Tudi med vojno je bil na njihovi strani. Njegov sin je bil pri domobranci, po vojni pa v Kanalu ob Soči pri anglo-ameriški vojni policiji. Že med vojno so naši Magajnca kaznovali s smrtjo. Po vojni so tej družini zaplenili premoženje, oni pa so se izselili v države Južne in Severne Amerike.

Po vojni je bila v vasi Narodna zaščita (pri nas milice še ni bilo). Razmejitvena črta (demarkacijska) med A in B tod ni bila točno določena. Bilo je sporno, pod katero cono spada Vrsno. V ozračju hladne vojne so Američani problem rešili »z mečem«, kot je Aleksander (Makedonski) veliki gordijski voz. Prišli so z vojaštvom in naše naglani iz vasi, medtem ko za vas Krn ni bilo sporno. Pod anglo-ameriško upravo so sodile vasi ne le na desnem bregu Soče, temveč tudi na levem od Kobarida do Tolmina (govorim le za naše

kraje). V vasi Dolje, tri kilometre pred Tolminom, je bil mejni blok. V Tolminu je bila jugoslovanska armada, na drugi strani Soče, v vasi Volča, pa zavezniška uprava.

Zaradi nesporazuma, kje točno poteka demarkacijska črta pri naši vasi, sta nad Vrsnim padla dva knojevca (graničarja).

Konec aprila 1943. leta sta bili na področju današnje tolminske občine ustanovljeni prvi dve brigadi na Primorskem. Gradnikova je dobila ime po enem od voditeljev kmečkega upora na Tolminskem, kateremu so v Gorici odsekali glavo in ga razsekali, posamezne ude pa izobesili po deblih ob cesti. Brigada Simona Gregorčiča pa je nosila ime našega pesnika, goriškega slavčka.

Sicer pa, dragi borci in soborci, upam, da se bomo kmalu videli v našem kraju. 13. septembra bo na Vrsnem srečanje slovenskih pesnikov, ki se ga bodo udeležili tudi pesniki iz zamejstva, s sporedom.

28. septembra pa bo na planini Kuhinja nad Krnom srečanje borcev vseh enot, ki so nosile Gregorčičevo ime.

Vaščani Vrsna smo ponosni na pesnika, on pa je lahko na nas, saj smo dostojno in složno branili naše pravice in sodelovali ter še sodelujemo pri graditvi domovine.

Jože Vidic

Lojze Kristančič-Minko

Martin Greif-Rudi

Po nanoški bitki je bila na Goriškem organizirana 1. vipavska četa, katere komandir je postal Martin Greif-Rudi in komisar Jože Lemut-Saša, drugo vipavsko četo pa je kot komandir vodil Mile Špacapan-Igor. Prva vipavska četa, ki jo je vodil Rudi, je sedaj čistila gozdove gozdne milice, izganjala oglarje, ki so delali za Italijane, in požigala zaloge oglja in drv v Trnovskem gozdu, pri čemer je bil najuspenješi vod te čete, ki ga je vodil Vojko. Vsi komandirji in politični komisarji čet, med temi tudi Rudi, so v tem času veliko delali tudi na terenu pri politični organizaciji prebivalstva, ustanavljanju odborov OF in pridobivanju novih partizanov.

Od komisarja vojnega komiteja v Mariboru, borca in komandirja Pohorske čete, komandirja Druge primorske in nato 1. vipavske čete je Martin Greif-Rudi ob ustanovitvi 1. primorskega partizanskega bataljona Simona Gregorčiča 10. avgusta 1942 na Vodica pri Vitovljah nad Ozeljanom na Goriškem postal prvi politični komisar tega bataljona. Njegov prvi komandant je postal Jože Lemut-Saša, namestnik komandanta pa Mile Špacapan-Igor. Saša je že 17. avgusta padel na Bonetovšču na Damberju v Kromberku pod strelom lovskega čuvaja Andreja Komela. Sedaj je postal komandant bataljona Rudi, politični komisar pa Igor, ki sta takoj pripravila načrt in vodila neposredno akcijo, da bi ujeli Saševega morilca Andreja Komela. Akcija ni uspela, saj so morilca zavarovali fašisti, bil pa je pozneje pravično kaznovan.

V bataljonu Simona Gregorčiča so bile vključene 1. in 2. vipavska četa, Tolminska in Kraška četa, okoli 27. septembra pa so v dolini Korenine, severno od Sinjega vrha nad Ajdovščino, ustanovili še 5. Trnovsko četo. Septembra 1942 sta se obe vipavski četi in štab bataljona s komandantom Rudijem in političnim komisarjem Igorjem premaknili v Trnovski gozd. V tem gozdu na Selovcu, vzhodno od Trnovega, so 24. septembra odbili močnejši spopad z italijansko vojsko in sovražnika pognali v beg. Partizanske enote bataljona so izvedle številne akcije po vsej Primorski vse tja do Beneške Slovenije. Pod Rudijevim vodstvom je bataljon opravil tudi pomenljivo politično poslanstvo, saj je bilo ob bataljonu v boju proti fašističnemu okupatorju domala vse primorsko ljudstvo. V poročilu, ki sta ga Rudi in Igor napisala štabu Loškega odreda 17. septembra 1942, sta med drugim sporočala, da je na Primorskem partizansko gibanje v popolnem razmahu, da prihajajo v partizansko taborišče cele vasi in da se mladeniči množično odzivajo v partizane namesto v italijansko vojsko. Prosila sta za politično literaturo, da bi usposabljali kadre izmed primorskih partizanov in tako nadoknadili tisto, kar je onemogočil fašizem z neznosnim zatiranjem.

Novembra 1942 se je štab bataljona premaknil iz okolice Vrtovina v bližino Vogrskega. Še pred odhodom so pod Rudijevim vodstvom 25. novembra napadli kamion italijanske vojske v Špacapanovem kamnolomu blizu Črnič na glavni cesti Gorica-

3 -Postojna. V tem napadu so imeli Italijani tri mrtve, med njimi kapitana, in enega ranjenega. Partizani so zaplenili tri puške, dve nabojnjaki, pištolo in škornje kapitana Itala Continija ter se umaknili brez izgub. Na Vogrskem se je štabu bataljona pridružil štab Soškega odreda s komandantom Mirkom Bračičem. Ko so taborili v neposredni bližini Vogrskega, so jih terenski obveščevalci obvestili, da je prišla v Gorico italijanska tankovska divizija, ki je namenjena na vzhodno fronto, da pa namerava pred odhodom »očistiti« Vipavsko dolino in obračunati s partizani. Štab bataljona in štab odreda sta tedaj sklenila, da se umaknejo na Kras, kjer so predvidevali, da bodo na tem območju najbolj varni pred sovražnikom, ker bo računal, da se partizani ne bodo zadrževali na kraški goličavi in tod tudi ne bo stikal za njimi. Toda umik ni bil več mogoč. 28. novembra zjutraj je štab bataljona, štab odreda ter 1. in 2. vipavsko četo na območju med Ozeljanom in Vogrskem že obkolila italijanska vojska z okoli 2000 vojaki. Tako se je okoli 50 partizanov s silovitim jurišnim naskokom proti močno oboroženi italijanski vojski prebilo iz sovražnikovega obroča. V tem boju sta padla »pionir primorskega partizanstva« Mile Špacapan-Igor in njegov spremljevalec Milko Leban-Oglar. Tako so se pod poveljstvom komandantov Martina Greifa-Rudija in Mirka Bračiča partizani prebili iz obroča in se umaknili proti Batujam v Spodnji Vipavski dolini. Vsi partizanski borci so bili neizmerno prizadeti zaradi izgube Igorja in Oglarja.

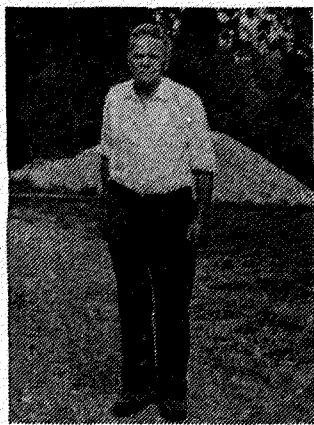
Kljub močnim sovražnikovim silam, gosti mreži njihovih postojank, velikemu številu vojaštva, karabinjerjev, policije, specialnih fašističnih oddelkov, kvesturinov itd. in močni oborožitvi se je partizanstvo na Primorskem ohranilo in se tudi hitro razvi-

jalo prav zaradi podpore vsega prebivalstva in zaradi partizanske taktike bojevanja. Fašističnim okupatorjem, ki so izvajali vojaške in politične akcije, ki so množično zapirali, mučili in streljali slovenske ljudi in partizanske borce po vsej Primorski, primorskega ljudstva ni uspelo odvrniti od pravičnega oboroženega boja za svobodo. Nasprotno. Odpor tega ljudstva je bil vedno močnejši, tudi v tistem času, ko je bila fašistična okupatorjeva vojska na višku svojih moči. K tako množičnemu in hitremu razvoju narodnoosvobodilnega gibanja in tako hitremu rastu partizanstva na Primorskem je nesporno veliko pripomogel tudi 1. primorski partizanski bataljon Simona Gregorčiča in njegove enote; povečujoči kader, med katerega moramo šteti tudi komandanta Martina Greifa-Rudija. Vseh akcij in bojov pod vodstvom Rudija nismo in ne moremo v tem zapisu naštet in opisati. Vendar je bataljon pod Rudijevim vodstvom, ki je imel za seboj že bogate predvojne revolucionarne izkušnje in enoletne težke boje pohorskih partizanov, poleg akcij in napadov na sovražnika opravil tudi zares pomenljivo politično nalogo na Primorskem vse tja do Beneške Slovenije. V partizanski bataljon so primorski fantje pa tudi dekleta množično prihajali. Tudi pri organizaciji odborov OF po vaseh ima poleg političnega vodstva gotovo izjemne zasluge bataljon, zlasti pa njegov vodstveni kader in vodstveni kader njegovih enot. Prav zaradi intenzivnega političnega dela bataljona je ob njem stalo in se z njim bojevalo vse primorsko ljudstvo. In pri vsem tem poslanstvu je pomenljiva in dragocena zasluga tudi komandanta Rudija, ki je imel prepričljiv tovariški pristop in odnos do borcev in vsega prebivalstva.

(se bo nadaljevalo)

Na Graško goro k Metulovim

Nekoliko uvoda pred tem, ko se pripravljamo na obisk k Metulu na Graško goro, h kmetu Dominiku Sešlu, Završe 74. Kmetija leži na obrobju Šaleške doline, ki je pokrajina med skrajnimi odrastki Savinjskih Alp in predgorjem Karavank. Dolina je dobila ime po gradu Šalek, katerega razvaline stojijo nad vzhodnim robom dolinskega dna. Prav zaradi tega in dobrih prometnih zvez je bila dolina pomembna za narodnoosvobodilno gibanje in seveda tudi za okupatorja. Šaleška dolina meji namreč na Savinjsko, Celjsko, Mislinjsko in Mežiško dolino. Med dolinami so nižje in višje vzpetine ter planote. Gozd in planote so bile med vojno neme priče mnogim borbam in zmagam nad okupatorjem. Že od leta 1974 je po robu Šaleške doline speljana lepa planinska Šaleška pot, dolga približno 140 km. Do danes jo je v celoti prehodilo že 1250 planincev iz domovine in tujine. Pot je planinska in

Gospodar Dominik

spominska hkrati, saj nas vodi po terenu, kjer so krvaveli naši najboljši sinovi. Ob poti obiščemo mnoge spomenike in spominske plošče, ki opozarjajo, da nam svoboda ni bila podarjena. Spomnijo nas na teror okupatorja v Šaleški dolini, kjer so tako kot po drugem našem okupiranem ozemlju pobijali talce, pripadnike osvobodilnega gibanja, požigali domove in celo ljudi, in odpeljevali zavedne ljudi v koncentracijske taborišča. Toda kljub teroru je uporniški duh v ljudeh rasel. Tudi v Šaleški dolini od vdora 10. aprila 1941. leta pa vse do konca, saj se je zlasti od aprila 1944 do decembra 1944 narodnoosvobodilno gibanje na terenu zliilo z dejavnostjo partizanskih vojaških enot v mogočno vseljudsko vojno proti okupatorju in domačim izdajalcem. Za svobodo je dalo življenje kar 452 ljudi. Komunisti in skojevci so že na dan napada organizirali skupino, ki je 7. julija uničevala nemške napise in pisala borbeno gesla po vsej dolini. Na Grmadi nad Plešivcem je prišlo že oktobra 1941 do združitve Pohorske, Revirske in Savinjske čete v Štajerski bataljon, ki se je proslavil 8. oktobra ob napadu na Šoštanj; to je bil prvi partizanski napad na mesto v Sloveniji. Imel je zelo ve-

lik odmev med prebivalstvom. Tod se je borila šaleška partizanska skupina od maja 1942. Akcije je izvajala Savinjska četa. Na Graški gori je bila 1. julija 1942 ustanovljena Šaleška četa, ki je do 6. oktobra 1942 delovala tudi na Mislinjskem področju, ko se je vključila v Pohorski bataljon. 8. 1. 1943 je na Osankarici na Pohorju večina šaleških partizanov padla. Na tem področju je bila srdite boje zlasti XIV. divizija v času svojega zmagovitega, težkega, a silno pomembnega pohoda na Štajersko. Kdo še ni slišal za Graško goro – goro jurišev in prav sem je namenjena naša današnja pot. Tod so krvaveli partizani, ki so jurišali na sovražnika, tod so trpeli kmetje, ki so s partizani delili vse, kar so imeli. Tako je bilo tudi pri Metulovih, zato so večino kmetij sovražniki upepelili. Toda čim bolj se je partizanska vojska koncentrirala, tem bolj je narodno osvobodilno gibanje prerasčalo v vseljudsko vstajo, tem bolj srdite so bile ofenzivne akcije Nemcev in napadi partizanov.

Na Graški gori je spomenik – nošnja ranjenca, ki spominja na to, da partizani v najtežjih časih niso pozabili na človeka. Ob cesti pa, ki nas je pripeljala 12 km iz Titovega Velenja, stoji muzej XIV. diviziji, v okviru katere se je bila za domačo zemljo tudi junaška Tomšičeva brigada, katere mnogi borci so bili domačini. – Fotografije so vereni dokumenti izgub, borb in zmag.

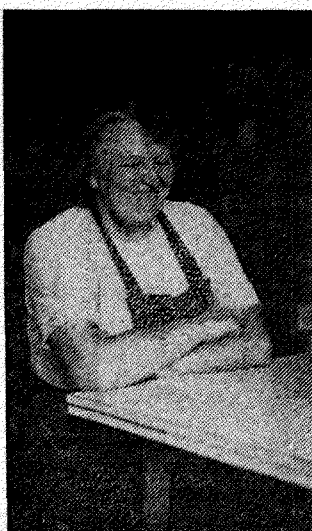
Malo naprej zavije cesta k Metulovim. Kmetija je pod hribom, ki je dobil ime po domačiji in se dviga 813 m visoko. Tu je 7. točka Šaleške planinske poti.

Sem smo se namenili, da gospodarja in gospodinjico povabimo na izlet, ki bo organiziran 21. septembra za vse »točkarje« SPP. Skupna pot jih bo odpeljala v Hrvatsko Zagorje. To bo že sedmo srečanje, ki ga PD Titovo Velenje organizira za »točkarje« Šaleške planinske poti. Le-ta nas je vodila mimo Škal in čez znano partizansko vas Plešivec pod Grmado. Cesta se vzpenja. Od Plešivca naprej je makadamska – grebenska. Gozd levo in desno, dokler se ne odpre travnat svet oz. ne opazimo dobro obdelanih njiv in prostranih pašnikov. Svet se odpre tudi širše. V soncu se po bližnjih pobočjih svetijo posamezne kmetije.

Vklesano besedilo blizu spomenika »Iz src rasto v srca mostovi«... (K. D. Kajuh) – tekst, ki je veljal med NOB in ki je aktualen še danes. Tudi Šaleška planinska pot naj bi pomagala prijateljsko zblíževati ljudi, to pa tudi srečanja ljudi, ki živijo na obrobju Šaleške doline in pri katerih se že od 1974. leta ustavljajo planinci.

Prijazno, kot vedno, nas sprejmeta gospodar

Dominik, njegova žena Alojzija in sin Drago, ki že odide na delo v gozd. V kuhinji zadiši po kavi. V prostorni kuhinji velike nove hiše, kjer tudi ne manjka rož, razmišljata o preteklem in sedanjem življenju na Graški gori oz. na njihovi kar veliki kmetiji. Na pridne roke vsako leto čaka 7,5 ha obdelovalne zemlje in 21 ha gozda. Obdelan naj bi bil vsak košček zemlje. Zdaj živijo na kmetiji štirje – še tudi gospodarjev brat, ki je Še star in ne more več toliko pomagati. Včasih, se spominja gospodar za nazaj, ko jih je bilo 11 otrok, je pa bilo hudo, kljub temu, da je bilo zemlje dovolj. Mati je ovdela in zato se je ponovno poročila. Dela ni bilo in zato je bila vsa družina odvisna od dela na domačiji. Hudo je bilo preživeti tako veliko družino. Počasi so se otroci razkropili. Tudi očim je umrl že pred 2. svetovno vojno, zato je šel Dominik delat v Celje k železnici. Tam ga je zatekla vojna. Iz Celja je bil poslan na delo v Avstrijo, od tam na Poljsko pa še v Francijo, Belgijo, Holandijo in spet na Dunaj. Medtem ko je bil v tujini, ni nič vedel, kaj se dogaja z domačimi. V začetku 1945. leta je dobil za teden dni dopusta, toda na Dunaj se ni več vrnil. Kmalu potem so jim Nemci do tal požgali hišo in gospodarsko splotje. To naj bi bilo maščevanje, ker so partizani iz zasede ubili nemškega oficirja. Odgnali so jim 9 govedi v Velenje, več svinj, ovac in kokoši pa je zgorelo. Takrat so njegovo mater Terezijo in sestro z dvema otrokoma postavili pred zid za streljanje. Tega takrat niso storili, ker so se morali umakniti, pač pa so po-

Gospodinja Alojzija

tem, ko so zublji požirali dom, odpeljali s seboj brata Dolf in 14-letnega nečaka ter njegovega vrstnika. Gnali so jih proti Slovenj Gradcu. Medtem so jih napadali partizani.

Takrat sta otroka padla, brat Dolf pa je uspel Nemcem pobegniti. Odtlej so bili brezdomci. Živel so v sosedovi bajti. Spominja se, kako so jim partizani prinesli ranjenca, za katerega so skrbeli, dokler niso prišli ponj terenci. S partizani so delili,

Metulova domačija na Graški gori

kar je sestra naprosila okrog po kmetijah oz. okoliških zaselkih in vaseh. Tako so se preživeli.

Po osvoboditvi pa je bilo treba začeti vse znova. Domačijo so začeli obnavljati postopoma.

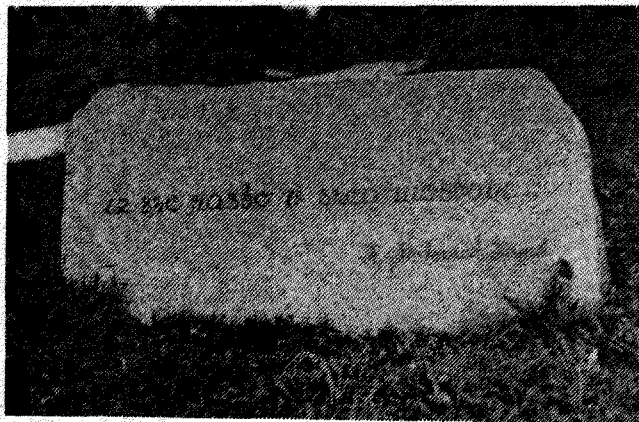
Težko je bilo, a bili smo svobodni, pravi gospodar. Z bratom sta se zaposlila pri železnici, da sta nekoliko pomagala materi. Toda leta 1952 je mati umrla in Dominik je prevzel posestvo. Počasi je začel nabavljati živino. Leta 1955 se je poročil z Alojzijo doma iz bližnje vasi Plešivec.

Tudi ona se spominja vojnih dni z bolečino in ponosom hkrati: »Hudo je bilo, pravi, toda delili smo vse s partizani, kar smo imeli. Pogosto so prihajali v vas. Mladinke smo zbirale živež in volno ter veliko pletle. Nabrano smo potem odnašale na dogovorjeno mesto partizanom. Leta 1944 spomlad so prišli pome Nemci. Gnali so me po Plešivcu na Graško goro tja, kjer zdaj stoji spomenik. »Soočili so jo s partizanskim ranjencem, da bi jo morala prepoznati. Ko so Nemci malicali ji je uspelo pobegniti, saj je dobro poznala teren. Odšla je v Ravne nad Šoštanjem, kjer je ostala 14 dni, potem pa se je vrnila domov in nadaljevala z delom za partizane. Morala pa je biti še bolj previdna. Njenemu bratu, ki so ga aretirali skupaj z njo, je uspelo pobegniti v Velenje in je odšel naravnost v partizane. »Zdaj nam je lepo, le zdravje včasih ponagaja. Najvažnejše pa je, da je mir.« Gospodinja Alojzija je rodila sina Draga in hčerko Slavko. Tudi hči Slavka je ostala zvesta Graški gori, saj je že 10 let poročena na bližnji kmetiji. Večkrat jih obišče s svojo družino. Sin Drago še ni poročen. »Priden je,« pravi, »zelo priden!« pribije.

Posebno ga veseli kmetovanje, zlasti delo s stroji. Imajo vse, kar potrebujejo za sodobno obdelovanje zemlje, še celo les zagajo za lastne potrebe. Upa, da bo kaj kmalu prišla k hiši mlada moč, ji berem misli z obraza. Če ne bi bila kmetija mehanizirana, seveda ne bi trije zmogli vsega opraviti. Tako pa je včasih tudi kaj prostega časa za oddih, ki

ga prebijejo ob TV sprejemniku oz. poslušanju radia. Tudi strokovna literatura jim prav pride. Še posebej pa se razveselijo Kmečkega glasa. Tudi na izlet, ki ga organizirajo zadružniki, gozdarji ali planinci, radi gredo.

povezuje cesta, po kateri dvakrat na dan pripelje delavski avtobus iz T. Velenja. K Metulovim prihajajo predsem planinci. Vpisna knjiga ima zadnjo številko 4458. Mnogi pa, ki pridejo na Graško goro po SPP ali poti XIV. divi-

Spomin na kamen na Graški gori

»Življenje se je tudi za nas gorske kmete močno spremenilo,« pravita oba sogovornika.

V bližnjem sadovnjaku zori sadje. Blizu hiše raste lepa koruza, ki jo bodo silirali. Sejejo tudi rž. Gospodinja Alojzija peče velike hlebe rženega kruha v kmečki peči, ki je dobila mesto tudi v novi hiši. Pridelajo precej krompirja in krmnih rastlin. Gojijo tudi svinje: letos jih imajo pret, v hlevu pa deset komadov lepe goveje živine.

S svetom v dolini jih

zije ali pa kot turisti, se niti ne vpišejo. Zlasti pa tisti, ki se udeležujejo 1. majskega srečanja ali prislunhnejo vokalnimi in instrumentalnim skupinam, ki nastopajo tu vsako leto. Na tisoče jih je.

Mogoče bo tudi vas zamikalo, da bi spoznali Dominika in Alojzijo Sešel, ki sta vedno vedra, čeprav je za njima težko življenje. Kmetijo pokličete lahko tudi po telefonu 062/849-296. Tako so se pred kratkim še bolj povezali s svetom.

Julijana Hočevnar

zidar

splošno gradbeno podjetje
kočevje n.sol.o.

IMOS

sozd

**ZDRUŽENA
INDUSTRIJSKA
GRADBENA
PODJETJA**

o. sol. o.,
61000 LJUBLJANA, Linhartova 11 a, p.p. 99
telefon: (061) 325-962, 312-067
telex: 31880 IMOS ZP YU

Konec septembra mineva 40 let, odkar je umrl predvojni komunist, robijaš v Sremski Mitrovici, med NOB in ljudsko revolucijo politični aktivist na Pohorju, ob koncu vojne sekretar okrožja KPS Dravograd, od avgusta 1945 pa načelnik za propagando na Okrožnem komiteju KPS v Mariboru.

Tone Rader-Jasko

JASKOVO politično aktivnost so omenjali nekateri avtorji zgodovinski del: MIRKO FAJDIGA, Pohorski partizani 1943 in Zidanska brigada, FRANCE FILIPIC, Kronika narodnoosvobodilnega gibanja na območju občine Radlje v zborniku Radlje skozi čas in še kdo.

Po JASKU je poimenovana OO ZSMS Smartno pri Sovenju Gradcu, ulici na Legnu v Slovenji Gradcu in na Teznu v Mariboru.

S tem zapisom želimo dodati prispevek o delu človeka, ki se je vse življenje boril in veroval, da »bomo zaživel v novih časih, ki bodo mnogo boljše.«

TONE RADER-JASKO izhaja iz kmečkega okolja, iz napredne družine na Legnu pri Slovenji Gradcu. Otroška leta je preživel doma; osnovno šolo je končal v Smartnem pri Slovenji Gradcu. Bil je marljiv in nadarjen učenec. Po nasvetu učiteljevem je nadaljeval šolanje v slemeništvu v Mariboru. Ob študiju se je hkrati poglobljal v krievne in težke razmere tedanjega časa. Skrivoma je

spoznaval teorijo marksizma in se povezoval z napredno mislečo mladino. Njegov svetovni nazor se je vse bolj odmakal ciljem šolanja. Po dveh letih je zapustil slemenišče in se vrnil domov.

Nedvomno je, da je na njegovo nazorsko usmeritev vplival tudi Karel BARLE, domačin, študent kemije v Ljubljani. BARLE je bil z drugimi tovariši obsojen, ker so v letih 1932-33 razširjali komunistične brošure, časopise, letake in organizirali celice KP po Celju, Savinjski dolini in slovenjgraškem okraju. TONE RADER je postal član KPJ že leta 1933, ko mu je bilo šele 18 let. Okrožno sodišče v Celju je aprila 1934 zaradi komunističnega delovanja obsodilo ANTONA RADERJA na tri leta roba, brata Jožeta na deset mesecev na Veselina TUCOVIČA, usnjarskega pomočnika v tovarni usnja, na 14 mesecev strogega zapor.

TONE RADER je prestajal kazen v Sremski Mitrovici. Pismo robijašev maja 1936, ki govori o težkih razmerah v zaporu, so podpisali med

drugimi tudi Tone TOMŠIČ, Boris ZIHERL, Boris KRAIGHER, Otokar KERŠOVANI, Slavko ŠLANDER, Milan APIH in Tone RADER. »Rdeča univerza« ga je v zaporu še bolj utrčila in usposobila za poznejšo politično dejavnost, saj je živel med našimi znanimi revolucionarji in organizatorji odpora proti okupatorjem in domačim izdajalcem. Po prestani kazni je imel težave z zaposlitvijo. Ker se je že v mladosti zanimal za gradbeništvo, se je pri Franju GREINU v Slovenji Gradcu izučil za zidarskega pomočnika in se pri njem tudi zaposlil. Leta 1937 se je poročil. Leta 1939 je moral služiti vojaški rok najprej 18 mesecev, pozneje so mu podaljšali vojaščino še za šest mesecev. Iz tega časa je zanimiva vsebina njegovih pisem, ki jih je pošiljal ženi in otrokoma. V enem izmed njih pravi, da »bomo zaživel v novih časih, ki bodo mnogo boljše in lepše.« Raderjeva žena Karolina se spominja enega izmed moževih vojaških dopisov: »Tone je prinesel knjigo v cirilici. Ko sem jo prebrala, mi je v zgodbi bilo posebno všeč ime Jasko.« Tako je Tone Rader pozneje ob

Tone Rader-Jasko

spomenu na ženo postal partizan JASKO.

Napad na Jugoslavijo in njen zlom je našel Raderja v Beogradu. Ujetništvu je prestopal v bližini Leskovca. Čerčeto mama iz Slovenji Gradca, ki je tedaj živela z družino v tem kraju, je pripomogla, da se je Tone rešil ujetništva junija 1941. leta. Po vrnitvi se je zaposlil pri domačem gradbenem podjetju in delal v mreži odpora proti okupatorjem. Toda po enem mesecu so ga aretirali in znašel se je v mariborskih zaporih. Od tu je moral na grad Borl, kjer je bil zaprt šest mesecev. V letih 1942 in deloma 43. leta je delal v Gradcu. Tam je deloval v ilegalni organizaciji z Maksom Gašperičem in drugimi. Poleti 1943 sta bila TONE RADER-JASKO in MAKŠ GAŠPERIČ-SANDOR partizana na Pohorju. Jeseni, oktobra je prišel JASKO na politično delo v konjiško-slovenjbištroško območje. Znan politični aktivist na Pohorju Ivo SKERLOVNIK se spominja: »JASKO je bil zelo razgledan partizan. Že takoj po ustanovitvi Pohorskega odreda so ga poslali na konjiško-bistriški teren. Če je le utegnil, me je poiskal v prvem bataljonu odreda.«

Iz poročila sekretarja partizanske organizacije Pohorskega odreda zveemo, da se je TONE RADER-JASKO pri političnem delu v odredu zelo dobro izkazal. Partijcem je uspešno predaval o teoriji partije in druge teme. Zaradi potrebe so ga poslali na teren Oplotnica-Zreče, kjer je dosegel velike uspehe.

Po ustanovitvi Zidanske brigade (Pohorske) je bil

poklican v brigado in postal je politični delavec na ribniškem Pohorju.

Kmalu je bil JASKO poslan na partijski tečaj oblastnega komiteja za Štajersko, ki je bil od 14. marca do 3. aprila 1944 na Moravskem. Od tam se je vrnil na Pohorje kot inštruktor. Ivo SKERLOVNIK je zapisal: »V štabu brigade so odločili, da grem z JASKOM na terensko politično delo, ker sem dobro poznal kraje na obdravski strani Pohorja. Trdo in vztrajno politično delo z ljudmi naju je tako povezovalo, da sva postala resnično zelo dobra tovariša. Tako sva se globlje spoznala drug drugega, kar je obema koristilo pri »obdelovanju« terena in širjenju organizacije OF. JASKO je bil zelo dober propagandist, odličen govornik, kar je imelo v takratni dobi svojo težo, posebno še, če je spregovoril na šestankih odborov OF, SPZZ in mladine. Posebne uspehe je želel na mitingih... JASKO je postal sekretar okrožja Ribnica na Pohorju. Veliko je bilo tudi organizacijskega dela pri formiranju novih odborov OF in širjenju partizanskih vest. Vse je bilo potrebno razmnoževati, predvsem partizanske pesmi. JASKO je bil pri tem spreten in iznajdljiv; znal je organizirati potreben material za razmnoževanje. Ker je imel lepo, čitljivo pisavo, je prepisoval tudi partizanske pesmi, ki sva jih potem razmnoževala in jih ob priložnostnih obiskih delila po domačijah predvsem mladini. JASKO, ki je imel lep in prijeten glas, je starejše ženske učil prepevati partizanske pesmi. Tudi s pesmijo je bodril ljudi in krepil vero v svobodo.

Ko sta bila avgusta 1944 Ribnica in Lovrenc na Pohorju osvobodena in ko je od avgusta do septembra obstajalo širše okrožje Pohorje, je postal JASKO namestnik sekretarja novega okrožja. Nekaj časa je ostal še na Pohorju, organiziral razne tečaje in šole, v katerih so se usposab-

ljali mladi aktivisti za politično delo.

Septembra 1944 je bil pri kmetu POKERŽNIKU (pri Lovcu) na Orlici večdnevni tečaj OF za okrajne aktiviste. Udeležilo se ga je 45 tečajnikov, ki so bili iz Ribnice na Pohorju, Oplotnice in Slovenske Bistrice. Vodil ga je Tone RADER-JASKO. Njegova delovna vna in odgovornost odsevata v številnih poročilih, ki jih je pošiljal Obl. komiteju KPS za Štajersko.

Ob reorganizaciji okrožja Pohorje je bil JASKO poslan v Pokrajinski odbor OF za Štajersko, v propagandni odsek in kolportažo.

Pozneje, od 1. marca 1945 je bil član okrožja KPS Dravograd, sekretar pa MAKŠ GAŠPERIČ-SANDOR. Od aprila do osvoboditve je bil sekretar tega okrožja JASKO. V svobodni domovini je nekaj časa deloval kot propagandist na okrožnem komiteju KPS v Celju. Od avgusta 1945 je bil načelnik za propagando na okrožnem komiteju KPS v Mariboru. Na službeni in delovni poti je imel prometno nesrečo. Za posledicami te nesreče je umrl v mariborski bolnišnici. Tedanji Vestnik v Mariboru je zapisal: »Do zadnjega diha življenja, kljub težkim bolečinam, je mislil samo na delo.«

Njegova družina, ki je bila med vojno preganjana, prestajala velike tegobe, je našla razna zatočišča in varno zavetje v bunkerjih in pri dobrih pohorskih ljudeh.

Konec septembra 1946. leta se je končala bogata življenjska pot revolucionarja, predvojnega komuniste, robijaša, sposobnega in prepričljivega političnega aktivista, ki so ga med NOB in ljudsko revolucijo poznali mnogi ljudje in borci partizanskih enot, ki so operirale na tako pomembnem področju, kot je bilo vedno borbeno in nezlomljivo Pohorje.

Prav bi bilo, da bi imel tudi JASKO spominsko znamenje v domačem kraju pod Pohorjem.

Jože Potočnik

Pohorski partizanski funkcionarji 1943/44 v Golavabuki. Od leve Tone Rader-Jasko, Drago Poglajen, Andrej Cetinski-Lev (narodni heroj), Ivan Pungartnik, Edi Jevšnik-Lvov, Stane Lavrič, Ivan Marzel-Mijo in Ivo Skerlovnik.

Mnogo spominov o partizanih je bilo napisanih, prav tako pa je tudi mnogo njihovih usod še nerazkritih; marsikatera bo za vedno ostala nepojasnjena. Marsikdaj sta nečimrn odnos do padlih in zob časa že opravila svoje! Nekaj desetletij sem poskušal razvozlati usodo anonimnega padlega partizana, toda le sem in tja sem dobil podatke, ki je dajal nekaj upanja, da bi se okoliščine, v katerih je umrl pojasnile. Za koga gre?

Ivan Jelenc-Ivko

je bil rojen 11. maja leta 1922 v Velikih Laščah, materi Josipini, rojeni Tomšič in očetu Ivanu (le-ta je leta 1929 odšel v Argentino, kjer je tudi umrl). V družini so bile še tri mlajše sestre: Magda, Tatjana, in Nada. Ivko je odrasčal v Velikih Laščah, kjer je končal osnovno šolo. Leta 1936 je odšel v Mokronog, v Kalinovo tovarno usnja; izučil se je za usnjarskega pomočnika.

Decembra leta 1941 je Ivan Jelenc-Ivko odšel v partizane, v Mokronoško četo. Zoran Hudalet v knjigi Občina Trebnje v NOB za leto 1941 med drugim piše: »Tovarna usnja v Mokronogu je imela svoj odbor OF, katerega člani so bili Ferdo Šetrajčič, Ivko Jelenc, Nace Golob in Karel Nadlišek...«

V drugi knjigi pa Zoran Hudalet pove tole: »1. februarja 1942 so hoteli karabinjerji v Mokronogu aretirati Ivana Jelenca, delavca in skojevca v tovarni usnja. Neki izdajalec ga je naznanil Italijanom, da zbira denar za partizane in da je med štirimi svojimi vrstniki že zbral 17 lir. Ko so prišli karabinjerji, da bi ga prijeli, je zbežal. Ivan Jelenc je bil že pred prihodom v Mokronog skojevac v Velikih Laščah. V tovarni usnja je organiziral skupino SKOJ, v kateri so bili Polde Repovž iz Lanknic, Povše z Brezovice pri Vrhu, Mikec (verjetno) z Bistrice ter Franc Vrabec z Žalostne gore. Jelenc je pozneje padel kot partizan nekje na Primorskem.«

Podatek »1. februar 1942.« ki ga navaja Zoran Hudalet, ni verjeten. Ivkova mama je avtorju tega zapisa leta 1948 v Velikih Laščah povedala: »Ivka sem zadnjič videla na svečnico, 2. februarja 1942. Sešla sva se pri Germovškovi, ki so imeli gostilno. V Ponikvah pri Trebnjem. Tja sem prišla s hčerko Magdo iz Velikih Lašč. Z Germovškovi smo namreč v sorodu. Srečanje s sinom Ivkom je bilo dogovorjeno že teden

dni pred tem. Za zvezo so poskrbeli Germovškovi. Zvezo z Germovškovi je Ivko imel prek učiteljske družine Hofbek v Dolnji Nemški vasi. Ivko je namreč večkrat prišel do Germovškovih, ko je bil že v ilegali. Od kje je tega dne prišel, ne vem, toda povedal mi je, da se s skupino ilegalcev - partizanov zadržuje v neki zidani. Z Ivkom sva bili skupaj ves dan.« To pripoved še danes potrjuje Ivkova sestra Magda, ki je bila tedaj navzoča.

Podatek, da je Ivan Jelenc-Ivko padel »nekje na Primorskem,« ni točen, toda o tem kasneje. Vendarle je ob tem zanimivo še tole: Koračin Jože iz Mokronoga je tudi v svoji izjavi za sodišče leta 1947, ki je Ivana Jelenca-Ivka proglasilo za mrtvega, med drugim povedal, da je padel kot komisar brigade leta 1944 nekje na Primorskem. V obeh trditvah so bistvene pomanjkljivosti; nobeden namreč ne navaja, ne Hudalet ne Koračin, kraja, datuma in enote, vojaške ali politične, ki naj bi ji pripadal v trenutku smrti! Resnica je namreč čisto druga!

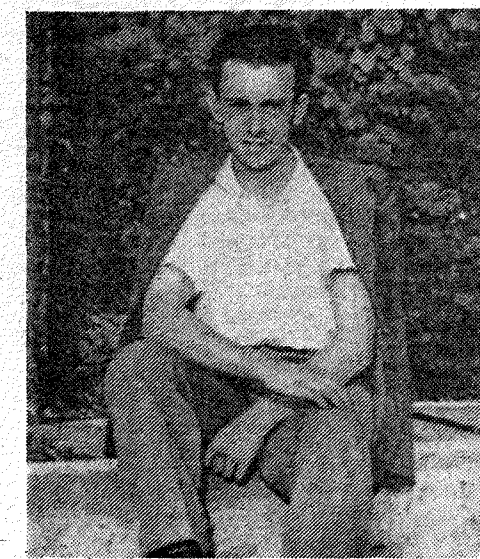
Prišlo je leto 1945, konec vojne in osvoboditve. Ivko se ni oglasil svojim domačim. Zato so ga sestre in mama iskale vse povsod, govorile z vsakim, ki je karkoli vedel o njem povedati. Večina partizanov, s katerimi so govorile, je Ivka poznala bodisi kot delavca v tovarni usnja v Mokronogu bodisi kot partizana; največ so še vedeli povedati partizani in aktivisti OF iz Mokronoga, toda kdaj in kje je Ivko padel, ni vedel nihče. Nada, Ivkova sestra, je bila v jeseni leta 1945 v Mokronogu in se oglasila pri večih Ivkovih znancih, med drugim tudi pri družini Kragelj, pri kateri je Ivko pred odhodom v partizane stanoval (Kragelj je bil zaposlen v pisarni v tovarni usnja). Pri Krageljevih je tedaj dobila sliko, na kateri so bile vse tri Ivkove sestre in Ivkovo osebo legitimacijo. Ta dva dokumenta je med

vojno po pošti nekdo poslal na naslov: tovarna usnja Mokronog. Trenutek pri Krageljevih je bil najbližji pri razkritju Ivkove usode; samo vprašati bi bilo treba, na kateri pošti je bilo pismo oddano. Toda, priložnost je bila zamujena, kasneje pa pozabljena.

Kraj in čas Ivkove smrti ter njegov grob pa so še naprej ostale skrivnost. Leta 1947 je sodišče v Grosupljem Ivanu Jelenca-Ivka proglasilo za mrtvega, domači pa so še naprej živeli v negotovosti.

Bilo je nekega aprilskega dne leta 1962. Prav tisti teden je umrla Ivkova mama. V slučajnem pogovoru z znanko Marijo Legan, doma iz vasi Zalisc pri Žužemberku, sem izvedel, kako je v koncu maja leta 1943 v vasi Zalisc pri Žužemberku padel partizan Ivan Jelenc iz Mokronoga. To je bil po sedemnajstih letih prvi resnični podatek o njegovi smrti.

»Skupina štirih partizanov,« je pripovedovala Marija Legan, »je šla mimo vasi Gornji Križ in Reber proti Zaliscu. Nekdo iz Gornjega Križa jih je videl in brž obvestil belogardiste v postojanki v Žužemberku, ki so poslali 50 svojih vojščakov v zasedo v vas Zalisc.«

Belogardisti so skupino partizanov napadli, ko so bili na dnu vrtače pred vasjo. Eden je bil težko ranjen, obležal je na zemlji, drugega so ujeli, dva pa sta ušla. Ranjenega partizana so belogardisti na kraju, kjer je obležal, ustrelili, ujetega so odpeljali v postojanko, potem pa v Trebnje in ga naslednji dan ustrelili. Ustreljenega partizana smo aktivisti OF v vasi Zalisc drugi dan pokopali na pokopališču v Žužemberku. Vaščani partizanov nismo poznali. Belogardist, pisar v postojanki v Žužemberku, mi je že naslednjega dne izročil sliko, na kateri so bila tri mlada dekleta in osebno legitimacijo, ki so jo belogardisti našli pri ustreljenem partizanu, rekoč: »Pošljite njem, saj ima verjetno sorodnike!«

Marija Legan je na podlagi podatkov v legitimaciji, sliko in legitimacijo, poslala po pošti v tovarno usnja Mokronog, kjer naj bi ustreljeni partizan delal: Jelenc Ivan, Mokronog, tovarna usnja. To pa je tista slika in legitimacija, ki jo je v jeseni leta 1945 Nada, Ivkova sestra dobila pri družini Kragelj v Mokronogu.

Marija Legan pa ni nikoli zvedela, kdo je bil ujeti partizan.

V koncentracijskem taborišču Ravensbrück sta se kot taboriščnici leta 1944 spoznali Marija Legan in Magda, Ivkova sestra. Že v taborišču se je Marija Legan Magdin obraz zdel znan, toda od kod... Leta 1962, ko je bila Ivkova usoda pojasnjena tudi za domače, se je Marija Legan v prebisku spomnila slike iz leta 1943, na kateri je tudi Magda, pa seveda Tatjana in Nada. Marija in Magda se v Ravensbrücku nikoli nista pogovarjali o dogodku v vrtači pod vasjo Zalisc!

Posmrtno ostanke Ivana Jelenca-Ivka so leta 1961 prekopali in položili v kostnico na hribu nad Žužemberkom, na spomeniku pa je tudi njegovo ime!

Avtorju tega zapisa je pripoved Marije Legan služila za zapis z naslovom: »Mati je iskala sina«, objavljen v Prešernovem obzorniku, letnik 1981, številka 11. Ob pisanju tega dogodka ni bilo mogoče identificirati ujetega partizana, niti drugih dveh, ki sta tedaj srečno zbežala!

(se bo nadaljevalo)
Ivan Jenko

Drago Kumer Stavka

(Ob petdesetletnici stavke tekstilnih delavcev)

Leta 1936. Peti razred osnovne šole.

Po urniku je zgodovina. Učitelj razlaga. Ognjevito govori o rudarjih. Pripoveduje o veliki stavki trboveljskih rudarjev. Tudi učenci stiskajo pesti.

Nekdo trka. Učitelj utihne. Umiri se. Zravna čelo in reče: naprej!

V razred stopita upravitelj šole in žandarmerijski stražmojster. Upravitelj vpraša učitelja: »Ste govorili o stavki?«

Učenci so opazili, kako se je učitelj rahlo vznemiril, na obrazu se je videlo ogorčenje.

»Ne, o stavki v naši tovarni pa res nisem govoril...«

Stražmojster je upravitelju nekaj pošepnil in upravitelj je vprašal učence: »Ljubčki moji, o čem ste pravkar govorili?«

Učenci pa, ki so dobro poznali upravitelja, ker jih je že večkrat pretepal, so molčali kot grob. In ker ni nihče odgovoril, je stopil upravitelj k Dušanu, sinu rudniškega ravnatelja, ga pobožal po glavi in ga ljubeznivo bodril: »No, Dušan, pa ti povej, nič se ti ne sme zgoditi.«

Petdeset parov oči se je uprl vanj in ga rotilo:

»Ali boš res tak, da boš izdal učitelja?« In je res bil. Vse je izblebetal in nazadnje je še na tihem izbebljal: »Povadali so nam tudi, kake krivice se gode delavcem in da je njihov oče, ko je tudi stavkal v Trbovljah, po ustih usekal nekega žandarja...«

»Lažnivec!« je planil kvišku visok učenec.

»Kako pa se pišeš fantek, ha?« ga je vprašal upravitelj. »Zelič Jakec,« je fantek hitro odgovoril.

»Zelič?« je ponovil stražmojster, kakor da je ta priimek nekoč že slišal.

»Ali ni bil tvoj oče zaradi komunizma že dve leti zaprt?«

»Da,« je Jakec hitro odgovoril. »Bil je zaprt, ker je v Celju vodil stavko.«

»Vodil? Ljudi je hujskal proti državi, proti kralju,« je vzkipel stražmojster.

»Ni res,« je ugovarjal Jakec. »Boril se je za kruh, kakor se bori tudi danes...«

»Jezik za zobe, smrkvavec!« je kričnil stražmojster. »Mar tudi v naši tovarni vodi stavko?«

Jakec je molčal. »Zakaj ne odgovoriš?« se je obregnil.

Jakec je povesil oči. Gledal je upravitelja, gledal stražmojstra in v pogledu je bilo sovraštvo.

Nato sta upravitelj in stražmojster govorila o stavki, ki je zdaj v tovarni. Grdo sta se izražala o delavcih, ker si upajo stavkati v tovarni, ki izdeluje blago za kraljevo vojsko. Na koncu je stražmojster še dejal: »In presviti kraljev namestnik, Njegovo veličanstvo knez Pavle, nam je dal ukaz, da zlomimo stavko!«

Učitelj ga je ošinil z ostrim pogledom in v njem je bil očitek: »Mar te je volkulja rodila. Tudi Jakec je tiho stisnil skozi zobe: »Gobec!«

Upravitelj se je obrnil k učitelju: »Po pouku pridite v mojo pisarno!«

»Pa še k meni se malo oglasite,« se je stražmojster porogljivo nasmehnil.

Potem sta šla. Učitelj, ki je bil ves čas za katedrom, se je zdaj premaknil. Stopil je k Dušanu in rekel z umirjenim, a globokim glasom: »Hvala, Dušan...«

V razredu je nastala grobna tišina. Učiteljev pogled je plaval po razredu. Vsakega učenca je pobožal. Potem je stopil h katedru, vzel aktovko, se ponosno zravnil in glasno dejal: »Vi pojdite domov, jaz pa se grem zagovarjati. Povem vam, da raje zgubim kruh, kakor pa da bi lagal vam, ki ste cvet naše prihodnosti...!«

Stopil je do vrat in tam se je obrnil proti Jakcu: »Glej, da boš miren, in z nikomer se ne pretepaj...!«

Potem je šel. Tudi učenci so potihoma odšli.

Jakec je bil ucvrl naravnost k tovarni. Stopil je čez plot in med gnečo stavkajočih

poiskal očeta. In našel ga je. Stal je na velikem sodu in govoril zbranim delavcem, ki so vmes kričali: »Borimo se za kruh! Naši otroci so lačni! Zvišajte nam plače!«

Jakec se je preril do sode, pocukal očeta za hlače in dejal: »Oče, govoriti moram s teboj!«

In Jakec je povedal očetu vse, kar se je zgodilo dopoldne v šoli.

Oče je potrepal Jakca po rami in zamahnil z roko: »Nisem sam, osemsto nas je. In če zapro mene, se bo dvignilo osemsto parov pesti. Materici reci, naj bo brez skrbi. In učitelja mi lepo pozdravi. Zmaga mora biti naša!«

Tako sta se poslovila oče in sin. Oče se je pomešal med delavce, Jakec pa je šel domov. Še prej pa se je skril za grmovje, potegnil iz žepa fračo in spustil med žandarje, ki so stali pri ograji in grozili delavcem, nekaj ostrih kamenčkov: »Vam že pokazem, barabe!«

Solarji, Jakčevi prijatelji, so se razkropili po vaseh,

zbirali hrano in jo skrivaj tihotapili stavkajočim.

Minilo je nekaj napetih dni. Lastniki tovarne so pristali na majhno zvišanje plač. Delavci so prenehali stavkati. Učiteljev obraz je bil veder in vesel. In Jakčev tudi.

Lepega dne, ko se je že vse pomirilo, vstopijo v razred upravitelj, kaplan in stražmojster. Zahtevali so Jakca. Le zakaj neki? Ko je fračal žandarje, ga nihče ni videl. Ko so tihotapili hrano, tudi ne. Kaj mu hočejo? Jakec je stopil pred tožitelje in čakal, kaj se bo zgodilo.

Upravitelj ga je prijel za ušesa in začel kričati proti učitelju: »Tale vaš ljubljenski je garjava ovca med našo šolsko mladino!«

»Otroke ščuva, naj ne hodijo v cerkev, češ da boga ni in da cerkvena gosposka laže in vodi ljudi za nos!« je sikal kaplan.

»In zato mora v zavod!« je kričnil stražmojster.

Takrat pa je zarjovel učitelj.

telj, kakor da mu je nekdo nož porinil v srce: »Vi ste zločinci, vi! Ali vas ni sram, da se hočete maščevati nad nedolžnim otrokom? In če že ravno hočete komu soditi, tedaj sodite meni! Otrokom pa dajte vsakdanji kruh, ne pa jim groziti z zavodom, če mislijo tako, kakor mislijo njihovi starši, ki se borijo za kosček vsakdanjega kruha!«

Potegnil je Jakca k sebi. Tedaj pa je stopil pred učitelja stražmojster in dejal s strogim glasom:

»Aretirani ste!«

Jakec se je zmuznil iz razreda in na vso moč tekkel proti domu. Mora povedati očetu, kaj se je v šoli zgodilo. Toda na hišnem pragu je stala mati in jokala.

»Jakec, očeta so pred eno uro zaprli. Brž teči v tovarno in povej, saj veš komu, kaj se je zgodilo!«

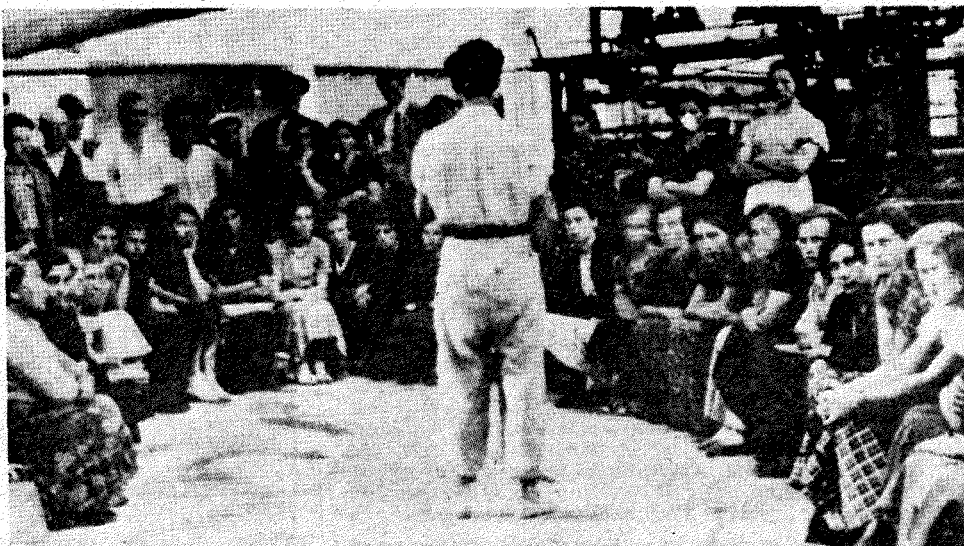
Tekel je Jakec in ni še prišel do tovarne, ko je zatuli siren. Utihiili so stroji in osemsto delavcev je privrelo na dvorišče. Dvignili so pesti in kričali: »Zelič in učitelj Pero morata na svobodo!«

Tovarniški ravnatelj je sedel v avtomobil in se odpehljal na žandarmerijo. In niso se še stroji v tovarni ohladili, ko sta Jakčev oče in učitelj Pero skupaj korakala po cesti, se pogovarjala in rahlo smejala.

Cas pa hitro teče... Samo dobrih pet let je minilo, ko sta Jakčev oče in učitelj Pero zadela puški in odšla v gozdove. Oba sta darovala življenje na oltar domovine, za našo zlato svobodo.

Jakec je že dve leti upokojen kot major. Lepo skrbi za ostarelo mater, ki je vnučkom resnično zlata babica. In ko se Jakec, zdaj Jaka, spomni tiste dolge stavke iz pred petdesetih let, si reče:

»Tak je bil boj za naš ljubi kruhek...«

Bilo je približno tako... Politični sestanek med tekstilno stavko leta 1936 v tovarni Eifler v Ljubljani.

Vinko Trinkaus Za ranjence

(novela – tretje nadaljevanje)

Nizki partizan je prišel k njemu. Položil mu je roko na ramo in ga gledal v obraz.

»Meni je ime Manko. Tonka pravi, da sem neučakan. Menda res. Tebe sem obsojal. Mislil sem le na našo težavo. Zdaj, ko si se odločil, da pomagaš, če sem se ti kaj zameril, odmeri. Nisem verjel, da si boš upal.«

Saj tudi sam komaj verjamem, je pomislil Grebenc. Tako se je namerilo, odločil sem se. Zdaj pa pohitimo, da se v strahu ne premislim. Nikakršni junak nisem, je pomagam. V težavi, ki jo sami, brez moje pomoči ne zmorete.

Odpravil se je v hlev. Konja, rjavca, kot bi zaslutila, da gresta na pot. Nemirna sta dobri kajoče hrzala. Grebenc jima je nadel komata, pripel pasove in ju odpeljal pod kozolec. Ranjeni partizan je že sedel na vozu, naslonjen na otep slame. V pogovoru s tovarišema se je celo pošalil. Upanje, da se kaže rešitev, ga je prerodilo, je pomislil Grebenc in se neučakan oziral proti hiši. Oštel je Malko, da se predolgo mudi s popotnico. Ko pa mu je stisnila roko in jo podržala v svoji, mu je postalo žal. Namesto ranjenega sem jaz živčen, se je posmehnil. Prvič se podajam v nevarno in me kolje strah.

Tonka je Grebencu prijel za roko in ga odpeljal nekoliko vstran, kjer mu je šepetaje razlagal:

»Z Mankom bova šla le dobrih sto metrov z vama, nato po svoje. Ko bova že dovolj daleč, bova na drugi strani nekoliko poropotala. Če Nemci slutijo, da imamo ranjenega, naj pomislijo, da se prebijamo na drugo stran.«

Zvito, je pomislil Grebenc. Tako bodo slepili Nemce, on bo z ranjenim varnejši.

Konja sta zlahka potegnili voz. Po cesti bi ju celo spodbodel, naj stopita še hitreje, tako se mu je nenadno mudilo. Ozrl se je nazaj proti hiši, poslopjem. Spominjal se je brklarije okrog hiše. Samo za nekaj ur grem od hiše, pa me že grabi žalost. Le kak partizan bi bil, če sem tako navezan na dom?

Pokrajina je bila v mesečini skrivnostno tiha. Mir, ko niti pasjega lajanja ni slišal, ga je navdalo s tesnobo. Napet je Grebenc čakal, kdaj bo zaslíhal streljanje in bo hajka očivila. In če bom ravno v sredi? Ne smem premišljati o slabem. Še prerado se zgodi. O nečem veseljem. O dobri letini. Nekaj dežja bi koristilo.

Droben dež, ki bi padal, dan ali dva, potlej pa sonce. Vse bi se popravilo.

Iz premišljanj ga je zdrnil Tonka, ki mu je segel v roko in se poslavljaj. Zahvaljeval se mu je za veliko pomoč. Še bolj Manko.

»Še enkrat, ne zameri, če sem bil malo osat. Hitro zamerim, drugače pa sem čvrst. Ti tudi. Iz boljšega testa si, kot se mi je sprva zdelo,« se je opravičeval Manko in ga lahno stresel. »Tako vidiš, pa si naš. Ko si nam dal hrano, šel po konje, pomagaš, si naš!«

Gledal je za partizanoma, ki sta zdaj pohite la. Razburjen, pod vtisom zadnjih besed, je Grebenc premišljal, kako bi bil njihov? Le pomaga v stiski. Če to srečno opravi, partizanov spet dolgo ne bo. Kako bi bil potlej z njimi?

Stopil je tesno k vozu in gledal ranjenega Javorja. O njem si še ni ustvaril prave podobe. Bil pa je tudi vražji, če se je hotel ustreliti.

»Manko, je res tako vihrav in čuden, kot se mi kaže?« je vprašal Grebenc.

»Strašno rad bi veliko opravil. Zmerom se mu zazdi, da vse počnem prepočasi. Kadar pa je treba zdržati, zanesljivo. Bolj od mene.«

Precej čudni so se zbrali skupaj, je premišljal Grebenc. Niso pravi vojniki. Spominjal se je, kakšni so bili. Zmrdovali so se nad kaplarji, bali podnarednikov, ki so topli s plosko stranjo sablje. Dvakrat jih je skupil, pa je bil komaj kaj kriv. Ti pa, kakor bratje. Vsak je pripravljen nesti breme za drugega, se celo žrtvovati. Več kot dobri. Kaj bi to, če nekomu nekaj malega daš, kar zlahka pogrešaš? Življenja ne moreš. Eno samo je. Če to žrtvuješ za druge, kaj bi še lahko več?

Kar prav je, da sem se tako odločil, je mirnejši premišljal Grebenc. Še jaz bom odnesel delček bremena za druge. Naj se težko porazdeli.

Zadovoljstvo nad odločitvijo pa je natrlo močno streljanje. Napeto je poslušal, rad bi vprašal Javorja, kaj to pomeni, a se je bal, da ga zmoti v sklepanju. Ni dolgo trajalo. Zdaj ni mogel več strpeti.

»Sta tole streljanje zamesila Tonka in Manko?« je vprašal Grebenc.

»Najbrž. Slab znak, če bo vse utihnilo,« je zaskrbljeno odvrnil Javor.

Grebenc tega ni razumel. Ni pa hotel vprašati. Najbrž je to partizanom tako razumljivo, da bi bilo smešno, če bi vprašal.

Streljanje je natrlo njegovo zadovoljstvo. Samo da ranjenega oddam, se srečno vrnem domov, potlej bom miren. Nisem za takšno, nevarno. Preveč me stisne, zazebe. Le kako se mora počutiti ranjeni partizan, je pomislil. Orbi vsaj lahko stekel, ponoči morda ušel. A ranjeni?

Razburjen je začel Grebenc vse bolj natanko opazovati okolico. Kolikokrat ga je v prsih stisnilo, da je prestrašen zadrževal dih, ko se mu je grm, splet vej, zazdel podoben človeku? Olajšanje ni dolgo trajalo. Če ni bil to Nemec, kaj, če bo naslednji?

»Zdaj pa zavij na desno,« mu je srečen zaklical Javor in z roko kazal na velik križ, znamenje pri križišču. »Imela sva srečo. Nisva naletela na Nemce z avtomobili, motocikli. Kmalu me boš lahko oddal drugim.«

Saj, drugim. Zate bo poglavitno opravljeno. Mene pa bo grizel strah, dokler ne bom ležal v svoji postelji.

Rad bi že oddal ranjenega, da bi se hitro vrnil. Če ga dobijo samega, bo že nekako. Škoda, je pomislil. Lahko bi vrgel kakšno malenkost na voz in se zlagal, da je hotel nekaj pripeljati. Vendar, če bi votkali do konca, bi ga ulovili na laži. Ne bi pomagalo. Domov mora priti, hitro, skrivaj.

Konja sta bolje razločila pot od njega. Grebenc je gledal navzgor, v nebo, za svetlobo. Kjer je bilo svetleje, tam je bila cesta. Kakšna cesta; grd, blaten kolovoz. Še sreča, da tovor ni bil težak.

Nenadno se je začelo svetlikati. Iz gozda je Grebenc razločil svetlobo, pobočje travnika. Na trdnjem, bolj položnem zemljišču, je bila tudi pot boljša.

Ob kolovozu se je nenadno pojavil potoček, pot je zavijala v veliko izjedo, prepojeno z vlago. Po nekaj sto metrih vožnje se je pod bregom zarisala hiša, poslopja, večinoma krita s slamo. Nekoliko bolj vstran, je bila majhna hiška ob potoku videti kot mlin. Ko je pripeljal bliže, je Grebenc videl tudi kolo, ki pa je mirovalo.

Grebenc ni mogel razumeti. Ni spregovoril, konja nista hrznila. Kot bi zrasel iz teme, se je ob vozu pojavil nizek možki. Teman klobuk z ostrimi robovi, ploščato širok v telo, je stegoval kratki vrat in gledal na voz.

»Kaj si pa to pripeljal? V mlin,« je z rezkim glasom vprašal možki. Izvalno je kimal z glavo. »Kdo pa si pravzaprav, da te je ponoči zaneslo k meni?«

Ranjeni Javor se je smehljaj. To je možaka zbegalo, da je začel gledati fanta na vozu.

»Vi ste Malenski, ki včasih tudi kaj zmelje,« je spregovoril Javor. »Mene so neumno zadeli, ko sem bil na poti z dolgim Tonkom in s tognim, včasih pa razposajenim Mankom. Tonka je naprosil gospodarja, da me je pripeljal do vas. Vi me boste že lažje skрили ali kam popeljali. Onadva sta naletela na zasedo. Bojim se, kaj je z njima, ko je streljanje tako hitro prenehalo?«

Možak, ki se je nemirno prestopal, gledal naokrog, se je po zadnjih besedah umiril.

»Kak pa je Manko, kadar se zjezi?« je vprašal možak.

»Pisano gleda in jezik spodvije.«

Možak se je šele po teh besedah oddahnil. Grebenc je videl, kako je potegnil iz žepa pištolo na bobnič in jo zavrtel. Pokimal mu je in spravil orožje nazaj v žep. Nato se je Grebenc malo obrnil, da je ob luninem svetu bolje razločil možakov obraz.

»Kaj pa tale, bo dovolj zanesljiv? Prvi je, ki ga ne poznam in je pripeljal do hiše. Tako nismo bili zmenjeni,« je slabe volje rekel možak.

»Saj sem ti povedal, kako je bilo,« je ogorčen kričnil Javor.

»Bilo, kakor je bilo,« je nepopustljivo, zaskrbljeno očital možak. »Zame bo samo enkrat narobe. Le nekoga, ki bo vedel zame in se bo zdržnil pod udarč, morajo dobiti, pa sem pečen. Zame je le – enkrat! Tebi lahko sto krogel frčne mimo glave, si desetkrat ranjen, a boš preživel. Zame pa morajo Nemci samo zvedeti in konec!«

Grebenc je dražilo možakovo sumničanje in stokanje. Že na pogled mu ni bil všeč. Potlej še njegov glas, kot bi po nečem praskal. Kaj si vendar misli? Pripeljal je iz svoje lastne volje. Zdaj ga bo pa ta pestil.

»Od mene ne bodo zvedeli,« je mrko rekel Grebenc. »Lahko sem tiho.«

»Tiho, kaj? Ko te bodo mlatili z bikovkami, lomili kosti, obešali z glavo navzdol, pulili nohte, boš lepo tiho? Nič ne boš povedal, kaj?«

Mrzel srh je spreletel Grebencu. Možak je tako živčno, s takšno zagnanostjo govoril o mukah, da ga je spreletelo. Prav mora se repenčiti!

»Ti bi pa vse to prenesel, molčal kot riba,« se je posmehnil Grebenc. Imelo ga je, da bi možaka počil za uho. »Kaj se repenčiš. Toliko že prenesem kot ti.«

Možak je poplesal pred njim. Kazal je nanj s koščeno roko.

»Toliko kot jaz? Potlej pa malo. Rekel sem jim, ko so me nagovarjali? Pomagam, prestal bom ta strah, le hudih muk ne bom držal. Zato držite pogosto zvezo. Če me tri ure ne vidite, začnite pospravljati. Hitro. Saj bom poskusil, a dolgo ne bom držal.«

In takega slabiča imajo za zvezo z bolnico. Veliko tvegajo. On bi odločil drugače. Najbolj trdnega bi določil za tako nalogo. Sicer pa, kaj je on pri vsej stvari? Opravič je eno vožnjo in konec. Možak je še nekaj poskakoval, čakal na njegov odgovor. Grebenc pa se je užaljen zakrknil. Bom pa poskusil z molkom, se je domislil.

(se bo nadaljevalo)

Pevski zbor 4. prekomorske brigade NOV Jugoslavije

Pevski zbori so bili v vseh prekomorskih brigadah in drugih prekomorskih enotah NOV Jugoslavije izredno pomembni. Slovenska pesem ter pesem naših jugoslovanskih narodov in narodnosti je bila v najtežjih trenutkih uteha vsem našim ljudem, ki jih je vojna vihrala pregnala širom po svetu. V nekaterih primerih je bila tudi sredstvo za mobilizacijo naših ljudi, ki so se kar zgrinjali tja, kjer so med množico tujih vojakov zaslišali domače slovensko petje.

Prav narodnoosvobodilni boj je nastajanje slovenske pesmi še bolj podžgal. Gotovo ni bilo partizanske enote ne v domovini in ne v tujini, ki ne bi imela svojega pevskega zbora. Ko pa se je ta pesem oglasila v tujini, so ji prisluhnili vsi; tudi zavezniški oficirji in vojaki so se ustavljali in poslušali partizansko petje, kjerkoli se je razlegalo. Na koncertih, ki so jih prirejali partizanski pevske zbori, so bili silno navdušeni.

V vseh prekomorskih brigadah, bataljonih in tudi v večini čet so delovali pevske zbori. Nastopali so predvsem na internih prireditvah v enotah, pa tudi na javnih prireditvah, ki so jih kulturne skupine prirejale potem, ko so bili posamezni kraji osvobojeni. Zelo močan partizanski pevski zbor je deloval v Carbonari in Gravini, bil je ustanovljen istočasno kot 1. in 2. prekomorska brigada NOVJ. V 3. prekomorski brigadi je vsak bataljon imel svoj pevski zbor, najmočnejši pa je bil v 2. bataljonu, ki ga je vodil Ferdo Bončina, komandant bataljona; ta zbor je nastopal tudi kot brigadni pevski zbor. Tudi v sestavi kulturno-prosvetnega oddelka 5. prekomorske brigade Ivana Turšiča-Iztoka je deloval odlični pevski zbor. Podobni pevske zbori so delovali v 1. in 2. tankovski brigadi, v artiljerijski brigadi 8. korpusa (4. armade), v samostojnih bataljonih in drugih prekomorskih enotah NOVJ. Nekateri pevske zbori so imeli širši pomen in so dosegali pomembne rezultate, tako naprimer pevski zbor »Srečko Kosovel«, zbor primorskih Slovencev v Afriki, zbor letalcev prekomorcev, pevski zbor na Bliznjem vzhodu in pevski zbor Simon Gregorčič na Sardiniji, Korziki in v južni Franciji. Pevski zbor 4. prekomorske brigade.

V 4. prekomorski brigadi je bilo več zborov, najboljši in najuspešnejši pa je bil pevski zbor, ki ga je vodil slepi Nikica Diklić iz Zagreba. Nikica je tudi spretno igral na harmoniko. Note mu je pisala žena z luknjanjem papirja in s teh luknjic je izvajal čudovite melodije. Ta zbor je znal peti nekaj slovenskih pesmi, pretežni del programa pa so sestavljale puntarske pesmi iz časov kmečkih uporov. Zbor pa je pel tudi nekaj angleških pesmi.

Po vrnitvi Nikice Diklića v domovino pa je vodstvo tega zbora prevzel Milan Komel, ki je potem pomagal tudi drugim pevske skupinam v brigadi. Ob njegovem prihodu v Monopoli so pevci poznali mnogo pesmi. Komela so zadolžili naj zbere pevce iz vseh čet 4. prekomorske brigade. K 18 pevcem, kolikor jih je zbor imel prej, se je pridružil še 24 novih. Ti pevci so prišli iz vseh strani: iz Afrike, Grčije, Anglije in drugod. Začetek je bil seveda težak, saj so pevci podnevi redno delali na svojih delovnih mestih, nekateri pa so bili na raznih tečajih. Note so kar sami pisali. Zbor se je še bolj okrepil, ko je v pozni jeseni 1944 za kulturno-prosvetnega referenta pri štabu brigade prišel Rado Bordon, ki je v mla-

dih letih tudi sam študiral glasbo (violino) in je pevcem-prekomorcem posvečal vso svojo pozornost in skrb.

Ob koncu februarja 1945 je pevski zbor 4. prekomorske brigade že samostojno nastopil s celovečernim sporedom. Program je obsegal številne prilagoditvene pesmi.

Štab 4. prekomorske brigade je poskrbel, da so pevci dobili na obrobju mesta Monopoli zgradbo, okrog katere so rasle

v domovini. Pevski zbor 4. prekomorske brigade je pozneje z velikim uspehom nastopal v Zadru, Reki in v Ljubljani. V slovenskem glavnem mestu je pevski zbor nastopil tudi v neposredni oddaji Radia Ljubljana. Od tod pa je pevski zbor 4. prekomorske brigade potoval skozi Postojno, Divačo, Sežano in čez Kras, po sončni Gorški in končno prispel v Tolmin. Povsod je nastopal in žel navdušenje. V Tolminu in okoliških vaseh je nastopal skupaj z drugimi kulturnimi skupina-

V Kopru je 12. septembra umrl Milan Komel, vojni pripadnik 4. prekomorske brigade NOV Jugoslavije in upokojeni delavec uprave javne varnosti iz Kopra.

Milan Komel se je rodil 8. julija 1913 v Biljah pri Gorici v delavski družini. Njegov oče in bratje so aktivno sodelovali v NOB. Brat Ivan je padel 1. novembra 1944 v partizanih.

Milan Komel je bil mobiliziran v italijansko vojsko junija 1940. Po nekaj tednih vaj v Borgo Val Sugana, v bližini Trenta v Tirolih pa so ga izločili iz redne vojske, ga razorožili, in poslali v mesto Nolo v bližini Vezuva pri Neaplju. Tu je našel že veliko skupino primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov (okrog 400), ki so prisilno delali v posebni kazenski enoti. Po treh mesecih so ga poslali v Fussano v Piemont, in sicer v neko enoto, ki je bila določena, da bo odšla v Grčijo. Toda po odhodu rednega polka v Grčijo so Komela odpustili domov, a ga že aprila 1941, pred napadom na Jugoslavijo, spet vpoklicali. V vojašnici v Gorici se je tedaj nabralo okrog 1000 ljudi, od letnika 1896 do 1913. Kmalu nato so Komela odpeljali v Catanzaro - Marina v Kalabriji, v posebno kazensko enoto. Od tod so primorske Slovence in istrske Hrvate odpeljali v politično pregnanstvo, najprej v Neapelj, nato pa v Sassari, na otok Sardinijo. Tu se je Komel kot odločen protifašist takoj vključil v organizacijo narodnoosvobodilnega gibanja. Delo v tej organizaciji se je stopnjevalo še zlasti leta 1942 in v začetku 1943, ko so na ta otok prišli novi politični pregnanci ter prinesli informacije in tudi navodila za delovanje Osvobodilne fronte. Na Sardinijo je prišel tudi njegov mlajši brat Andrej (rojen 1926), ki mu je prav tako prinesel veliko novic o razvoju NOB in vstaje na Primorskem.

Ob kapitulaciji Italije se je Komel udeležil bojev proti Nemcem, ki so se umikali na otok Korziko. Nato je sodeloval z misijo NOV Jugoslavije, ki je jeseni 1943 prišla na Sardinijo, zatem pa se je prostovoljno prijavil v divizijo »Calabria«. Končno je uspel priti v Neapelj, od koder se je prebil v partizanski tabor Gravina. Bil je dodeljen v komando baze, od tam pa v štab baze Bari.

Poleti 1944 je moral Komel s posebno nalogo ponovno na Sardinijo. Ko se je konec decembra vrnil v bazo Bari, je bil dodeljen v 4. prekomorsko brigado, v kateri se je udeleževal zlasti na kulturno-prosvetnem področju. Organiziral je odlični pevski zbor, ki si je pridobil velike simpatije med borci, zavezniki in okoliškim prebivalstvom. Tudi po vrnitvi v Slovenijo je Komel vodil pevski zbor 31. divizije, s katerim je nastopal v raznih krajih, do demobilizacije v decembru 1945. Po vojni je opravljal odgovorne naloge v Upravi javne varnosti v Kopru. Za zasluge v NOB in v povojni graditvi naše domovine je bil odlikovan s številnimi odlikovanji.

Albert Klun

oljke. Tja so se preselili pevci in poslej tam tudi živeli. Zbor se je povečal na 47 članov. Pri vsakodnevni vajah jih je po odhodu Rada Bordona iz brigade (odšel je v 5. prekomorsko brigado) vneto obiskovala Jelka Sever-Zugelj, nova kulturnoprosvetna referentka brigade. Tudi šestčlanski instrumentalni orkester je pridno vadil. Pevci pa so sploh dobro napredovali in se naučili še novih pesmi. Vsi pevci so imeli dober posluh, večina pevcev pa je marsikatero pesem poznala že od doma. Treba je bilo samo še popraviti in izpiliti »primorščino«, zlasti izgovorjavo samoglasnika o in e. Zbor je nastopil v Monopolju in okolici, kjer so bili bataljoni in čete, v Barju, Altamuri in Gravini. Pevci so bili mlajši ljudje rojeni od 1912 do 1926, po glasovih primerno razporejeni. Uspehi na njihovih koncertih so bili vedno zelo veliki in marsikatero pesem so morali ponavljati. Pred odhodom v domovino pa so program še izpopolnili.

Naposled v domovino. Prišel je dan odhoda v domovino. Orkester je nato igral, zbor je navdušeno pel in vsa brigada je prepevala. Končno so borci po več letih prišli domov. Izkrkali so se v Splitu. Tu je zbor priredil veličasten koncert v nabito polni dvorani, ki je hrumela od navdušenja. Tako je zbor odlično opravil prvo preizkušnjo

Albert Klun

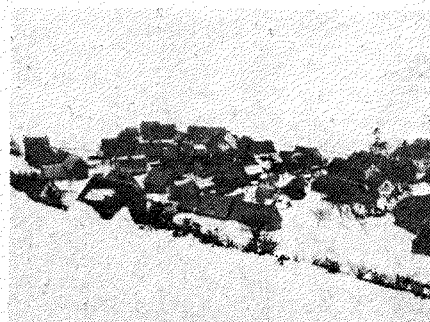
Pesnenje s kamero

Tako in s temi besedami so likovi kritiki poimenovali delo Miroslava Zdovca, zdaj 57-letnega fotografa-umetnika, kadar so pisali o vtisih z njegovih razstav.

Zadnja med njimi, vrtijo pa se takorekoč leto za letom, je odprta te dni v kostanjeviški galeriji Božidar Jakac, spremlja pa jo imeniten, razkošen katalog, prva avtorska monografija, ki jo je užitek vzeti v roke in se z njeno pomočjo sprehoditi skozi avtorjevo umetniško zorenje.

Vendar naj namesto besed govorijo podobe. Iz Zdovčevega kataloga smo izbrali nekaj značilnih primerkov.

Holandski moški pevski zbor Inter nos v Ljubljani

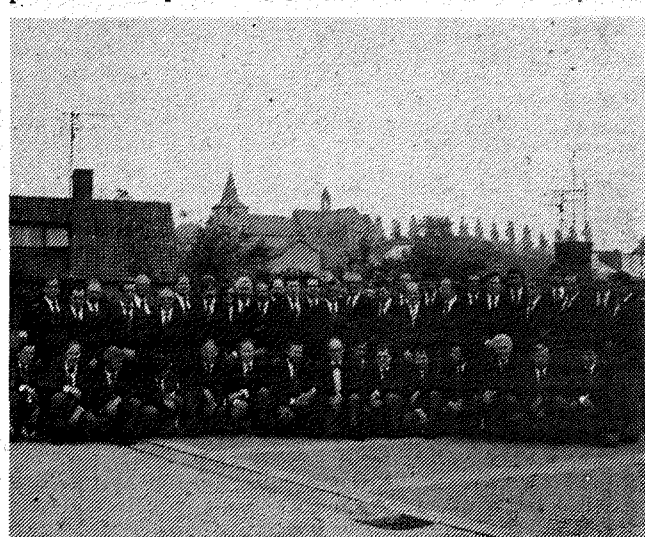
V dneh od 20. do 25. septembra bo v Sloveniji gostoval znameniti holandski moški pevski zbor INTER NOS. Zbor šteje 50 članov, vodi ga profesor LEO van WEERSCH.

Zbor je bil ustanovljen že leta 1937. Med drugo svetovno vojno ni nastopal, ker se ni hotel pridružiti »kulturni zbornici«, ki so jo organizirali okupatorji.

V letu 1949 je na razpisu »BEEKSKE PESMI« dobil dve prvi nagradi, na festivalu »NIZOZEMSKA PESEM« v Hilversumu pa prvo nagrado ter posebno nagrado za njihovega dirigenta.

Veliko je nastopal doma in v tujini. Večkrat je gostoval tudi v Jugoslaviji, predvsem v Slovenii. Dobil je laskave ocene, kritiki so ga hvalili predvsem zaradi čiste intonacije in petja. Posnetih ima več gramofonskih plošč in magnetofonskih kaset. V Ljubljani bo nastopil gostje pevcev Partizanskega pevskega zbora iz Ljubljane. PPZ je že več let v tesnih in prijateljskih stikih z njim. Ob zadnjem gostovanju PPZ iz Ljubljane na Holandskem so

v filharmonični dvorani 22. septembra ob 19.30. Na sporedu je predvidenih 19 pesmi iz njegovega bogatega mednarodnega programa, med njimi so tudi skladbe jugoslovanskih avtorjev.

Obeta se nam zanimiv vokalno-glasbeni večer. Upamo, da bodo pevci tudi v Ljubljani združeni nastopili pred nabito polno dvorano v prijaznem turističnem mestecu SCHIN op GEUL v očarljivi pokrajini ZUID - Limburg in slikovitem Valkenburgu.

ležni priznanja občinstva, kakor tudi strokovne kritike. Pevci INTER NOS bodo

Jože Jenič

SOZD KEMA MARIBOR

KEMIČNA TOVARNNA PODNART p.o.

64244 PODNART
SR SLOVENIJA - JUGOSLAVIJA

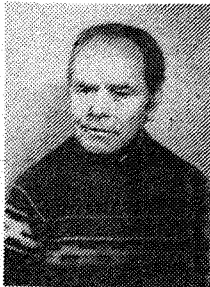
TELEFON: (064) 70-111
TELEGRAM: Kemična Podnart
TELEX: 34550 YU KTP

Franc Hvala

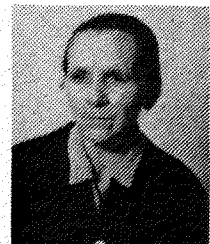
Junija je nenadoma umrl Franc Hvala iz Jevnice. Rodil se je pred 57 leti. Med NOB je živel v Golihah pri Aptarju, kjer je nekaj časa delovala kurirska javka TV-3 s. Bil je kurirček, izvidnik in stražar. Nemci so mu požgali domačijo.

Franciška Tomšič

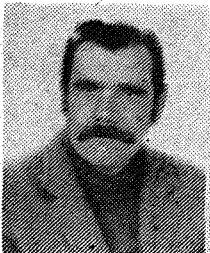
Junija smo se na slavnem pokopališču poslovili od partizanske matere Franciške Tomšič, po domače Čadežve mame. Rodila se je pred 89 leti v vasi Zeje pri Postojni. V Čadežvi hiši, z mlinom ob reki Pivki so mleli moko za partizane. Leta 1943 je bil v njihovi hiši, kjer so bili razni sestanki že pred vojno, ustanovljen odbor OF za vas Zeje. Pri njih so se zbirali aktivisti in člani Tigra ter drugi politični emigranti, med vojno pa partizanski kurirji, ki so tu imeli javko. Čadežva mama je veliko pretrpela tudi zaradi aretacije in usmrtnice brata Ivana Vadrnala, ki je bil vođa žekske trojke. Prejela je odlikovanje za hrabrost.

Franc Klobučar

Junija smo se na blejskem pokopališču poslovili od Franca Klobučarja, rojenega pred 56 leti v Uršnih selih v številni in zavedni družini. Od štirih starejših bratov so trije padli v NOB. Franc je bil kurir, obveščevalec, stražar in prevažalec hrane, opreme in ranjencev. Po vojni se je zaposlil pri železnici.

Ana Osenčič

Aprila smo se v Železnikih poslovili od Ane Osenčič, rojene 1903. leta. Za OF je začela delati 1943. leta. Bila je skromna in tiha žena, ki je imela osem otrok.

Jože Zupan

Zadnje dni junija smo se krajani Bleda poslovili od svojega rojaka in soborca Jožeta Zupana, Kselovega iz Mlinov. Rodil se je pred 59 leti. Komaj 16-letni je odšel v partizane. Bil je v Gorenjskem odredu Prešernovi brigadi, Kokrškem odredu, v Gorenjskem vojnem področju in v komandi mesta Bled. Po vojni je bil zaposlen kot čolnar na Blejskem jezeru.

Stanislav Cencelj

V začetku letošnjega leta smo se poslovili od soborca in tovariša Stanislava Cencelja iz Zagorja. Izhajal je iz številne družine v Motniku, ki je bila vsa vključena v delo NOV. Kot 15-letni deček je 1943. leta odšel v partizane, najprej v Slandrovo in kasneje v Pohorsko brigado. Bil je borec-mitraljezec. Prejel je številna odlikovanja in priznanja.

Antonija Sovinc

Minilo je leto dni, kar smo se poslovili od partizanske matere Antonije Sovinc, po domače Prelovnikove mame. Rodila se je 1904. leta. V delo NOV se je vključila 1944. leta. Med bojem jim je pogorela domačija do tal. Vsa njena družina se je morala zateči k sosedu, kjer so dočakali svobodo. Po vojni so si domačijo obnovili in se vrnili domov. Marsikateri aktivist in borec se rad spominja tople kmečke peči in njene domačega kruha.

Anton Hercog

Rodil se je 1912. leta v Loki pri Žusmu. Med NOB je bil na Dolenjskem in v Beli krajini kot borec 15. brigade. Od tam je bil premeščen v Dalmacijo v zaščitni bataljon. Umrl je aprila letos.

Ivan Štukelj

Aprila smo se na pokopališču Prevorje poslovili od Ivana Štuklja, rojenega 1927. leta v Zegru pri Prevorju. V začetku 1944. leta je vstopil v Kozjanski bataljon. Bil je pomočnik mitraljezca v 3. bataljonu Kozjanskega odreda, kasneje pa je postal kurir političnega komisarja za kozjansko področje. Leta 1945 je odšel s tovariši z Bohorja na Hrvaško, kjer so se srečali z vojsko rdeče armade. Nadaljevali so pot proti Madžarski in skupaj z zavezniki proti Prekmurju. V Murski Soboti je bila ustanovljena prva prekmurska brigada. Takoj po osvoboditvi so krenili proti Koroški. Postal je vodnik kurirjev za zvezo. Prejel je več odlikovanj.

Andrej Kristanc

Na šenčurskem pokopališču smo se junija poslovili od Andreja Kristanca, rojenega pred 81 leti v Voklem. Bil je čevljarški mojster. Med NOB je bil v gospodarskem odboru OF in opravljal vsa potrebna terenska dela. Leta 1943 je postal član ZK. Za delo med NOB je prejel številna priznanja in odlikovanja.

Marija Tavčar

V 80. letu je maja umrla Marija Tavčar iz Dobračeve pri Žireh. Leta 1944 je v partizanih izgubila sina. Med NOB je kljub težkemu življenju in številni družini skupno s svojimi otroki, ki so delali v mladinski organizaciji, pomagala in dala svoj delež za NOG. Od nje smo se poslovili na žirovskem pokopališču.

Franč Rebernik

Na podgorskem pokopališču smo se junija poslovili od Franca Rebernika, rojenega 1909. leta. V partizane je odšel 1944. leta. Po vojni je bil aktiven pri obnovi domovine. Za zasluge je prejel več odlikovanj.

Jože Vekar

Aprila smo se na slavnem pokopališču poslovili od partizanskega kurirja Jožeta Vekarja, rojenega 1911. leta v Kočah pri Postojni. Delo kurirja je opravljal od 1943. leta do konca vojne. Leta 1944 je bil ranjen, po okrevanju pa je nadaljeval z delom. Prejel je odlikovanje za hrabrost.

Jožefa Krnel

Junija smo se na slavnem pokopališču poslovili od partizanske matere Jožefe Krnel, po domače Stirnarjeve mame iz Koč pri Postojni. Rodila se je pred 83 leti v Slavini. V Stirnarjevi hiši je bilo zavetišče partizanov in aktivistov OF. Dva sinova sta padla v partizanih.

Stana Fabian

Maja smo se v Kopri na Krasu poslovili od tovarišice Stane Fabian, rojene 1908. leta. Že kot dekle je sodelovala pri vseh taktičnih naprednih društvih. Leta 1942 se je spoznala s prvoborci in se vključila v NOG. Velik je bil njen prispevek za NOV, ko je kot trgovka skrivala hrano in vse drugo za partizane. Tudi po vojni je bila aktivna v družbenopolitičnih organizacijah.

Franč Letnik

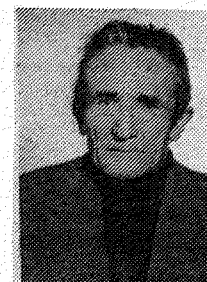
Rodil se je 1910. leta v Trbovljah. Zaradi sodelovanja z borci NOV je bil oktobra 1941. aretiran in odpeljan v taborišče. Po 14 mesecih taborišča se je vrnil domov in se vključil v NOV. Po vojni je bil aktiven v svoji organizaciji. Pokopali smo ga na pokopališču v Gaberskem.

Marija Zalar

Na pokopališču v Borovnici smo se majna poslovili od Marije Zalar. Rodila se je pred 78 leti na Dolu pri Borovnici. Pred vojno je bila članica društva Sokol in aktivna pri delavsko kulturnem društvu Vzajemnost v Borovnici. Leta 1941 je začela sodelovati z OF. Kasneje je bila zaprta v Ljubljani in odpeljana v internacijo. Domov se je vrnila iz mučnega, vendar je takoj našla zvezo z OF. Ponoval jo je okupator uvel in poslal na prisilno delo v Postojno. Po vojni se je vključila v delo družbenopolitičnih organizacij.

Jože Frlic

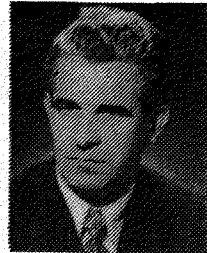
Umrl je Jože Frlic iz Vinhar pri Poljanah. Rodil se je 1907. leta v Vinharjah. V NOV je vstopil januarja 1944. Odlikovan je bil z medaljo za hrabrost. Od njega smo se poslovili marca v Poljanah nad Škofjo Loko.

Franč Jakob

Rodil se je 1919. leta v Vitanju. Leta 1944 se je v Sovjetski zvezi priključil partizanom. Udeležil se je bojev na sremski fronti in bil ranjen. Odlikovan je bil z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo. Od njega smo se poslovili junija na Ravnah na Koroškem.

Franč Hantič

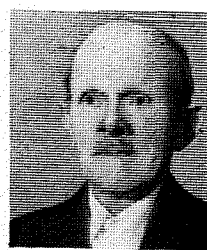
Franč Hantič se je rodil 1910. leta v Trbovljah. Delal je v rudniku. Septembra 1944. leta odšel v partizane v 7. korpus NOV. Od njega smo se poslovili na trbovškem pokopališču v Gaberskem.

Viktor Galičič

Na žirovskem pokopališču smo se junija poslovili od soborca in nosilca partizanske spomenice 1941 Viktorja Galičiča. Rodil se je 1923. leta v Hotovljah pri Poljanah. Tik pred vojno se je izučil za čevljarja. Leta 1941 se je skupaj s starejšimi brati opredelil za OF in že junija istega leta postal član SKOJA. Delal je ilegalno na terenu, decembra pa se je udeležil znane poljanske vstaje. Nato je bil borec 2. Bernardove čete Cankarjevega bataljona, s katero se je bojeval za Dražgoše. Zaradi ozebljih nog se je zdravil. Kasneje je bil dodeljen oblastnemu komiteju za Gorenjsko. V poletju 1944 je postal sekretar rajonskega komiteja Skoj za Poljane. Na pokrajinski konferenci KPS za Gorenjsko in Primorsko v Cerknem je bil med delegati okrožnega komiteja SKOJ. Iz JLA je bil demobiliziran 1947. leta. Zaposlil se je v tovarni čevljev v Zireh, kjer je delal vse do upokojitve. Opravljal je vrsto odgovornih funkcij. Leta 1982 je prejel zvezno plaketo ZZZ NOVJ. Imel je čin rezervnega majorja. Poleg partizanske spomenice 1941 je prejel tudi več drugih visokih vojaških odlikovanj in priznanj.

Slavka Brglez

Aprila smo se na borovniškem pokopališču poslovili od Slavke Brglez, rojene 1922. leta v Leskovcu pri Krškem. Kasneje se je družina preselila v Kostanjevico ob Krki. Leta 1941 se je priključila NOG. Njeno sodelovanje ni ostalo prikrito sovražniku. Zaprta je bila v Kostanjevici in kasneje odpeljana na prisilno delo. Po vojni se je vključila v delo za obnovo domovine. Leta 1960 je prišla v Borovnico, kjer se je zaposlila na železnici.

Jurij Kosa

Aprila smo se v Javorjah poslovili od Jurija Kose iz Murav, rojenega leta 1900. Z NOG je začel sodelovati 1943. leta, oktobra 1944 pa je odšel v partizane. Po osvoboditve je bil vezist vojne območja Škofja Loka.

Srečanja, izleti, priprave na občinski praznik in še marsikaj so bile poletne dejavnosti ZZB

Naloge ZZB v ruški občini ne ostajajo le na papirju

Aktivnost organizacij ZB v ruški občini je bila letos izredna tudi v vročih poletnih mesecih, ko si večina drugih vendarle privoščiti vsaj nekaj dni namakanja v bližnjih kopališčih ali prijetne svežine v senci pohorskih gozdov. Da pa se lahko ob resnem delu lepo združuje koristno s prijetnim, so dokazale organizacije ZB, ki so nekatere delovne naloge povezale z družabnimi srečanji in tako svoj program dela dopolnile s počitniškim vzdušjem.

Prvo srečanje vojaških vojnih invalidov Ruške občine

Predsedstvo Obč. odbora ZZB NOV Maribor-Ruše, je skupaj s komisijo za zdravstvo in socialno varstvo borcev

stvo borcev pri KO ZZB Smolnik-Fala Valerija Fridrih povedala nekaj uvodnih besed o temeljnih pravicah invalidov iz zdravstvenega in socialnega varstva. Razpravo je nato vodil in tolmačil tovrstne predpise Branko Hojnik, predsednik komiteja za družbene dejavnosti in zadeve borcev pri ruški občini. Med drugim je povedal, da je v občini registriranih 25 vojaških in 7 mirnodopskih invalidov. Navzoče pa so najbolj zanimala vprašanja o dejanskem izvajanju pravic s področja zdravstvenih storitev borcevskega dispanzerja v Mariboru in možnostih za klimatsko zdravljenje. Nanizali so tudi nekaj problemov o upravičenosti invalidskih dodatkov, ki se določajo po stopnjah invalidnosti.

Srečanje so zaključili s

kjer nas je sprejel predsednik KO ZZB Črna, nato pa je znani koroški partizan Ivan Hercog. Tim pripovedoval o težkih bojih partizanskih enot na tem območju koroške zemlje. Med koroškimi borci je predstavil tudi našega tovariša Maksa Gašpariča-Jernejca (predsednik KO ZZB Smolnik-Fala), ki je bil takrat sekretar Okrožnega odbora OF okrožja Dravograd in sekretar OK KPS. Prav tako je predstavil domačina Filipa Lesnika (predsednik KO ZZB Ruše), ki se je med koroškimi partizani boril skupaj s svojim očetom. Izmed udeležencev se je oglasil tudi član KO ZZB Ruše Stane Poglajen (rezervni podpolkovnik), ki je povedal nekaj spominov oz. doživetij med Koroškimi partizani. Srečanja so se na povabilo organizacije ZB Smolnik-Fala, udeležili z osebnimi vozili tudi člani zgodovinskega društva iz Ptujja in predstavniki KO ZZB iz KS »Olge Meglič«, ki so s Smolniki pobrateni. Med ptujskimi zgodovinarji smo srečali tudi profesorico Ljubico Šuligoj, članico komiteja za zgodovino KPS pri predsedstvu CK ZKS. Drugi del srečanja je bil na Trotoverem vrhu blizu Strojne, kamor smo se odpravili v spremstvu prometne milice – zaradi varnosti vožnje po dokaj ostro ovinkasti gozdni cesti. Tu smo se ob pomniku NOB skupaj z drugimi Korošci udeležili proslave, posvečene dnevu vstaje. Govorila sta predsednik odbora okrožnih aktivistov OF tovariš Pori in sekretar tega odbora Silvo Žunko (soorganizator srečanja). Prvi je v pozdravnem govoru na pol v šali med drugim

dejal: »Izredno smo presenečeni, da vas je prišlo kar za tri avtobuse, zato obljubljam, da nas bo prišlo na povratno srečanje v Ruše kar za šest avtobusov Korošcev«.

Po slovesnosti se nam je zares prilegel dober partizanski golaž, s kosom okusnega črne kruha – oboje pa smo tudi »pospravili« po partizansko. Nato so Koroški fantje raztegnili svoje »fajtonarce« in z njimi ustvarili pristno vzdušje pravega partizanskega mitinga, ki je trajal tja v pozno popoldne.

Ob dobrem moštu smo preživeli večer tega lepega dne še na Šentanelu, ki je bil zadnja točka našega izleta. S pesmijo smo se poslovili od naših Koroških prijateljev, bogatejši za del zgodovine narodnoosvobodilnega boja s tega prelepega kotička koroške dežele.

Ob občinskem prazniku Ruš: Razstava »Po pomnikih NOB«

Svet za razvijanje in negovanje tradicij NOB in spomeniško varstvo pri Obč. konferenci SZDL Maribor-Ruše, je na pobudo predsedstva RK SZDL pripravil predlog, da se v okviru praznovanja občinskega praznika, vključni zanimiva razstava z naslovom: Po pomnikih NOB. Predsedstvo OO ZZB ruške občine je za to pripravilo imenovalo posebno komisijo, ki je k delu pritegnila še strokovne sodelavce iz Zavoda za spomeniško varstvo in muzeja NOB v Mariboru.

Razstava zajema fotografije vseh spominskih obeležij, v občini jih je skupaj 54, vključno s spomenikom v Gradcu, kjer so pokopani borci 1. pohorskega bataljona, spomenikom talcev v Mariboru, bojišče 1. pohorskega bataljona in podobno. Razstavljeni bodo še imenski pregledi izgnancev, zapornikov, talcev, taboriščnikov, umrlih v KC, Maistrovih borcev in borcev SNOB, vse

Udeleženci izleta so pozorno sledili pripovedi Ivana Hercoga o težkih bojih koroških partizanov

Proslava, posvečena 22. juliju na Trotoverem vrhu

pa bo urejeno po krajevnih skupnostih. Zajeta so tudi dela likovnih kolonij v Rušah, izdelana na tematiko NOB in še literatura oz. tisk, kjer so došli bili objavljeni razni prispevki na tovrstno tematiko. Letošnji občinski praznik, ki je posvečen zmagoviti bitki (Pohorske čete na Klopem vrhu 17. septembra 1941, praznujejo Rušani skupaj z delavci Tovarne dušika, ki proslavljajo obletnico prevzema upravljanja v svoje roke.

O razstavi, vrednotenju in podružbljanju spomenikov z vidika spomeniškega varstva, o zgodovinskih območjih kot posebnih kategorijah kulturno zgodovinske dediščine in po-

segih vanjo, pa pripravlja Občinska skupščina, ki je letos tudi pokrovitelj vseh tovrstnih prireditev, posebno okroglo mizo. Gradivo za razstave so objavili v posebni številki RUŠKEGA DELAVCA (glasilo Tovarne dušika) kar bo nedvomno vsakomur, predvsem pa šolam, koristno služilo kot vodnik po sledovih narodnoosvobodilnega boja in naše socialistične revolucije.

To so le poglobitve naloge, ki so jih borcevske organizacije bodisi samostojno bodisi v povezavi z drugimi družbenopolitičnimi dejavniki, opravilo v letošnjem počitniškem času na območju ruške občine.

Ivan Bučak

Vojaški in vojni invalidi ter gostje ob prijetnem prvem srečanju pri KS Smolnik-Fala

NOV in komisijo za vojaške vojne invalide, organiziralo v drugi polovici julija pri KS Smolnik-Fala, prvo tovrstno srečanje po ustanovitvi ruške občine.

Udeležilo se ga je precejšnje število invalidov, med katerimi je bil najstarejši 92-letni udeleženec bitke na Doberdobu. Na srečanje so prišli tudi predstavniki DPO in ZZB iz krajevnih skupnosti v občini, zbranim pa je zaželel dobrodošlico predsednik občine Beno Košat, ki je poudaril njihove posebne zasluge v boju za našo narodno osvoboditev. Prisotne je priskrbel pozdravil tudi predsednik KS Smolnik-Fala Franc Fašnik, ki je med drugim dejal, da je vesel, ker je prav njihova krajevna skupnost gostitelj tega srečanja. Po kratkem kulturnem programu je predsednica komisije za zdravstvo in socialno var-

skromno zakusko, med katero so udeleženci pripovedovali tudi o svojih spominih na tiste težke čase vojne in bridke dogodke. Ob spremljavi harmonike se je razvila narodna in partizanska pesem, zapeta iz dna srca in s takšnim zanosom, kot to zmorejemo naši predani in srčno bogati ljudje. Ob slovesu je bila skupna le ena želja: Želimo si takega snidenja tudi v prihodnjem letu!

Rušani med Koroškimi borci

Na povabilo Okrožnega odbora aktivistov OF za nekdanje okrožje Dravograd smo na dan vstaje 22. julija obiskali znane partizanske kraje na Koroškem člani ZB iz Ruš in Smolnik-Fala. (Dva avtobusa Smolničanov in en avtobus Rušanov.) Prvo postojanko smo imeli na topli pod Peco,

Koroški borci pripovedujejo. Z leve – predsednik KO ZZB Črna, Maks Gašparič, Filip Lesnik in Ivan Hercog

Eden borcev za svobodo

Juršče, vas, oddaljena kakih deset kilometrov jugo-vzhodno od Pivke, je danes videti zelo prijetna. Mir, griči in gozdovi, asfaltirana cesta, ki vodi v dolino, vse to vabi nazaj tiste, ki so zapustili svoje domove, bodisi da so šli s trebuhom za kruhom, bodisi spet zaradi medvojnega italijanskega terorja ali pa so kot borci NOB odhajali v druge kraje in tam tudi ostali. Med vojno so vsi vaščani branili svojo rodno zemljo in z enim borcev za svobodo, z Alojzom Sedmakom, smo se pogovarjali na njegovem domu. Lahko smo ga našli, saj Alojza pozna vsa vas; prijazno nas je sprejel in pogovor je stekel.

»Rojen sem 1924. leta v Jurščah,« se nam je predstavil. »Oče Anton in mati Ivana sta imela deset otrok, ki jih je bilo treba hraniti. Oče je delal kot gozdni delavec, vsa družina je obdelovala tisto malo zemlje, ki smo jo imeli. Del pridelka smo morali oddajati Italijanom, ki jim ni bilo mar, kako bomo živeli. To je rodilo sovraštvo, fizične obračune in potem represalije italijanskih

oblasti. Z dvajsetimi drugimi so me pripravili zaradi delovanja proti italijanski oblasti in nas zaprli v Pivki. Tam smo se odločili, da se pridružimo narodnoosvobodilni vojski. To se je zgodilo 9. 9. 1943, ko sem na Mašunu vstopil v Šerčerjevo brigado. Kmalu so nas napadli Nemci, tako da smo se umaknili v Kozališče, od koder so me z nekaj tovariši premestili v 9. brigado 18. divizije. Brigada se je borila v okolici Kočevja, Ribnice in Nove vasi. Toda že marca 1944. leta se je 2. bataljon naše brigade priključil Istrskemu odredu, ki se je ogorčeno boril na Brkinih in v Istri. Tu sem kot pogumen in dober vojak napredoval v deseterja. Vendar pa sem svoji desetini bolj malo poveljeval, ker so me kot drznega borca velikokrat določali za specialne naloge – v napade na bunkerje, vlake, avtomobile ali pa smo ugrabljali nemške oficirje. Od vseh teh akcij bi rad omenil napad na skupino vojakov v Šmarju pri Kopru. Tu smo ujeli vse vojaške, njihovega oficirja pa ubili. V akciji sem rešil življenje svojemu komandirju

Brunu, ki je bil težko ranjen. Ko se je odred umaknil iz Brkinov v Koritnice, so me kot dobrega poznavalca teh krajev določili za izvidnika. Poročal sem o gibanju nemških in četniških sil, vse do februarja 1945, ko so me Nemci v rodni vasi ujeli kot obveščevalca in me najprej prepeljali v ilirskobistriški zapor, od tu pa v Reko. Tu sem ostal do prihoda enot 4. armade. Pot iz zapora me je peljala nazaj v enoto, ki je bila v Trstu. Tam sem bil tri tedne, vse do julija 1945. Leta, ko sem se vrnil v Ilirsko Bistrico. Od tu sem bil poslan v šolo KNOJ-a v Sremsko Kamenico. Po šolanju sem bil s činom podporočnika razporejen v

Gubčevo brigado, kjer sem s prekaljenimi borci preganjal bande, ki so puščale po teh krajih. Pravzaprav smo vse do leta 1949 uničevali sovražnikove ostanke. Leta 1949 sem postal referent za ljudsko obrambo, kar sem ostal do upokojitve.

Aktivno sodelujem v vseh družbenopolitičnih dogajanjih v občini, od ustanovitve nove Jugoslavije pa do danes. Takoj po vrnitvi na vas sem se vključil v delo krajevnih skupnosti – ravno sedaj bomo v vasi dobili 50 telefonskih števil, tako da imamo večkrat dovolj dela.

Alojz ima velike zasluge za samoupravno organiziranost KS. V tem mandatu je bil izbran za člana občinskega komiteja ZK, za delegata delegacije za republiško skupščino in za podpredsednika zbora KS SO Ilirska Bistrica. Za svoj prispevek h graditvi nove Jugoslavije je bil večkrat odlikovan, najljubša pa so mu orden za pogum, orden zaslug za narod, orden za vojne zasluge, orden dela s srebrnimi meči, orden dela z zlatimi meči. Plaketa JNA, zlata značka OF ter druga odlikovanja, ki si jih je pridobil s svojim vestnim delom.

Peter Nikolič

Sava nekoč in danes

Krajevni praznik praznujejo v Savi v spomin na dogodek, ko je Zasavski bataljon leta 1943 vpadel v vas, poglaval sovražnikove vojaške beg ter požgal železniško postajo in nekaj vagonov.

Sava je stara naselbina, vendar ni znano, kako daleč segajo njeni začetki. Ve se, da je tja nekoč prihajal tudi mladi France Prešeren, čigar stric je bil na Savi župnik, in sicer s splavom po reki. Župnija na Savi je postala samostojna leta 1809; prej je sodila pod Vače.

Ko je približno leta 1848 stekla skozi Savo železna cesta, se je kraj spremenil. Zgradili so nasipe, odstranili katerih so ostala z bičevjem zarasla močvirja.

Železnico so gradili italijanski delavci, gradnjo pa so vodili dunajski inženirji. Sledovi njihovega dela (skale, zložene v oporne zidove in vgrajene v stebre mostov) so vidni še danes, spomin nanje pa so tudi priimki potomcev, nekdanjih delavcev, ki so ostali po končani gradnji v naših krajih: Goliatti, Viagio, Ganziti, Diaci in podobno.

Večletno navzočnost množice tujih delavcev na Savi seveda ni bila nikakršna romantika. Bilo je tudi veliko hudede. Eden hujših spominov prča o ropu v mlino ozioroma na domačiji Matevža Koritnika, ki je bil kmalu postal žrtev roparskega napada. Žrtev težkih razmer pa so bili tudi delavci sami, saj so morali delati od zore do mraka, celo po šestnajst ur.

V sprva majhen kraj se je naseljevalo več in več ljudi. Sava je imela pred vojno troje gostiln in troje trgovin. Trgovanja z lesom so se prijeli štirje domačini. Ukvarjali so se predvsem z lesom za splavarjenje k premogovni-kom v Zagorju, Trbovljah in Hrastniku, vendar pa so se s tem le težko preživljali.

Pač pa je imela železniška postaja precejšnje leseno skladišče s tramovi, drogovi,

hlodovino in drvni. Ker mostu na Savi ni bilo, so les z desnega brega, iz prostranih graščinskih gozdov, vozili čez reko s konjsko vprego. Bilo je naporno, kajti težko naloženi vozovi so se pogrezali v mivko.

Novi most na Savi je razrešil prenekatere težave. Zgradila ga je let 1935 litijska občina.

Ta most so med vojno uporabljali za prehode čez reko tudi partizani, zato so Nemci ob njem zgradili postojanko, ki pa ni zdžala partizanskih pritiskov – in so nato most zažgali.

Na Savi je deloval odbor OF, njegovi člani so bili Vlado Brdavs, Jože Mohorko, Stane Knaus, Albin Anko, Jože Drnovšek, Viktor Potočar in Anton Smuk. Deloval je vse do osvoboditve, čeprav so bili nekateri izmed naštetih zaprti in odgnani v taborišča, od koder se niso več vrnili.

Prvomajska akcija Zasavskega bataljona leta 1943 je odmevala po vsem Zasavju. Bataljon sam se je umaknil v Zasavsko goro in imel pri Tomažinovih kočih prvomajsko proslavo z razvitjem bataljonskega prapora. Bilo je zares praznično. Goreli so kresovi, v zrak so letele rakete, pritkavali so zvonovi. Proslave so se udeležili tudi svoji borcev in simpatizerji narodnoosvobodilnega gibanja iz Zasavja in Litije. Ob zvokih harmonike so tudi zaplesali. Solo ples so namenili komandantu bataljona, ki pa se ni odločil za nobeno izmed partizanov, pač pa je zaplesal s svojo zbrojevko.

Sava je letos slavila svoj praznik z novo železniško postajo in obnovljenim peronom, z urejeno cesto skozi naselje, z urejenim vodovodom, z obnovljeno podružnično šolo, z novo trgovino, pošto, gasilnim domom – tako – rekoč brez »odprtih problemov«.

Milan Garantini

Poletni kotiček za poezijo

Za tokratno pesem v Poletnem kotičku za poezijo smo poprosili Janeza Kajzerja, urednika zbirke Liški pri Založbi Borec. V objavo nam je prijazno ponudil pesnico »svojega« pesnika Toneta Pavčka iz njegove najnovejše pesniške zbirke za otroke iz Pravih (in nepravih) pesmi. Izšla bo sredi prihodnjega tedna. Upajmo, da se bodo kupci postavljali pred knjigarniškimi pultovi v vrsto. Zagotovo ne bodo razočarani.

Narobe obisk

Tako imenovani starejši ljudje so bili danes pri nas na obisku. Dali smo jih za mizo sedet, dali jim soka in obljudili sladoled in jih v vprašanji točno po spisku zasuli zad in spred:

Kako je? Ste pridni? Zdravi
Kaj pravi mama? Kaj jedli ste davi?
Ste v službi odlični? So vam zvišali plačo?
Vas kaj sekira? V trebuhu črviči?
Imate rajši kašo ali špinačo?
In staro mamo? Pa žgance?
In take flance...

Pa so se urno in burno dvignili,
pustili na vratih prepilih.

Mi pa smo vzklili:
Uh, to smo jih!

Tone Pavček

Iz vaših pisem

Kaj mi pomeni mir

O, kako je lepa beseda mir! Mir je svoboda in razumevanje med ljudmi. V miru se veseli učimo, delamo in igramo, imamo kaj jesti in svobodno tekamo naokoli. Zadovoljstvo, svobodo in srečo – to mi pomeni mir.

Andrej KLEPEČ, 5. razred
OŠ Vas-Fara

★
Mir je nekaj najlepšega na svetu. Mir je čas, ki ga ima-

mo vsi najraje. Beseda mir pomeni živeti svobodno, se igrati, delati in biti srečen. Mnogi naši dedki, babice, očetje in mame so preživljali svoja otroška leta v hudih časih vojne. Mnogo so pretrpeli. Danes je povsem drugače. Otroci rastemo v svobodni domovini.

Zelo si želim, da ne bi bilo na svetu vojn in da bi vsi ljudje živeli v miru.

Tina JUŽNIČ, 5. razred
OŠ Vas-Fara

Dopisniki smo prvi

Že prvi teden smo se dopisniki zbrali v telovadnici s svinčniki v roki pri tov. Nadi Kovač. A nismo pisali, ker smo imeli sestanek. Dogovorili smo se, kdo bo dopisoval za kateri časopis. Izvolili smo uredniški svet glasila TV-33, glavna bo Petra Kolar. Nato smo se prešteli. Bilo nas je 25 iz dveh razredov. Imeli bomo dva krožka: 3. in 4. r. v sredo, drugi in prvi pa v petek. Vseh nas bo čez tri deset. Pisali bomo v osem uredništev. Vsak je dobil

svoj blok, da bi vanj lahko zapisoval svoje sestavke. Vodili bomo dnevnik dela, tam bodo s križci označeni objavljeni prispevki, načrt dela bo notri in druge razpredelnice. Letos bomo izdali 4 glasila, imeli bomo dva literarna večera, kjer bomo brali svoje sestavke, pesmi vaščanov. To bo na kmetiji. Dopisniki bomo povsod prvi in najbolj pridni pionirji na šoli.

Barbara Kvas, 4. r
Stranice

Tako smo veselo začeli

Prvi šolski dan je že za nami, a še vedno se ga spominjam. Na hodniku šole je bilo vse polno mamic prvoločkov. Mi, starejši mački, smo se medseboj pozdravljali in pogovarjali. Nato smo pripravili majhen program za najmlajše, da bi se dobro počutili med nami vse leto. Mamice so se posedle ob

oknu, malčki pa za svoje klopi. Na vrsti je bil recital in pèvske točke. Nato smo odšli v hiško. Naslednji dan smo odšli k Črnemu jezeru. Tam smo ob bleščeči vodi imeli piknik. Atek in Joža sta odšla po lestvi do čistilca vode, a atek je plezal kar po štirih. Se in še smo uživali v objemu prelepih, mogočnih smrek in ta dopust je bil najlepši izmed vseh.

Klavdija Rebrnak, 4. r
Stranice

V objemu gozdov

Naša družina se je letos odločila, da ne bo šla na morje, ampak na Roglo, sončno Roglo. Moja sestra Tanja je najela kočico za teden dni. Še tisti dan, ko smo prispeli na Roglo, smo odšli na stolp. Moja nečakinja Maja ter jaz sva se povzpeli na vrh, ostali so ostali spodaj. Stolp ima 163 stopnic, in kar lepa telovadba je bila, preden sva prispeli na vrh. S stolpa je bil prekrasen razgled, ko sem

pa pogledala dol, se mi je zvrtilo. Nato smo odšli nazaj v hiško. Naslednji dan smo odšli k Črnemu jezeru. Tam smo ob bleščeči vodi imeli piknik. Atek in Joža sta odšla po lestvi do čistilca vode, a atek je plezal kar po štirih. Se in še smo uživali v objemu prelepih, mogočnih smrek in ta dopust je bil najlepši izmed vseh.

Klavdija Rebrnak, 4. r
Stranice

Podoživljanje zgodovine

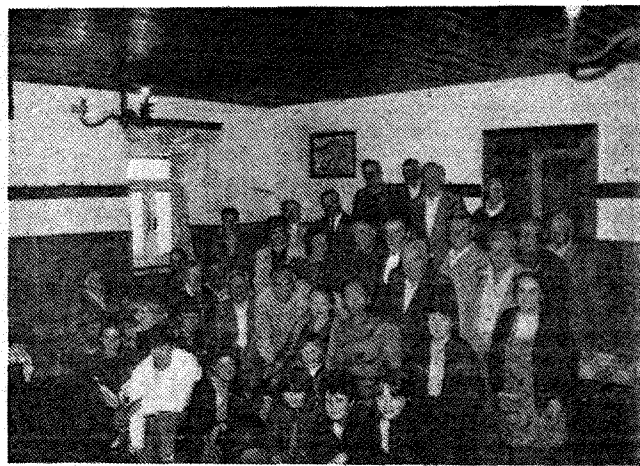
Bilo je v petek, 16. maja, ko so imeli obveščevalci Lackovega odreda svoje prvo srečanje. Za izhodišče so si izbrali našo šolo in nato pot na Remšnik, Kaplo, Gradišče in na koncu na Duh na Ostrem vrhu. Za to srečanje smo se zelo dobro pripravili, predvsem učenci zgodovinskega krožka. Ves mesec smo se pogovarjali in brali o delu vojnih obveščevalcev med NOB. Pripravili smo vprašanja, ki smo jih potem postavljali na srečanju. V začetku smo imeli malo treme pred gosti, ko pa se je začelo, je bilo vse bolj preprosto. Borci so bili zelo dobre volje in so nam z veseljem odgovarjali na vprašanja. Poslušali smo kako prekaljeni in iznajdljivi so bili med vojno, da so lahko prišli do najrazličnejših podatkov o sovražniku. Ob tem smo čutili posebno spoštovanje do teh ljudi, ki so nam v najtežjih dneh zgodovine ustvarjali sedanjost.

Ves naš razgovor smo poslali na kaseto, ki si jo bomo

še večkrat zavrteli in razmišljali ob njihovih odgovorih. Ko je minila naša skupna učna ura, so borci morali na pot in z njimi smo lahko šli člani zgodovinskega krožka. Najprej smo se ustavili na Remšniku, kjer so borci te krajevne skupnosti pred spomenikom padlih pripovedovali o vojnih časih.

Nato smo malo pokramljali in nadaljevali pot do Kaple. Tam so nam učenci te šole in vojaški-graničarji pripravili kulturni program. Po mitingu, ki mi bo ostal dolgo v spominu, smo odšli v šolo, kjer naš je čakal partizanski golaz.

Naslednja postaja je bilo Gradišče, kjer sta le prva dva razreda. Ta proslava je bila najlepša na vsej poti, saj so bili učenci mali, a bistri in ponosni. Ob spremljanju proslave teh malih otrok je veliko borcev kar zajokalo. Zadnja končna postaja je bil Duh na Ostrem vrhu. Tam smo si ogledali spomenik Đure Đakovića in Nikola Hečimovića, muzej NOB in dom Lackovega odreda. V

Zbrani na fotografiji so obveščevalci, učenci – člani zgodovinskega krožka OŠ Borcev Lackovega odreda iz Brezna – Podvelke in pogumni domačini.

muzeju smo si ogledali različne dokumente in fotografije iz NOB. Na fotografijah smo videli veliko obveščevalcev, ki so bili na tem pohodu in so nam ob slikah ponazarjali dogodke. Pripovedovanja kar ni bilo konec in nismo vedeli, katere borce bi poslušali, tiste na eni strani razstavnega prostora ali tiste

na drugi, da ne bi kaj zamudili.

Prišel pa je čas slovesa, stisnili smo si roke z željo, da bi se še kdaj srečali na takšnem zanimivem pohodu.

Dejan KRESNIK

8. razred
OŠ Borcev Lackovega odreda
BREZNO – PODVELKA

Taborniški kotiček

Različni ognji za različne potrebe

Ogenj je simbol življenja, gibanja; privlači mladega človeka. Zato ni čudno, da na vsakem taborniškem izletu taborniki zakurijo vsaj piramidni ogenj, če že ne še kakšnega zahtevnejšega. Sicer pa posamezno vrsto ognja zakurimo ob določeni priložnosti. Večina pozna le običajen ogenj, ki nima posebnega »strokovnega« imena; veliko ljudi pozna piramidni ogenj, ostalih pa niti niso imeli priložnosti videti. Pa spoznajo nekaj najbolj znanih vrst ognjev.

1. PIRAMIDA

To je osnovni tip ognja, ki ga uporabimo pri vsakem nadaljnjem tipu ognja. Služi namreč za osnovo, da zagorijo drugi deli postavljenega ognja. Kako ga postavimo?

V tla zapicimo, če se le da, svežo debelejšo palico, okrog nje pa nalagamo vedno debelejša polena oziroma veje. Ogenj prižgemo skozi odprtino, ki jo naredimo v smeri, od koder piha veter. Običajno damo na vrh piramide manjšo brinjevo vejico, ki lepo zagori in zaprasketa, ko jo dosežejo ognjeni zublji. Ta tip ognja uporabimo tudi na večini izletov, ko na hitro postavimo ogenj, ob katerem se morda le pogrejemo.

2. PAGODA

Osnovo temu tipu ognja tvori piramida, okrog katere polagamo vzporedno po dveje polen navzkriž tako, da je dokončna oblika podobna streham kitajskih pagod. Od tod tudi ime ognju. Pagoda je slavnostna oblika tabornega ognja. Če imamo dovolj časa in seveda dobre volje, postavimo narobe obrnjeno pagodo. Polena, ki jih polagamo okrog piramide, so spodaj debelejša, potem pa vse tanjša in krajša proti vrhu. Piramido lepo zložimo, tako da cela pagoda enakomerno gori, ko se vnamejo stranska polena. Ogenj jačamo – polena nalagamo z vrha, kjer smo v notranjosti postavili piramido, ki prva zgori.

3. ZVEZDNI OGENJ

Najprej napravimo piramidni ogenj, potem pa okrog njega polagamo na tla debelejša drva v obliki zvezde. Ko piramida gori, stranska drva počasi porivamo proti sredini. Tak ogenj lahko s potiskanjem drv reguliramo tako, da daje več ali manj svetlobe oziroma toplote. Temu tipu ognja pravimo včasih tudi stražni ogenj, ker ga pogosto uporabljajo stražarji na straži; ogenj ni treba prevečkrat nalagati, ampak samo porinemo polena proti sredini.

4. LOVSKI OGENJ

Osnova je zopet piramida, postavljena med debela bruna. Ogenj je primeren za kuhanje v kotličku ali širši posodi, ki jo položimo na bruni. Plamen je zavarovan pred vetrom, svetloba pa je tudi omejena z obema brunoma. To vrsto ognja uporabimo tudi, kadar ne želimo preveč razsvetliti okolice. Zato ga uporabljajo lovci, da ne bi v gozdu preplašili s kurjenjem kresa gozdnih živali.

5. STRAŽNI OGENJ

Bistvo tega ognja je skladovnica lepo zloženih okroglih polen, ki od spodaj navzgor lepo dogorevajo ob spodaj postavljeni goreči piramidi. Naložena polena se kotilijo k piramidi, ki spodnja polena dogorevajo. Ognja ni treba nalagati, skladovnica drv usmerja toploto proti osebi, ki sedi nasproti. Ogenj gori počasi in enakomerno, in če so polena debela, lahko tudi več ur. Stražarju npr. ni treba dlje časa nalagati polen na ogenj. Običajno ta tip ognja uporabijo taborniki tudi za večni ogenj na taboru: to je ogenj, ki gori od prihoda do odhoda taborne izmene. Lep tip ognja je in je v okras tabornemu prostoru, zato ga večkrat vidimo postavljenega, vendar ne gori.

6. POLINEZIJSKI OGENJ

Ta tip ognja ima več imen. Gre pa za neko vrsto ognjišča, na katerega postavimo piramido. Spodnji del tega ognja naredimo tako, da razpčolovljena ali cela bruna zapicimo v zemljo, kot prikazuje slika. V nastali krog stepemo zemljo, nanjo pa postavimo piramido. S tem ognjem razsvetljujemo prostor ob prireditvah; služi lahko za slavnostni ogenj npr. na travniku, ki ga na ta način zavarujemo. Prostor pa lahko še bolje razsvetlimo, če zapicimo kole visoko; koli so daljši, v nastali krog namečemo več zemlje in ogenj gori visoko od tal.

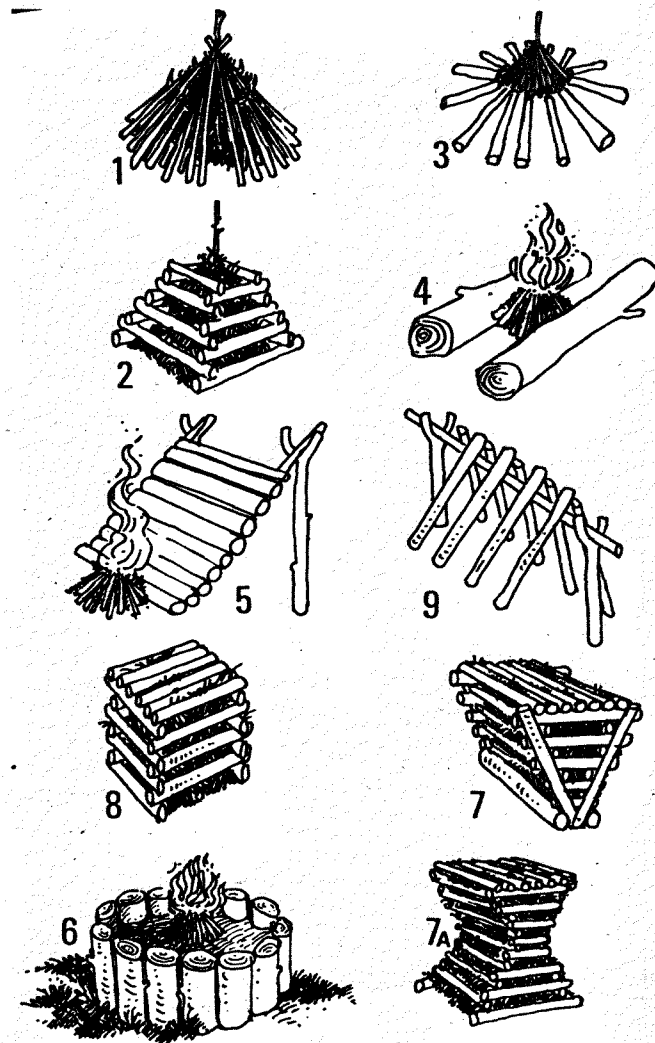
7. NAROBEN PAGODA

Ogenj, kot ga prikazuje skica, sicer ni prava pagoda, ampak razpotegnjena pagoda, saj gre za širši obseg ognja. To je v bistvu pagoda, ki jo začnemo postavljati v obratnem vrstnem redu. Zato moramo najprej zapiciti v zemljo stranske nosilne kole, vsaj štiri obrobne, lahko še več vmesnih. Kole spodaj utrdimo, sicer se bo ogenj podrl. Vse ostalo je podobno kot pri pagodi, le

da zalagamo ogenj najprej z manjšimi poleni, na vrhu paž so največja. Na vrh lahko tudi počez naložimo debelejšo vejo. Ogenj običajno zakurimo od zgoraj in potem izgoreva proti dnu. Večkrat postavimo tak ogenj bolj v okras ali napravimo ob slavnostnih ognjih dvojni ogenj: spodaj je pagoda, ki se nadaljuje v obrnjeno pagodo. Paziti moramo, ko gori, ker iz zgornjega dela ognja padajo ogorki naokrog (skica 7 a). Sicer pa je s takim tipom ognja kar precej dela, če hočemo psotaviti višji ogenj. Za igro ali izdelavo maket pa ne bo težav.

8. KOCKASTI OGENJ

To je pravzaprav »zravnana« pagoda. Bruna nalagamo enakomerno v višino. Pri pagodi so bruna vedno krajša, pri tem ognju pa so vsa polena enako dolga. V notranjosti ognja postavimo piramido. Ta tip ognja lahko postavljamo namesto piramide. Nekdaj so ga uporabljali za kresove: metrske polena so zlagali, kot prikazuje skica, znotraj tega pa so zmetali dračje in kurjavo ter kurili kres. Zato je bil tak ogenj lahko visok tudi dva in več metrov, če so npr. razžagali drevesa na večje velikosti. V praksi pa postavljamo manjše ognje, ki ne dosežejo metra v širino.

9. STREŠNI OGENJ

To je raztegnjena piramida, ki daje plamen v širino. Izkoristimo ga za istočasno kuhanje v več posodah, ki jih razmestimo nad ognjem. Tudi za raženj, ko pečemo npr. odojka, jagnje oziroma večje kose mesa, je ta tip ognja primeren. Polena nalagamo vzporedno na kovinsko ali vsaj svežo debelo palico, ki je okrog 40 cm nad zemljo. Ob takim ognju se lahko tudi laže pogreje večje število soeb. Torej je kot nalašč za skupino tabornikov na izletu. Ogenj daje tudi veliko svetlobe, zahteva pa precej drv.

To je le nekaj vrst ognjev. Nekateri poznajo še številne druge, vendar v glavnem gre za izpeljave iz naštetih. Po drugi strani pa pogosto zamenjujejo pojem ogenj in ognjišče. O slednjem pa drugič.

Tone Simončič

Ohranjamo izročila našega boja

Slovesnost pri spomeniku na Jezercih

Cerklje – V nedeljo, 7. septembra je bilo pri spomeniku Poti in boj 2. grupe odredov in Kokrškega odreda na planini Jezerca pod Krvavcem na nadmorski višini 1430 metrov 13. srečanje borcev, aktivistov in planincev. Srečanja se je v zelo lepem vremenu udeležilo več kot 500 ljudi, med njimi preživeli borci 2. grupe odredov in Kokrškega odreda, številni praporščaki, predstavniki družbenopolitičnega življenja kranjske občine in cerkljanskega območja, taborniki Gorenjskega odreda in več kot 60 planincev Planinskega društva Kranj ter številni krajanji vasi pod Krvavcem. Delegacije so k spominskemu obeležju položile številne vence, bogat kulturni spored pa so pripravili člani KUD Davorin Jenko iz Cerkelj, učenci OŠ Davorin Jenko iz Cerkelj in člana Mestnega gledališča ljubljanskega Vera Perova in Ja-

Gorenjske, Krvavca na Štajersko, srečanje z borci Kokrškega odreda oziroma borci Krvavške čete in njenim razbitjem.

Nemška ofenziva pod Krvavcem kljub svoji razsežnosti ni dosegla pomembnega vojaškega uspeha. Avgustovski dnevi pod Krvavcem 1942. leta so bili najbolj tragični dogodek v vsej štiriletni narodnoosvobodilni vojni na območju Krvavca, med dolinama Kokre in Kamniške Bistrice. Davek je bil res velik. Domači izdajalci, sodelavci okupatorja in organizatorji bele garde na Gorenjskem so uničili veliko življenj zavednih in junaških borcev 2. grupe odredov, ki so na dolgi poti neprestanih bojov in nadčloveških premagovanj z Dolenjske na Štajersko za vedno omahnili na sončnih pobočjih Krvavca. Od 13. do 20. avgusta 1942. leta je padlo 24 borcev, od tega 16 iz druge grupe

Zvanu-Borisa, odkrito pa je bilo tudi spominsko obeležje padlim na vrhu Porezna in v vaseh pod njim v zadnji nemški ofenzivi. Število pohodnikov se je iz leta v leto večalo, prostorske zmogljivosti takratne koče pa še zdaleč niso zadostovale potrebam.

Leta 1980 so se lotili obnove in dogradnje nekdanje planinske koče. Kljub naprom in težavam, ki so spremljale gradnjo, se je vroča želja planincev letos uresničila: Planinski dom z več kot sto ležišči, sanitarije, dnevni prostor in kuhinja so plod prizadevanj Planinske zveze Slovenije, mnogih planincev, lovcev, organizacij združenega dela, predvsem Ete iz Cerknega, družbenopolitičnih skupnosti primorskih in gorenjskih občin in nenazadnje Planinskega društva iz Cerknega. Okrog 13 milijonov dinarjev in 15.810 delovnih ur je bilo vloženih v obnovo in dogradnjo tega doma, ki bo odslej v letni sezoni in v času zimskih spominskih pohodov nudil zavetiš-

ku obnove in dogradnje. Po polaganju venca in cvetja pred spomenikom padlim na vrhu Porezna se je preko planjave razlilo pravo tovariško in planinsko vzdušje. Za

Pavle Makuc, predsednik gradbenega odbora je prerezal vrvico pred vhodom v dom

slednje sta poskrbela harmonikarja Pavle in Jože, stara znanca iz Porezna, ki sta s tipkami svojih glasbil neumorno skrbela, da je dnevni prostor bil ves čas veselo plesišče.

Ob otvoritvi prenovljene planinske koče na Poreznu

Cerkljanski planinci govorijo o Poreznu, da je to njihov Triglav. Temu posvečajo tudi veliko pozornosti, kar tudi zasluži s planinskega stališča kot tudi zgodovinskega. Kot drugi vrhovi ob italijansko jugoslovanski meji je tudi Porezen doživljal burne čase.

V prejšnjem stoletju so se na Porezen vzpenjali le kosci, ki so kosili skoraj do vrha in pastirji, ki so pasli živino prav do vrha. Ko pa so leta 1904 v Cerknem ustanovili planinsko društvo, so planinci takoj pričeli razmišljati o gradnji koče na njihovem najvišjem vrhu-Poreznu, ki so jo v nekaj letih zgradili. Otvoritve koče se je udeležila ogromna množica, kar pričajo ohranjene fotografije. Žal pa je koča služila planincem le nekaj let. V prvi svetovni vojni jo je zasedla avstrijska vojska. Po vojni pa italijanska vojska, ki jo je počasi rušila. Kasneje je gradbeni material služil tudi pri gradnji utrdb.

Ko so Italijani gradili utrdbе, so Porezen ogradili z bodečo žico. Košnja in paša je bila onemogočena. Namesto planincev se je tu trlo vojaštva. Rasli so bunkerji, ki še danes kvarijo naravo.

Tragedija, ki se je zgodila v marcu 1945, je dobro poznana. Kmalu po osvoboditvi, so se cerkljanski planinci, ki so preživeli vojno vihar, zopet pričeli obračati proti Poreznu. Želeli so obnoviti kočo, vendar v takratnih časih to skoraj ni bilo mogoče. Zavetišče so uredili v ohranjenem italijanskem bunkerju. Želja je ostala, da bi na Poreznu zgradili dostojno postojanko. To se jim je po velikem trudu tudi izplačalo. Na kraju, kjer je stala stara planinska koča pa stoji mogočen spomenik padlim borcem NOV v tragediji 1945. leta. Toda spomenik je danes ograjen z žico, da bi pasče ovce ne onesnažile grobišče. To je sicer v redu, vendar bo treba najti drugačno rešitev.

Janez Jeram

če planincem in drugim ljubiteljem gora.

Letošnji letni pohod je izzvenel v znamenju te nove pridobitve. Po krajši kulturni prireditvi, ki so jo pripravili godbeniki, pevci in recitatorji iz Cerknega, je v imenu Planinske zveze Slovenije zbranim spregovoril Marjan Oblak, direktor Založbe Borec. Pavle Makuc, predsednik gradbenega odbora, ki je Planinski dom Andreja Žvana-Borisa tudi odprl, je vse navzoče seznanil o pote-

Cez Porezen so speljane mnoge poti: Slovenska planinska transversala, Transverzala kurirjev in vezistov, Idrijsko-cerkljanska planinska pot in evropska peš pot E-7. Vse našete poti so bile tudi ene od upravičenih razlogov za obnovo in dogradnjo te čudovite planinske postojanke. Ta dogodek pa se je tudi pridružil praznovanju dneva planincev, ki je bilo prav tako v nedeljo pri Mozirski koči.

Jože Čurin

Šesti Dakijev kolesarski maraton

V nedeljo, 14. septembra, je bil že 6. »Dakijev kolesarski maraton«, ki ga organizira »Partizan« Vič. Lepo vreme je privabilo veliko število kolesarjev vseh starosti. Že uro pred začetkom so se zbirali kolesarji pred šolo na Škofljici, kjer je bil štart ob 9. uri.

Strel zelene rakete je sprožil pisano kolono vozačev proti Pijavi Gorici, kjer jih je »pozdravil« turjaški klanec. V Velikih Laščah je čaj potešil žejo, kakor tudi v Sodražici, kjer se je kmalu začela huda preizkušnja v klancu proti Velikim Blokam.

V Novi vasi je partizanski golaz nadomestil izgubljene kalorije. Spust v dolino, še zadnja kontrola na Vrhniki in preko Borovnice in Iga v cilj na Škofljico, kjer je vsak kolesar dobil zasluženo medaljo, zelo okusen ričet in osvežilno pijačo. Na tem maratону je sodelo-

vala skoraj vsa ekipa Kolesarske sekcije kluba Maks Perc iz Ljubljane, ki je prevozila kolesarsko vožnjo Po poteh 14. divizije na Štajersko in bila z organizacijo 6. Dakijevega kolesarskega maratona zelo zadovoljna.

Jože Jenič

Tovariško srečanje na Uskovnici

Skupnost borcev Jeseniško-bohinjskega odreda in Planinskega društva Srednja vas v Bohinju sta priredila v nedeljo, 7. septembra 1986 četrto, že tradicionalno, srečanje borcev, planincev in mladine na planini USKOVNICA pri koči, ki je poimenovana po tem odredu.

V nadvse lepi nedelji se je pred kočo zbralo okoli 300 udeležencev. Po zelo pestrem kulturnem programu, ki ga je priredil KUD Srednja vas s pevci in folklorno skupino, so sodelovali tudi učenci osnovne

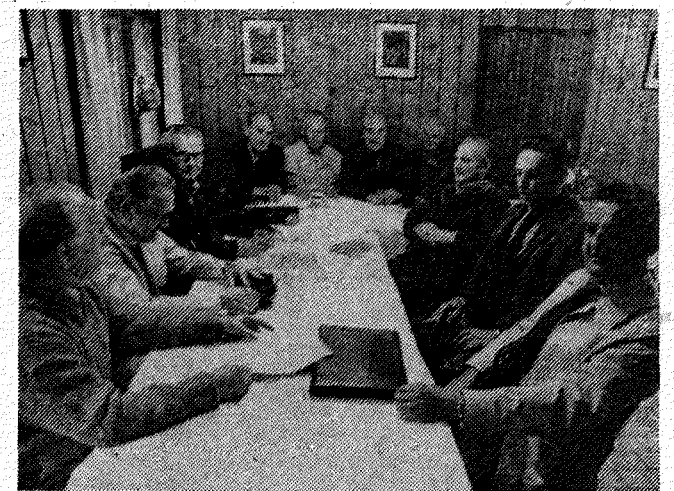
šole Srednja vas pod vodstvom tov. Premlija. Vsem udeležencem pa sta o pomenu srečanja spregovorila tovariša Filip Štebilj in nekdanji komandant odreda Ivan Leban.

Skrbnik koče in njegova žena pa sta z veliko dobre volje pripravila okusno malico ter pijačo.

Nadvse zadovoljni si borci NOV takih srečanj še želijo in veselijo. Srečni so bili predvsem zato, da so se zopet videli in obujali spomine na naš boj.

B. Blenkus

Prvič na »svojem« Rogu

Na Bazi 20 v partizanskem Rogu so se – prvič po vojni – sestali člani izvršnega odbora skupnosti borcev zaščitne enote vodstva slovenske partizanske vojske in sklenili, da si bodo prizadevali h kar najbolj pospešenemu urejanju partizanske baze, kjer je nekoč delovalo naše vojno politično vodstvo.

Marjan Ciglič

Vabila

21. septembra

Krajevna organizacija Združenje borcev NOV Žiri in Skupnost borcev XVI. SNOB Janka Premrla – Vojka vabita na odkritje spominske plošče narodni junakinji Mihaeli Škapin-Drini, borki Vojkove brigade, ki je padla 15. septembra 1943 na Žirovskem vrhu. Odkritje spominske plošče bo v nedeljo, 21. septembra 1986, ob 11. uri na lovski koči na Žirovskem vrhu.

Odbor skupnosti borcev XVI. SNOB J.P. Vojka

27. oziroma 28. septembra

Občinska konferenca SZDL Škofja Loka in okrožni odbor aktivistov OF medvojne okrožja Škofja Loka vabita aktiviste OF tega okrožja na Zbor in tovariško srečanje, ki bo v soboto, 27. septembra 1986, ob 10. uri v Šolskem centru Boris Zihelr v Škofji Loki, Podlubnik 1/b (na Podnu).

Udeleženci naj se zberejo od 9. do 10. ure v avli Šolskega centra Boris Zihelr. Na zboru bodo učenci Srednje družboslovno jezikovne šole Šolskega centra Boris Zihelr priredili tudi kratek kulturni program. Po končanem zboru bo skupno kosilo in tovariško srečanje v jedilnici Doma učencev tega centra. Cena kosila bo znašala 1.200,00 din. Popoldne, po 15. uri, je za zainteresirane predviden skupinski ogled oddelka NOB Loškega muzeja na gradu v Škofji Loki.

Okrožni odbor aktivistov OF pri obč. konf. SZDL Škofja Loka

Krajevno združenje borcev NOV Hudajužna vabi k odkritju spomenika padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja. Odkritje bo dne 28. septembra 1986 ob 14. uri v Hudajužni. Vabljeni!

KOZB NOV Hudajužna

Vaščani Praproč, v krajevni skupnosti Črni kal vabijo v nedeljo, 28. septembra, ob 15. uri k odkritju spominskega obeležja padlim v NOB in žrtvam fašističnega terorja.

KS Črni kal in krajanji Praproč

V kulturnem programu so sodelovali moški pevski zbor KUD Davorin Jenko, učenci OŠ Davorin Jenko iz Cerkelj in člana MGL Vera Perova in Janez Eržen.

nez Eržen, slavnostni govornik pa je bil predsednik občinske konference ZSMS Kranj Boštjan Šefic, ki je med drugim poudaril herojsko pot 2. grupe odredov, ki je prišla iz Dolenjske preko

odredov; 14 pa so jih ujeli. Po slovesnosti pri spomeniku je bilo partizansko srečanje, ki je trajalo do poznih popoldanskih ur.

J. Kuhar

Slovesno tudi na Poreznu

Več kot tisoč udeležencev se je minulo nedeljo udeležilo že tradicionalnega letnega pohoda na 1632 metrov visoki Porezen, ki je odslej še bolj vabljiv, čeprav sta nas na vrhu pričakala gosta megla in mrzel veter, redna gosta tega najvišjega vrha v skupini Cerkljanskega in Loškega pogorja.

Kot vsa leta doslej je tudi letošnji pohod organiziralo Planinsko društvo in družbenopolitične organizacije Cerknega v sodelovanju z odbori skupnosti borcev 19. SNOUB Srečka Kosovele, gorenjskega vojnega področja in Inženirskega bataljona 31. divizije. Med pohodniki so bili številni stari znanci, planinci in drugi ljubitelji gora, lovci, taborniki, preživeli iz narodnoosvobodilne vojne, predstavniki družbenopolitičnih in borčevskih organizacij ter Planinske zveze Slovenije.

V spomin na preboj, boj in žrtve na Poreznu ter v vaseh pod njim leta 1945 se je do letos zvrstilo že enajst zimskih spominskih pohodov in prav toliko letnih, ki so prav tako postali že dobro znani – tako po množičnosti kot po organizacijski plati in prizadevnosti mnogih planincev in Planinskega društva iz Cerknega, pa tudi lovcev, radioamaterjev in drugih. Spomnimo se spominskega pohoda pred štirimi leti, ko se je v snežnem viharju, mrazu in gosti megli povzpelo na vrh več kot 5000 pohodnikov!

Nekdanjo italijansko strážnico nekoliko nižje od samega vrha so prizadevni planinci obnovili tako, da je za silo nudila zavetišče vsem, ki so se povzpeli do vrha. Toda iz leta v leto je postajala vse tesnejša. Pred leti so to planinsko kočo poimenovali po narodnem heroju Andreju

Več kot tisoč udeležencev se je v nedeljo udeležilo pohoda na Porezen. Odprli so tudi obnovljen in dograjen Planinski dom Andreja Žvana-Borisa

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE SKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK. Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR. Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: MIRANDA MRČELA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: BOJAN ZVONAR. Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelek: Moše Pijače 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 2.200 din, posamezna številka v prosti prodaji 50 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije šte. 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korekture in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35